

UNIVERSITEIT LEUVEN ♦ UNIVERSITEIT GENT ♦ UNIVERSITEIT HASSELT ♦
VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL ♦ THOMAS MORE ♦ KATHOLIEKE HOGESCHOOL VIVES ♦
ERASMUSHOGESCHOOL BRUSSEL ♦ HOGESCHOOL WEST-VLAANDEREN ♦
PXL HOGESCHOOL ♦ ARTESIS - PLANTIJN HOGESCHOOL ANTWERPEN

Academiejaar 2014-2015

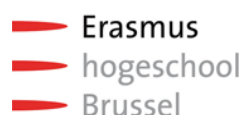
Communistisch erfgoedtoerisme in Polen: De (toeristische) representatie
van Nowa Huta door *culture brokers*.

(Communist Heritage Tourism in Poland: The (Tourist) Representation of
Nowa Huta by Culture Brokers)

Promotor
Prof. Anne-Marie Van Broeck

Masterproef ingediend tot het
behalen van de graad van
Master in het toerisme

door: Glenn Daeninck

© Copyright by KU Leuven – Deze tekst is een examendocument dat na verdediging niet werd gecorrigeerd voor eventueel vastgestelde fouten. Zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de promotoren en de auteurs is overnemen, kopiëren, gebruiken of realiseren van deze uitgave of gedeelten ervan verboden. Voor aanvragen tot of informatie in verband met overnemen en/of gebruik en/of realisatie van gedeelten uit deze publicatie, wendt u zich tot de promotor van de KU Leuven, Departement Aard- en Omgevingswetenschappen, Celestijnenlaan 200E, B-3001 Heverlee (België).

Voorafgaande schriftelijke toestemming van de promotor is vereist voor het aanwenden van de in dit eindwerk beschreven (originele) methoden, producten, toestellen, programma's voor industrieel nut en voor inzending van deze publicatie ter deelname aan wetenschappelijke prijzen of wedstrijden.

Dankwoord

Eerst en vooral wil ik mijn promotor, Professor Anne-Marie Van Broeck, bedanken voor haar uitstekende begeleiding en frequente uitgebreide feedback. Verder ook een welgemeende *dziękuję bardzo* of dankjewel aan de residenten van Nowa Huta en gidsen die tijd hebben vrijgemaakt voor een (e-)interview. In het bijzonder wil ik ook Jacek Dargiewicz en Anna Hojwa bedanken voor hun veelvuldige hulp en interesse in mijn thesisonderwerp. Het voltooien van deze masterscriptie werd mede mogelijk gemaakt door de financiële steun van mijn ouders en de aanmoediging van mijn grootouders en Rebecca Lumiera. Als laatste wil ik mijn dank ook betuigen aan Thomas Thielemans voor het nalezen van deze scriptie.

Samenvatting

Nowa Huta is een geplande socialistische stad die werd opgericht in 1949. Vandaag is het een district van Krakau. Hoewel Nowa Huta tijdens het communisme geprezen werd, bleef ze na de val van het communistisch bewind in 1989 achter met ongewild erfgoed. Sinds 1989 probeerden de autoriteiten namelijk een postsocialistische identiteit te creëren. Het communistisch erfgoed representeerde dus datgene wat in conflict was met de postsocialistische identiteitscreatie. Dus het erfgoed in Nowa Huta kan als dissonant beschouwd worden. Nowa Huta geniet echter van interesse van westerse toeristen, dankzij onder andere haar socialistische realistische architectuur en stedelijke planning. Toch doet Krakau, dat heel veel toeristen aantrekt, weinig moeite om het toerisme in Nowa Huta te ontwikkelen. Het is deels dankzij privéondernemers uit Krakau dat toeristen het overvolle historische stadscentrum verlaten voor een alternatieve excursie naar Nowa Huta. Het dissonant communistisch erfgoed zorgt er voor dat de toeristische representatie problematisch is. Vandaar dat in deze masterthesis onderzocht werd of er een verschil is in de representatie van het erfgoed in Nowa Huta aan buitenlandse toeristen door de gidsen die werken voor toeristische ondernemingen in Krakau (formele culture brokers) en residenten uit Nowa Huta (informele culture brokers). Het veldwerk werd uitgevoerd in september 2014 en de dataverzameling gebeurde aan de hand van interviews en participerende observatie. Er blijkt een verschil in representatie te zijn. Oudere residenten verwijzen namelijk naar de *good old days*. De gidsen uit Krakau verwijzen niet uitdrukkelijk naar deze *good old days* en proberen de bezoekers meer te entertainen. Volgens de informele culture brokers spotten de gidsen met Nowa Huta en geven ze bovendien te weinig informatie. Een ander verschil was het belang van het precommunistisch erfgoed voor de Nowa Hutter. Het precommunistisch verhaal over Nowa Huta wordt tijdens de excursies vanuit Krakau niet behandeld. Hoewel de representatie van Nowa Huta verschilt bij beide *stakeholders*, verwelkomen de informele culture brokers de privéondernemingen uit Krakau. Het zijn namelijk deze bedrijven die toeristen naar Nowa Huta brengen.

Abstract

Nowa Huta is a socialist-planned city founded in 1949. Today it is the most eastern district of the Polish city Cracow. However glorified during communist times, after the collapse of the socialist regime in 1989, since when authorities attempted to construct a post-socialist identity, Nowa Huta had to cope with its unwanted legacy. The communist heritage in Nowa Huta incorporates thus everything that is in conflict with the construction of this new post-socialist identity, so it is perceived as 'dissonant'. Despite the fact that Nowa Huta appeals to Western tourists thanks to, among others, its socialist realist architecture and urban planning, the municipality of Cracow, that attracts a lot of tourists, does not contribute substantially to tourism development in its socialist-planned district. It is partly thanks to the initiative of private entrepreneurs in Cracow who offer communist tours, that some tourists leave the overcrowded historic center of Cracow for an alternative visit to Nowa Huta. Since the communist heritage site is dissonant, its representation towards tourists is problematic. The research focus of this Master's thesis, therefore, was on whether there is a difference in the representation of the communist heritage towards tourists between guides working for tourism companies in Cracow (formal culture brokers) and residents/guides from Nowa Huta (informal culture brokers). During the fieldwork conducted in Nowa Huta in September 2014, data was collected through interviews and participative observation. The results seem to indicate that there is indeed a difference in representation. Older informal culture brokers refer to the 'good old days' under communism in Nowa Huta. The companies from Cracow do not share this view and approach the representation in a more entertaining way. According to the residents, the guides from Cracow do not tell the full truth, make fun of the communist system or give too few information to tourists. Another difference emerged from the research is the importance of pre-communist heritage for people of Nowa Huta, a part of the story of Nowa Huta that is not included in the excursions from Cracow. Although the representation of Nowa Huta towards visitors differs in some aspects, the informal culture brokers welcome the guides from Cracow, because it is them who ultimately bring tourists to Nowa Huta.

Inhoudsopgave

<i>Dankwoord</i>	3
<i>Samenvatting</i>	4
<i>Abstract</i>	5
<i>Inhoudsopgave</i>	6
<i>Lijst met figuren</i>	8
<i>Lijst met tabellen</i>	8
Deel 1: Inleiding	9
1.1 <i>Probleemstelling</i>	10
1.2 <i>Onderzoeksvragen</i>	11
Deel 2: Theoretisch kader	13
2.1 <i>Inleiding</i>	14
2.2 <i>Dissonant erfgoed</i>	14
2.3 <i>Erfgoed en toerisme</i>	16
2.4 <i>Communistisch erfgoed en toerisme</i>	17
2.4.1 <i>Geplande steden</i>	19
2.5 <i>Postsocialistische identiteitsvorming</i>	23
2.5.1 <i>Strategieën</i>	23
2.5.2 <i>Strategie Polen</i>	26
2.6 <i>Culture broker</i>	26
2.6.1 <i>Formele en informele culture brokers</i>	28
Deel 3: Case Study: Nowa Huta, Polen	30
3.1 <i>Polen en toerisme</i>	31
3.2 <i>Krakau en toerisme</i>	34
3.3 <i>Nowa Huta</i>	37
3.3.1 <i>Inventaris bezienswaardigheden Nowa Huta</i>	38
3.3.2 <i>Nowa Huta en het socialistisch realisme</i>	39
3.3.3 <i>Nowa Huta als droom-en modelstad</i>	43
3.3.4 <i>Opstand in Nowa Huta: katholicisme en Solidariteit</i>	43
3.3.5 <i>Het postsocialistische Nowa Huta</i>	45
3.3.6 <i>Nowa Huta, de stad van tegenstellingen</i>	46
3.3.7 <i>Krakau vs. Nowa Huta</i>	46
3.4 <i>Nowa Huta en toerisme</i>	47
3.4.1 <i>Toeristisch beleid omtrent Nowa Huta</i>	48
3.4.2 <i>Toeristisch aanbod naar Nowa Huta</i>	50
Deel 4: Methodologie	54
4.1 <i>Kwalitatief onderzoek</i>	55

4.1.1 Informanten: gidsen en residenten	55
4.1.2 Open interview	57
4.1.3 E-interviews.....	58
4.1.4 Participerende observatie	58
4.1.5 Secondaire dataverzameling	59
4.1.6 Betrouwbaarheid en geldigheid	59
4.2 Kritische reflectie bij veldwerk/dataverzameling	60
Deel 5: Analyse Resultaten.....	61
5.1 Perceptie residenten toerisme in Nowa Huta	62
5.2 Opinie over excursies in Nowa Huta	64
5.2.1 Lokale identiteit	64
5.2.2 Formele Gidsen.....	65
5.2.3 Good old days versus entertainment en bespotting	68
5.3 Representatie Nowa Huta door formele en informele culture brokers.....	69
5.3.1 Formele culture brokers.....	69
5.3.2 Informele culture brokers	71
5.3.3 Vergelijking.....	74
Deel 6: Conclusie	77
6.1 Aanbevelingen voor Nowa Huta.....	80
6.2 Verder onderzoek	81
Deel 7: Bibliografie.....	82
Deel 8: Bijlagen.....	88
Bijlage 1: Gidsen en residenten	89
Bijlage 2: Inventaris excursies naar Nowa Huta vanuit Krakau.....	93
Bijlage 3: Inventaris bezienswaardigheden Nowa Huta.....	96

Lijst met figuren

<i>Figuur 1. Wereldkaart met landen, die zichzelf verklaard hebben of werden verklaard als socialistische staten onder de marxistisch-leninistische of maoïstische definitie tussen 1979 en 1983 (Wikimedia)</i>	18
<i>Figuur 2. De Sovjetunie en invloedssfeer in Centraal- en Oost-Europa tijdens de Koude Oorlog (The Economist)</i>	18
<i>Figuur 3. Polen en buurlanden + Krakau aangeduid kader (metrobusmap.net)</i>	31
<i>Figuur 4. Buitenlandse aankomsten in Polen 2009-2013 (Ministry of Sport and Tourism, 2013)</i>	32
<i>Figuur 5. Aantal toeristen per land (Ministry of Sport and Tourism, 2013)</i>	33
<i>Figuur 6. Provincie Klein-Polen met Krakau als hoofdstad (Krakow-info.com)</i>	34
<i>Figuur 7. Vier historische districten van Krakau met hun opdeling in achttien districten na 1991 (skyscrapercity.com) (eigen bewerking)</i>	35
<i>Figuur 8. Krakau opgedeeld in achttien districten (Wizaz.pl) (eigen bewerking)</i>	37
<i>Figuur 9. Nowa Huta met bezienswaardigheden (commons.wikimedia.org) (eigen bewerking)</i>	38
<i>Figuur 10. Topografische kaart 1997 centrum Nowa Huta (nhmz.pl) (eigen bewerking)</i>	40
<i>Figuur 11. Officiële wandelroute Nowa Huta, opgesteld door het stadsbestuur van Krakau (maps.google) (eigen bewerking)</i>	52
<i>Figuur 12. Visualisatie representatie Nowa Huta - Formele culture brokers</i>	70
<i>Figuur 13. Visualisatie representatie Nowa Huta - Informele culture brokers</i>	72
<i>Figuur 14. Visualisatie vergelijking representatie Nowa Huta - Formele en informele culture brokers</i>	75
<i>Figuur 15. Visualisatie vergelijking representatie Nowa Huta – Nowa Huta wandelroute en informele culture brokers</i>	76
<i>Figuur 16. Nowa Huta met bezienswaardigheden (commons.wikimedia.org) (eigen bewerking)</i>	96

Lijst met tabellen

<i>Tabel 1. Rangschikking attracties Krakau (Grabiński et al., 2012) (Grijze indicatie door auteur)</i>	36
<i>Tabel 2. Overzicht deelgenomen excursies participerende observatie</i>	50
<i>Tabel 3. Sites die deel uitmaken van de excursies participerende observatie</i>	51
<i>Tabel 4. Overzicht interview met formele culture brokers</i>	89
<i>Tabel 5. Overzicht interviews met informele culture brokers</i>	89
<i>Tabel 6. Overzicht bedrijven met excursies naar Nowa Huta</i>	94

Deel 1: Inleiding

1.1 Probleemstelling

Centraal- en Oost-Europese landen (voortaan COE-landen) vielen na de afloop van de Tweede Wereldoorlog onder de invloedssfeer van de Sovjet-Unie. Toenmalige leider, Jozef Stalin, liet aan de hand van staatsgrepen de communisten in deze landen aan de macht komen. Gedurende vijftien jaar kenden de COE-landen een repressieve totalitaire staatsvorm. Na de val van het communistisch bewind in 1989, probeerde het voormalige Oostblok de visuele en mentale herinnering aan het communistische tijdperk te vergeten of zelfs te schrappen. Het erfgoed/nalatenschap van de communisten was ongewild of dissonant.

Beleidsmakers probeerden een postsocialistische identiteit te creëren waarbij de nadruk vooral gelegd werd op westerse waarden en concepten zoals kapitalisme en democratie (Light, 2000). Het overblijvend communistisch erfgoed bemoeilijkte deze identiteitsontwikkeling, net omdat dit erfgoed de aandacht en interesse van westerse erfgoedtoeristen trok.

Volgens verschillende auteurs is dus communistisch erfgoed vaak “contested” of “dissonant” (Tunbridge & Ashworth, Macdonald, Light, Ivanov, Balockaite). Er heersen dan dikwijls verschillende visies en interpretaties. Dit leidt dan tot wat Light schreef over het Parlementsgebouw in Boekarest: “Presenting this building to tourists represents a considerable challenge since there is considerable dissonance between what the building means to Romanians, what it represents to foreign visitors, and what Romanians would like it to mean to foreign visitors” (Light, 2000a: 171). Light zegt dus dat de representatie van dergelijk erfgoed aan verschillende stakeholders een behoorlijke uitdaging is.

In dit onderzoek wordt het probleem met dissonant erfgoed en toerisme geschetst in Polen, dat zich onttrekt van het communisme dankzij de vakbond Solidarnosc. Polen groeit elk jaar als een toeristische bestemming. Qua internationale overnachtingen zijn Krakau, Warschau en Gdańsk de populairste steden (Główny Urząd Statystyczny, 2013). Krakau is de hoofdplaats van de zuidelijke provincie Klein-Polen en is het intellectuele hart van het land. De universiteit, de culturele instituties en het rijke historische en architecturale erfgoed zijn de pijlers van de stadspromotie. Rondom de stad bevinden zich twee UNESCO werelderfgoed sites, namelijk de Wieliczka zoutmijnen en het voormalige naziconcentratiekamp van Auschwitz-Birkenau. Deze twee veel bezochte bezienswaardigheden en de stad zelf, maar ook de organisatie van verschillende cultuurfestivals trekken toeristen uit heel Europa aan (Kurek & Pawlusiński, 2009). Wat Krakau evenwel niet nadrukkelijk promoot, maar wel toeristen aantrekt, is de voormalige socialistische geplande modelstad Nowa Huta, i.e. het hedendaagse achttiende district van Krakau. Nowa Huta dat in haar geheel als communistisch erfgoed beschouwd kan worden, is het onderwerp van dit onderzoek. Dat Nowa Huta niet gepromoot wordt, blijkt ook uit het lage aantal bezoekers. Slechts 2.1% van de buitenlandse toeristen, die in Krakau verblijven, gaf aan Nowa Huta bezocht te hebben (Grabiński et al., 2012).

Nowa Huta wordt in 1949 opgericht als aparte stad in het oosten van Krakau. Deze stad werd tegelijkertijd met de nieuwe staalfabriek gebouwd, vandaar de naam Nowa Huta wat letterlijk 'Nieuwe Staalfabriek' betekent. Echter wegens geldtekort werd deze stad al in 1951 opgenomen in de stadsadministratie van Krakau (Balockaite, 2012). Stenning (2000) beschrijft de vijandige relatie tussen Krakau and Nowa Huta sinds 1951 als volgt: "[F]rom the outset, there was an antagonism between old Krakow and its younger sister [Nowa Huta]" (Stenning, 2000: 101). Nowa Huta was naast een woonplaats voor de arbeiders en hun staalfabriek, ook een communistisch propagandamiddel. Dergelijke socialistische modelsteden alsook hun inwoners werden namelijk geprezen om hun communistische perfectie. Nowa Huta is vandaag bekend door de socialistische realistische architectuur, de stedelijke planning en de rol in haar strijd tegen het communisme, met onder andere de acties van de Solidariteit.

Vanwege deze aantrekkingsfactoren bieden enkele privéondernemers uit Krakau excursies naar Nowa Huta aan. Sommige toeristen verlaten bijgevolg het overbevolkte historische stadscentrum van Krakau voor een alternatief bezoek aan Nowa Huta.

1.2 Onderzoeksvragen

De hoofdonderzoeksvraag van deze masterproef ligt deels in de lijn van bovenstaand citaat van Light waarin hij zegt dat mede door de dissonantie van het communistisch erfgoed, de representatie ervan een uitdaging is. De onderzoeksvraag luidt als volgt: in hoeverre verschilt de representatie van het erfgoed in Nowa Huta aan buitenlandse toeristen door de formele culture brokers met de representatie van de informele culture brokers?

Er kan namelijk een mogelijke spanning ontstaan tussen de representaties van Nowa Huta door verschillende stakeholders. Hier worden de representaties vergeleken tussen de formele culture brokers en informele culture brokers. De eerste groep zijn gidsen die tewerk gesteld zijn in toeristische bedrijven die vanuit Krakau buitenlandse toeristen naar Nowa Huta brengen. De tweede groep stakeholders zijn in dit onderzoek enkele residenten van Nowa Huta, die op een of andere manier in contact komen met het toerisme in hun wijk. In deze studie zal dus onderzocht worden of er al dan niet een verschil bestaat tussen de representatie van Nowa Huta door beide stakeholders.

Antwoorden op de onderstaande deelvragen geven een beeld van de huidige situatie inzake toerisme in Nowa Huta en haar representatie aan toeristen. Bovendien zullen de antwoorden ons helpen een besluit te formuleren op de hoofdonderzoeksvraag.

Beleid in Krakau: Welke plaats krijgt Nowa Huta in het toerismebeleid van Krakau? Is er sprake van een gecontesteerde relatie tussen Nowa Huta en Krakau en heeft een dergelijke relatie effect op het beleid?

Excursies en gidsen in Nowa Huta: Welke excursies bestaan er? Wat wordt er in Nowa Huta verteld en getoond aan buitenlandse toeristen? Waarop leggen de gidsen de nadruk? Wat laten ze al dan niet zien in Nowa Huta? Verschillen de excursies met elkaar? In welk opzicht diversifiëren ze zich?

Residenten in Nowa Huta die (op een of andere manier) verbonden zijn met het toerisme in hun wijk: Wat denken de geïnterviewde residenten van de excursies naar Nowa Huta? Zijn zij het eens met het toerismebeleid van Krakau? Worden ze voldoende ingelicht over het toerisme, zijn ze als stakeholders betrokken? Wat tonen ze (of zouden ze tonen) als ze een groep toeristen (zouden) gidsen? Wat is hun opinie over de ontwikkeling van het toerisme in Nowa Huta?

Deel 2: Theoretisch kader

2.1 Inleiding

Sinds de val van het communisme stellen de COE-landen/steden alles in het werk om het recente communistische verleden achter zich te laten of nog meer te vergeten. Tijdens dit proces werden verschillende technieken gebruikt. Het hoofddoel van dergelijke technieken is de creatie van een postsocialistische identiteit. Echter, de interesse van westerse toeristen in het ongewild communistisch erfgoedlandschap verstoort deze identiteitstransformatie. Hoe dit erfgoed dan gerepresenteerd wordt aan de bezoekers hangt af van de culture brokers.

In dit theoretisch kader wordt er dan ook uitgeweid over concepten als dissonant erfgoed, erfgoedtoerisme, communistisch erfgoed, en meer specifiek socialistisch geplande steden, communistisch erfgoedtoerisme, postsocialistische identiteitsvorming en culture brokers.

2.2 Dissonant erfgoed

Zoals een familie bepaalde erfstukken bezit, wordt er in een samenleving ook geërfd. Erfgoed in een bepaalde samenleving zijn met andere woorden cultuuruitingen van een (deel van de) samenleving (Graham et al. 2000, in Williams, 2009). Erfgoed is namelijk hét bewijs om de continuïteit van een cultuur te legitimeren, maar ook voor machthebbers een middel om hun gezag te demonstreren (Van Gorp, 2003).

Erfgoed wordt pas beschouwd in de huidige maatschappij als erfgoed als de gemeenschap het nodig acht om het bewust te behouden omdat het waardevol voor hen is. Erfgoed wordt dan een bewuste keuze van hoe men in het heden omgaat met het verleden. Bijgevolg is de kwestie, over wat erfgoed al dan niet is, subjectief. Erfgoed is dus sociaal-cultureel geconstrueerd in een samenleving en is onderhevig aan allerlei betekenissen en interpretaties die er aan gegeven worden (Williams, 2009).

Hieruit kunnen we concluderen dat erfgoed momenteel beschouwd kan worden als “any sort of intergenerational exchange or relationship, welcome or not, between societies as well as individuals” (Graham et al. 2000, in Vanneste 2004: 161). Bovenstaande ‘*welcome or not*’ notie stelt dat erfgoed dissonant is.

‘Dissonant erfgoed’ is een concept van Turnbridge en Ashworth, waarbij “[d]issonance is [...] discordance or lack of agreement and consistency as to the meaning of heritage” (Turnbridge & Ashworth in Graham, 2002: 1005). Aangezien er onenigheid over erfgoed kan bestaan is erfgoed een gecontesteerd begrip. Dit wordt bevestigd door het volgende citaat: “[H]eritages are present-centered and are created, shaped and managed by, and in response to, the demands of the present. As such, they are open to constant revision and change and are also both sources and results of social conflict” (Graham & Howard, 2008:

3). Elke generatie buigt zich over de mogelijke waarde van het erfgoed en kent mogelijk een andere betekenis toe aan bepaalde aspecten van het erfgoed (Williams, 2009). Het behoud van erfgoed hangt dus af van de huidige generatie.

De inhoud, representaties en interpretaties van erfgoed worden geselecteerd aan de hand van de vraag in het heden (Ashworth, Graham & Turnbridge in Graham & Howard, 2008). Deze selectie van erfgoed impliceert zowel het herinneren als het vergeten van iets: “[Heritage is] what is privileged to be remembered, what is officially disregarded, and what, in spite of official efforts at suppression, resists forgetting” (Adler in Young & Kaczmarek, 2008: 55).

Erfgoed is het bewijs dat kennis en gedachten, met materieel erfgoed als visualisatie ervan, uit het verleden voortleven in het heden. Als we deze redenering volgen, kan er een conflictueuze situatie ontstaan in een volgend geval: wanneer erfgoed een drager, representatie of een uiting is van een bepaalde identiteit, ideologie of machtsstructuur, die de mensen vandaag willen vergeten of afwijzen, dan is dit problematisch (Graham & Howard, 2008). Als erfgoed gecontesteerd is over tijd, plaats, cultuur, economie, of privé-publiek, betekent dit ook dat er op verschillende niveaus ook verschillende betekenissen kunnen zijn (Graham in Graham, 2002). In een dergelijke context wordt dit als dissonant erfgoed aangeduid.

Bij een politieke verschuiving wordt het (onaangenaam) verleden herschreven of opnieuw uitgevonden (Graham, 2002). Belangrijke vragen die men altijd in het achterhoofd moet houden bij onderzoek over erfgoed zijn de volgende: waarom wordt een bepaalde interpretatie verkozen of gepromoot? Wiens interesse of belang wordt verdedigd en wiens belangen krijgen geen gehoor? In welke context of na welke gebeurtenis is deze interpretatie ontstaan en meegedeeld naar de buitenwereld (ibid.).

Cultureel erfgoed van verschillende periodes uit de recente geschiedenis worden als hinderlijk beschouwd: de slavernij in Amerika, de apartheid in Zuid-Afrika, het nazisme in Duitsland en het communisme in het voormalige Oostblok. Een dergelijk nalatenschap wordt al dan niet succesvol genegeerd door politici. In veel ex-communistische steden, is de cultuuruiting afkomstig en opgelegd door de communistische partijen. Met als gevolg dat de hele gemeenschap een gedwongen erfgenaam wordt. In het voormalige Oostblok wordt er vanuit het heden net dat soort erfgoed geselecteerd dat niets te maken heeft met het communisme. Echter, westerse bezoekers hechten waarde aan het communistisch erfgoed. Volgens verschillende academici (Buzinde & Santos; Hanna; Wight & Lennon; Worden in Ivanov, 2009) is het toch net zulk erfgoed dat de aandacht verdient, al is het enkel ter educatie en herinnering over de fouten die in het verleden gemaakt zijn.

Het erfgoed heeft dus een politieke, economische en sociale betekenis (Page in Van Gorp 2003). Op politiek vlak gaat het vooral over natievorming, collectieve socialisatie en identiteitsvorming. Veel nationale symbolen en cultureel erfgoed zijn in handen van de staat en dienen als legitimatie van hun macht. De sociale betekenis heeft naast het welzijn van de

samenleving ook betrekking op de ontwikkeling van de identiteit, de zogenaamde *sense of place*. Ook de culturele en cultuurhistorische betekenissen vallen onder de sociale dimensie van erfgoed. De economische betekenis komt tot stand door de sociale en politieke betekenissen van erfgoed. Vooral de toeristische mogelijkheden rond erfgoed zijn van belang voor het economische aspect. Erfgoed en erfgoedtoerisme zijn dan ook onlosmakelijk verbonden met de politiek op een bestemming (Su & Teo in Ivanov, 2009).

2.3 Erfgoed en toerisme

Mede door de verschuiving van de vakantiemotieven in de jaren 80 en de verandering in het toeristische recreatieve gedragsspatroon van het grote publiek zijn kunst en cultuur populairder geworden. Het erfgoedtoerisme zit al ongeveer een kwarteeuw in de lift. Redenen hiervoor zijn de globale groei van de toeristische industrie, een toenemend aantal hoogopgeleiden die meer educatieve ontspanningsmogelijkheden vragen en de toename van kapitaalkrachtige senioren die over vrije tijd beschikken en meer interesse tonen in citytrips. Ook het beter management en het groter aanbod van cultureel toeristische attracties zorgen voor de groei van het erfgoedtoerisme. *Last but not least*, zijn het de subjectieve gevoelens zoals nostalgie en identiteit, zowel op lokaal als nationaal niveau, die aanstalten geven tot erfgoedtoerisme (Munsters in Toerisme Vlaanderen, 2007).

De relatie tussen cultureel erfgoed en toerisme is gecompliceerd. Het belang van erfgoed wordt sociaal-cultureel geconstrueerd en een bezoeker bepaalt op zijn beurt op het moment van de consumptie de waarde van het erfgoed dat hij bezoekt (Ashworth & De Haan 1990, in Tunbridge & Ashworth 1996). De samenleving die het erfgoed creëerde, heeft nooit het doel voor ogen gehad om toeristen te lokken. Met andere woorden, de primaire functie van cultureel erfgoed was niet toeristisch (Toerisme Vlaanderen, 2007).

In de eerste plaats wordt erfgoed door bepaalde stakeholders erkend om te beschermen en te conserveren. Bovendien heeft niet elke erfgoedsite de capaciteit om toeristen te lokken of te ontvangen i.e. ontsluiting. Indien er toch vanuit de toeristische industrie een vraag ontstaat om een bepaald cultureel erfgoed te bezichtigen en te beleven, kan er vaak een spanningsveld ontstaan. Het is de eigenaar of de beschermer van het erfgoed zijnde particulier, lokale bevolking of overheid die er alles zal aandoen om het te bewaren. Daarnaast heb je de toeristische ondernemer of de overheid die een commerciële uitbuiting van erfgoed als een voordeel ziet (ibid.). Echter, in bepaalde gevallen kan het erfgoed te fragiel zijn voor toeristische activiteiten. Een duurzaam evenwicht zoeken tussen commercialisering en conservering van erfgoed is dus een must.

Het commodificeren van erfgoed i.e. transformatie van een erfgoed in een verkoopbaar product, kan men beschouwen als een goede aanzet voor behoud van het erfgoed voor de volgende generaties (Prohaska in Hughes & Allen, 2005).

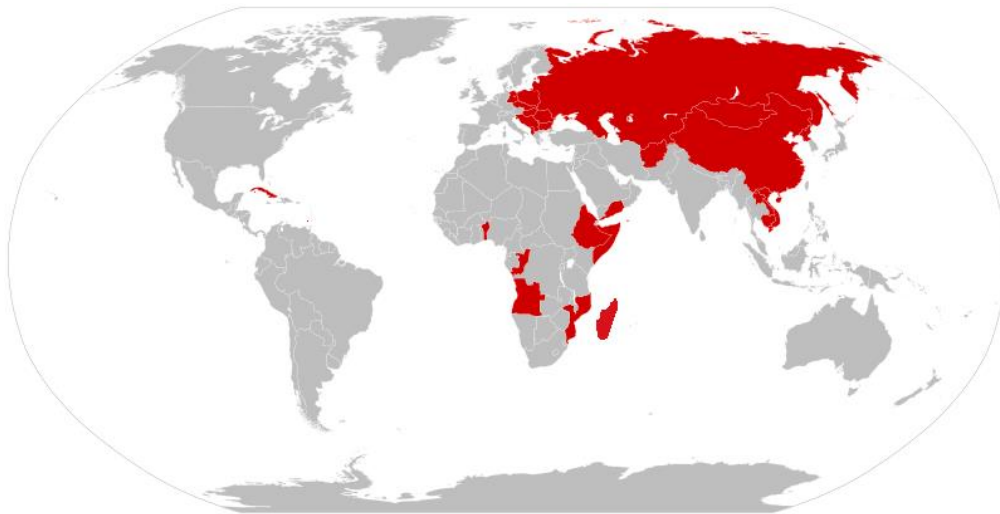
Normaliter voldoet de commodificatie van erfgoed aan de huidige vraag van de consumenten (Ashworth in Hughes & Allen, 2005). Indien men erfgoed aan toeristen wil verkopen, is men volgens Palmer (1999) genoopt tot drie acties, namelijk: het generaliseren van de geschiedenis, een eenvoudige versie van deze geschiedenis maken en een versie van het verleden creëren dat inspeelt of harmoniseert met de verwachtingen van de toeristen. Hierdoor wordt er afbreuk gedaan aan de 'volwaardige'/'echte' geschiedenis. De lokale bevolking, die claimen dat het hun erfgoed is en bijgevolg een andere visie hebben van het bijhorend verhaal/geschiedenis, kan hier kritiek op hebben.

Er moet ook rekening houden worden met de leefomgeving van bewoners in een erfgoedlandschap. Het feit dat erfgoedsites geconsumeerd worden door toeristen en tegelijkertijd ook landschappen zijn waar mensen in wonen en leven, is één van de redenen waarom erfgoed dissonant kan zijn. De woon-en leefkwaliteit van de inwoners moet normaliter stijgen met inkomend toerisme, zo niet, dan kan er op lange termijn ontevredenheid ontstaan. Tegelijkertijd moet ook het niveau van bezoekerstevredenheid voldoende hoog zijn om teleurstellingen te vermijden. Dit geeft aan dat cultureel erfgoed aangepast moet worden aan de toeristische vraag, waarbij ook de belangen van de bewoners, de omgeving en andere stakeholders, beschermd moeten worden (Toerisme Vlaanderen, 2007). Hierbij zijn drie aspecten van uitermate belang: respect voor de leefomgeving, respect voor de culturele identiteit van de lokale bevolking en de mogelijkheid voor de lokale bevolking om hun mening te verkondigen over de toeristische ontwikkeling (Munsters, in Toerisme Vlaanderen, 2007).

2.4 Communistisch erfgoed en toerisme

Materieel communistisch erfgoed is nog steeds zichtbaar in de voormalige Sovjetrepublieken en satellietstaten. Daarnaast beschikken ook landen als China en Cuba over communistisch erfgoed. Andere Aziatische, Afrikaanse en Arabische landen hebben in het verleden ook het communisme overgenomen (zie figuur 1 en figuur 2), maar die worden hier verder buiten

beschouwing gelaten. Als er in de literatuur naar het communistisch erfgoedtoerisme verwezen wordt, zijn vooral China, Cuba en de COE-landen prominent aanwezig.

Figuur 1. Wereldkaart met landen, die zichzelf verklaard hebben of werden verklaard als socialistische staten onder de marxistisch-leninistische of maoïstische definitie tussen 1979 en 1983 (Wikimedia)

Figuur 2. De Sovjetunie en invloedssfeer in Centraal- en Oost-Europa tijdens de Koude Oorlog (The Economist)

Het communistisch erfgoed omvat beelden, gebouwen, tot zelfs volledig nieuw opgetrokken steden en fabrieken (zie infra). Macdonald (2006) stelt dat alles wat gebouwd of vervaardigd werd met de toestemming van of in opdracht van het communistisch regime, beschouwd kan worden als communistisch erfgoed. De communistische autoriteiten trachtten hun macht in het landschap te visualiseren door middel van gebouwen en zelfs volledige steden (Macdonald, 2006).

Na de val van het communisme werd het socialistisch nalatenschap in de desbetreffende landen als *unwanted* bestempeld (Macdonald, 2006; Light, 2000b). Ongewenst erfgoed is “as ‘a heritage that the majority of the population would prefer not to have’.” (Macdonald, 2006: 9).

Ondanks dat het communistisch materieel nalatenschap ongewild is, is het merendeel tot vandaag bewaard gebleven. Murzyn (2008) merkt op de landen in kwestie dergelijk erfgoed niet zomaar kunnen verwijderen. Door praktische, socio-economische redenen is er veel ongewenst erfgoed blijven bestaan (Macdonald, 2010).

Ivanov (2009) legt niet zozeer de nadruk op het ongewilde verleden, maar beklemtoont dat het communistisch erfgoed politiek geladen is. Het kan gebruikt worden door huidige politieke partijen om het voormalige communistische systeem zowel te prijzen als af te breken. Het erfgoed is controversieel aangezien de autoriteiten/politici moeten kiezen tussen het accepteren of het afwijzen van de monumenten, gebouwen, inter alia, als deel van hun ‘nationaal’ erfgoed (Ivanov, 2009).

Light (2000b), stelde tien jaar na de val van het communisme dat enkel een handvol mensen in Centraal-en Oost-Europa het nalatenschap van veertig jaar socialistisch bewind, als waardevol achten. Acht jaar na deze stelling is Murzyn (2008) ervan overtuigd dat het communistisch erfgoed en de recente geschiedenis steeds meer geaccepteerd wordt in het politiek discours. Een voorbeeld hiervan zijn de wetten om communistische gebouwen in socialistische realistische architectuurstijl (zie infra) te beschermen.

2.4.1 Geplande steden

Een specifieke vorm van communistisch erfgoed zijn de geplande socialistische steden. Geplande steden zijn steden, die vooraleer ze gebouwd worden, op papier zorgvuldig gepland zijn. Dit is verschijnsel van alle tijden, van het oude Egypte tot nu. Volgens Fagu (2014) onderscheiden we sinds de twintigste eeuw drie soorten geplande steden. Ten eerste bouw(d)en ze in Engeland en Frankrijk de zogenaamde *New Towns* of *Les Villes Nouvelles* om in grote steden een antwoord te bieden aan de steeds groeiende bevolking. Ten tweede bevinden zich in het voormalige Oostblok de geplande socialistische steden. Dergelijke steden zijn gepland om onderdak te bieden aan de arbeiders van de zware industrie. Tenslotte zijn er nieuwe hoofdsteden als Brasilia (Brazilië) en Chandigarh (India) die gebouwd zijn om politieke redenen. Daarnaast zijn er ook geplande steden die niet tot de bovengenoemde categorieën behoren. Zo worden er ook sinds de jaren 70 geplande toeristische steden in Mexico, zoals Cancun, gebouwd (Brenner, 2005). Een ander atypisch voorbeeld van een geplande stad is Louvain-La-Neuve in België. Deze universiteitsstad werd gebouwd in een vallei in Waals-Brabant als gevolg van de taalkwestie in de Universiteit van Leuven in de jaren 60.

Tijdens de machtsperiode van de communisten, werd er opdracht gegeven tot de bouw van

geplande socialistische steden. Dergelijke geplande steden, gebouwd in socialistisch-realistische stijl, ontstonden zowel in de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken (USSR) als in de socialistische satellietstaten, waartoe Polen behoorde. Socialistisch geplande steden werden gekoppeld aan één specifieke tak van de zware industrie i.e. mono-industrie. Zo stond Visaginas (Litouwen) en Prypjat (Oekraïne) bekend om de productie van nucleaire energie. De laatstgenoemde is gekend voor de kerncentrale van Tsjernobyl. In Eisenhüttenstadt (Voormalige Duitse Democratische Republiek) en Nowa Huta (Polen) lag de focus dan weer op staalproductie. In Magnitogorsk (Rusland) en Tychy (Polen) draaide het enkel om koolmijnindustrie (Balockaite, 2012). De bovengenoemde steden dienden niet enkel de economische doelen van de socialistische autoriteiten. Ze waren tevens hét uithangbord bij uitstek voor de ideologie van het regime. Wat opgemerkt moet worden is dat in deze geplande steden de levensstandaard aanzienlijk hoger lag dan in de rest van het land. De socialistische levensstijl en cultuur werd in sommige gevallen zonder problemen aangenomen en geprezen, althans dat werd zo in de media gepropageerd (Aleksandrowicz, in Jajesniak-Quast, 2008).

De geplande socialistische steden werden meestal opgericht in min of meer afgelegen rurale gebieden, meer bepaald in gebieden zonder een belangrijke voorgeschiedenis en zonder lokale identiteit. Op deze manier waren dergelijke steden vanaf de eerste dag een tabula rasa dat de autoriteiten op een socialistische manier konden beschrijven (Balockaite, 2012).

De ruimtelijke structuur moest volgens de stadsplanners transparant en duidelijk zijn. Zo werd de controle over het dagelijkse leven van de inwoners vergemakkelijkt. Horváth (2005) benadrukt dat het stadscentrum en de bijhorende 'hoofdstraat' een heel belangrijk statuut hadden in de socialistische geplande steden. Hier werden namelijk de parades en andere sociale evenementen georganiseerd, met als hoogtepunt de Dag van de Arbeid op 1 mei. De hele organisatie in en rond de socialistische geplande steden moesten de inwoners omvormen tot voorbeeldige socialistische burgers (Horváth 2005).

Indien we de stadscentra in soortgelijke steden met elkaar vergelijken, zijn er gelijkenissen te vinden. Vanzelfsprekend zetten de communistische stedelijke planners zich volledig af van de kapitalistische stadsmodellen (Ludwig, in Jajesniak-Quast, 2008). Daarom zijn er geen traditionele marktplaatsen/grote markten te bespeuren, zoals in vele Europese steden wel het geval is. Een marktplaats kon te veel associaties met het kapitalisme teweeg brengen. Als tegenhanger van een grote markt legden ze een open ruimte, een centraal plein of een brede avenue aan. Dit diende om hun militaire parades, politieke betogingen, eenmeidemonstraties en andere vormen van collectief leven, te laten doorgaan. Het is duidelijk dat deze steden de socialistische macht en prestige moesten uitstralen (Aleksandrowicz, in Jajesniak-Quast, 2008).

Communistisch erfgoedtoerisme

Na de val van de Berlijnse Muur in 1989, werd een resem nieuwe bestemmingen in Centraal- en Oost-Europa meer toegankelijk. Het aanwezige erfgoed van het socialistische tijdperk werd al gauw door westerse reisbureaus geprofileerd als iets exotisch. Hierdoor ontstond het communistisch erfgoedtoerisme (Light, 2000a).

Het communistisch erfgoedtoerisme kan worden gedefinieerd als het bezoeken/consumeren van sites/landschappen/bezienswaardigheden die geassocieerd worden met het communistisch verleden. Dergelijke sites representeren of herinneren aan dit recent verleden (Light in Rabotic, 2012). Het communistisch erfgoedtoerisme is vooral in navolging van nieuwe toeristische trends tot stand gekomen: "In recent years the huge diversification of types of tourism and destinations – many with a strong cultural component – is the tourism industry's response to the rise of such post-tourists" (Craik in Light, 2001: 1054).

Vandaag zijn er steeds meer toeristen die op hun bestemming naar verschillende ervaringen zoeken. Dit heeft geleid tot het zogenaamde *special interest tourism* waarbij er verschillende nichemarkten zijn ontstaan waaronder het *dark tourism*. Het communistisch erfgoedtoerisme is een subcategorie van het dark tourism en voor velen een ideologisch geladen type toerisme (Rabotic, 2012).

In het voormalige Oostblok behoort de communistische periode tot het verleden. In China echter, is er nog communistisch bewind. In de literatuur wordt daarom ook een onderscheid gemaakt tussen het *red tourism* in China en de Europese variant van communistisch erfgoedtoerisme in het voormalige Oostblok (Caraba, 2011).

In onder andere Noord-Korea, maar vooral in China focussen ze op red tourism (Li & Hu in Ivanov, 2009). Voor deze landen is het communistisch erfgoed vooral belangrijk om de nationale identiteit te versterken en de successen van het socialistisch regime te propageren. De Chinese Communistische Partij definieert het als volgt: "[R]ed tourism is a themed tourism activity of learning, sightseeing, and nostalgia in communist heritage sites which commemorate past communist revolutionary events, heroes, and leaders" (Caraba, 2011: 32). Jonge Chinezen zijn de voornaamste doelgroep van het red tourism. Het opwekken van loyaliteit tot de Chinese Communistische Partij en patriottisme zijn de hoofddoelen van het red tourism.

Het communistisch erfgoedtoerisme in het voormalige Oostblok wordt daarentegen niet (expliciet) georganiseerd door de postcommunistische autoriteiten (Caraba, 2011). De meningen van de autoriteiten over mogelijk communistisch erfgoedtoerisme kan als volgt verwoord worden: "Communism, with all its achievements and misfortunes is perceived as a temporary 'off-track' period that does not deserve the tourist gaze" (Ivanov, 2009: 8). Echter, onmiddellijk na de val van het socialistisch regime kregen westerse toeristen toenemende interesse in het erfgoed van het communisme en in het leven achter het IJzeren Gordijn (Rabotic, 2012).

Men kan zich afvragen waarom de westerlingen zich aangetrokken voelen tot dergelijk erfgoed. Light (2001) is van mening dat de *otherness* van de voormalige socialistische landen toeristen aanspreekt: "Otherness can take many forms, and for some tourists it is represented by different political or social systems. Thus, we can talk of the political Other – of which state socialism is perhaps the best example – being the focus of the tourist gaze" (Light, 2001: 1063). Czepczyński (2010) beaamt dit: "For most of the young tourist visiting socialist themepubs, the trip to the communist times is as exotic, and often even more, as travelling to the other continent" (Czepczyński, 2010: 76). Het waren de westerse reisgidsen en touroperators die het socialistisch verleden profileerden als iets exotisch voor de westerse *tourist gaze* (Light, 2007). De interesse voor het communistisch erfgoed heeft ook te maken met de groeiende vraag naar 'grandeur' en symboliek in de huidige postmoderne wereld. Het socialistische cultuurlandschap dient zich perfect voor een dergelijke toeristische vraag: "Old communist era landscape icons can be re-packed and reinterpreted to meet contemporary place marketing demands" (Czepczyński, 2010: 7).

Een discussiepunt van het communistisch erfgoedtoerisme is de interpretatie en de representatie. In China draait het enkel om de herinnering en verheerlijking van helden en gebeurtenissen (Caraba, 2011). In Centraal-en Oost-Europa is het een kwestie van hoe de lokale bevolking en de autoriteiten het communistisch verleden aanschouwen en begrijpen. Zijn ze nostalgisch? Willen ze het verleden verheerlijken? Light (2000a) merkt op dat regeringen van voormalige communistische landen amper tot geen belangstelling hebben om communistisch erfgoed te promoten. Ze willen namelijk niet meer geassocieerd worden met het communisme, aangezien ze een westers/Europees imago proberen op te bouwen. Een dergelijk beleid resulteert in het uitwissen van het communistische verleden of deze periode als een misstap in hun nationale geschiedenis te representeren (Light, 2000a). Een doofpotoperatie is uitgesloten, gezien de bestaande vraag naar communistisch erfgoed door westerse toeristen.

De toekomst van communistisch erfgoedtoerisme kan veelbelovend zijn. Door de toenemende globalisatie proberen verschillende cultuurbestemmingen hun toeristisch aanbod te diversifiëren om zo beter te kunnen concurreren met andere gelijkaardige bestemmingen (Smith & Puczkó, 2012). Communistisch erfgoedtoerisme kan hiertoe dienen.

Toen Hongarije, de Baltische staten, Polen en Tsjechië in 2004 en Roemenië en Bulgarije in 2007 toetraden tot de Europese Unie, steeg hier het aantal inkomende toeristen. De vraag naar communistisch erfgoed werd groter. Hierdoor ontwikkelden de lokale autoriteiten en privépersonen verschillende programma's en excursies gebaseerd op sites die geassocieerd werden met het oude regime (Caraba, 2011). Toch is het volgens Smith en Puczkó (2012) duidelijk dat Centraal-en Oost-Europese steden en hun marketingagentschappen zich ongemakkelijk voelen, of zich zelfs afwijzend opstellen, over de promotie ervan.

2.5 Postsocialistische identiteitsvorming

Naast de materiële verwerking van het communistisch verleden moest er ook een postsocialistische identiteit gecreëerd worden. In de periode na de val van het communisme zetten de COE-landen alles in het werk om zich van hun negatieve imago, die in het Westen gecreëerd werd, te distantiëren. Oost-Europa werd namelijk verbonden met achterlijkheid, wanhoop, armtierigheid en minderwaardigheid. Daardoor hebben veel landen tijdens de transitie zich officieus gepositioneerd en gedefinieerd als een Centraal-Europees land (Szondi, 2007).

De behoefte aan een postsocialistische identiteit was hoog aangezien veertig jaar lang een communistische identiteit was opgelegd. Centraal-Europa had reeds voor de Tweede Wereldoorlog nauwe banden met West-Europa. Echter, tijdens het communistisch regime werd Centraal-en Oost-Europa aangemoedigd om zichzelf als een deel van het socialistische blok te beschouwen. West-Europa werd opgevat als de vijand. De communistische partijen bagatelliseerde ook de precommunistische geschiedenis van de satellietstaten. Dergelijke praktijken en verzonnen nationale verhalen zorgden ervoor dat de omvorming naar een socialistische staat als een succesvolle stap in de geschiedenis van de COE-landen leek (Young & Light, 2001). De socialistische identiteit werd vooral gevormd door het verschil tussen *us* versus *other*. Uiteindelijk is deze aanpak tegen de communistische partijen gekeerd waardoor verschillende voormalige satellietstaten in de jaren 70 en 80 de Sovjet-Unie als de *other*, en in dit geval als de vijand, gingen beschouwen (Young & Light, 2001).

Beleidsmakers probeerden een antwoord te vinden op twee pertinente vragen die oprezen tijdens de transitieperiode: wie zijn we? Hoe willen we dat de anderen (voornamelijk het Westen) ons zien? (Young & Light, 2001). Binnen hun land zelf moesten ze zichzelf en hun bevolking overtuigen dat ze modern, neoliberal, internationaal en kapitalistisch ingesteld waren. Bovendien was 'Europa' het belangrijkste woord tijdens de transitieperiode: "[T]here can never be enough signs to indicate that this [post-socialist place] is not the old, communist, poor, primitive, Oriental Eastern Europe any longer" (Drakulic in Young & Kaczmarek, 2008: 54).

2.5.1 Strategieën

De voormalige Oostbloklanden hanteerden verschillende strategieën om met het communistisch erfgoed om te gaan. Het hoofddoel was de consolidatie van een postsocialistische identiteit. Hier worden vijf methoden voorgesteld, die werden opgeworpen door verschillende auteurs (Szondi, Light, Czepczyński, Young & Kaczmarek).

- a) Terugkeer naar Europa

Na de val van het communisme was het hoofddoel om zich af te zetten van alles wat met het vorige regime te maken had. Geloofwaardigheid en betrouwbaarheid van deze transitielanden was belangrijk met het oog op lidmaatschap van de NAVO en de Europese Unie. De *branding* van hun land was dan vooral gericht naar West-Europese landen (Szondi, 2007). Branding was voor het voormalige Oostblok een noodzakelijk middel om het socialisme openlijk de rug toe te keren.

Eens ze het vertrouwen van het Westen gewonnen hadden, brak er een concurrentiestrijd uit met collega-transitie landen. De strijd om het financiële, commerciële, logistieke, toeristische of culturele hart van de COE-landen te worden, was meest duidelijkst voelbaar tussen Hongarije, Tsjechië en Polen (ibid.). Een identiteit creëren, dat perfect in het Europese plaatje paste, was van cruciaal belang om lidmaatschap te verkrijgen bij de EU. Het tentoon stellen van de 'europeanisering' gold als de ultieme doelstelling daar: " 'Europe' is seen as the embodiment of values that socialism rejected " (Light, 2001: 1056).

b) Toerisme

Voor de val van het communisme zagen COE-landen al het voordeel in om westerse toeristen uit te nodigen. Hun motieven waren niet enkel economisch van aard, door bijvoorbeeld buitenlandse valuta binnen te halen. De autoriteiten probeerden daarnaast ook de unieke identiteit van een socialistische staat en de ideologische superioriteit van het socialisme te promoten aan westerse toeristen (Light, 2001).

Er is een opvallende gelijkenis met toeristische ontwikkeling na de val van het communisme. De postsocialistische autoriteiten waren van mening dat toerisme kon bijdragen aan de ontwikkeling van de economie. Daarnaast probeerden ze ook hun hernieuwde nationale identiteit en hernieuwde ideologie via het toerisme te promoten (Morgan & Pritchard in Light, 2001). Het economische aspect van toerisme in COE-landen is duidelijk, maar de politieke betekenis ervan wordt vaak vergeten: "Tourism is one of a number of ways in which these countries can seek to demonstrate their post-socialist identity to the international community" (Light, 2001: 1054). Op korte tijd werd er dus een overgang gemaakt van de promotie van socialisme naar het promoten van westerse waarden.

c) Teruggrijpen naar gouden tijdperk

Het negeren van de socialistische geschiedenis in het nationaal discours was ook een populaire strategie: "Processes of post-socialist place identity formation frequently deal with the socialist past by 'snipping out' the socialist period from the timeline and connecting the present directly to an acceptable and usable version of the past (The 'Golden Age')" (Young & Kaczmarek, 2008: 62). Echter, in sommige gevallen was het niet mogelijk aangezien er helemaal geen prominent precommunistisch erfgoed aanwezig was om op terug te vallen.

De herformulering van het verleden werd gericht op de lokale gemeenschap, maar ook op investeerders en toeristen "to show both where are we [Central and Eastern European Countries] coming from, or rather – where we would love to see us coming from – and where are we going" (Czeczczynski, 2010: 71). Voor landen in transitie wordt de selectie van

historische gebeurtenissen, tradities en verhalen of mythen frequent gebruikt in het nieuwe politieke discours (ibid.).

d) Decontextualisering en decommunization

Zowel in grote steden als in klein dorpjes is er in het straatbeeld sprake van (iconische) overblijfselen van het communisme. Deze restanten kunnen duidelijk zichtbaar zijn zoals gebouwen en standbeelden. Andere overblijfselen zijn subtiel van aard, zoals straatnamen. In het begin van de jaren 90 vormden de betekenissen en vormen van dergelijk erfgoed de eerste kopzorgen voor de beslissingsorganen inzake openbare ruimte: "Process of purging can be material or mental, and always follows the liminal separation of good/acceptable from the offensive/undesirable/unwanted" (Czepczyński, 2010: 71). Naast de strategie om symbolen te verwijderen, was er ook de strategie van 'ontheiliging'. Het moeilijk aanvaardbaar erfgoed wordt hierbij omschreven als 'niets speciaals'. Het erfgoed verliest al zijn waarde en wordt verder volledig genegeerd (Macdonald, 2010). Het vervalt met andere woorden zowel fysiek als sociaal. Bijgevolg verwijzen toeristische organisaties niet naar het communistisch erfgoed, maar brengen andere bezienswaardigheden naar voren. Dit heeft als resultaat dat de bezoeker niet gemakkelijk de weg naar een communistisch gerelateerde site vindt, waardoor het nog sneller in vergetelheid raakt (Light, 2000a).

De drang tot de decommunization in de openbare ruimte was heel sterk in landen als Polen, Roemenië, Hongarije, Tsjechië en de Baltische staten. Eén van de hoofdredenen is de opkomst van rechtse, nationalistische partijen na de eerste democratische verkiezingen. Het discours van deze partijen omvat meestal antisocialistische, anti-Sovjet en soms zelfs een anti-Russisch, i.e. tegen de huidige Russische Federatie, relaas (Czepczyński, 2010). Nationale symbolen zoals vlaggen werden door de nieuwe partijen onmiddellijk aangepast. Hamers en sikkels maakten plaats voor kronen en andere historische symboliek (ibid.). Zo werd de vlag van Polen opnieuw voorzien van symbool met kroon.

Desondanks werden er relatief weinig beelden afgebroken of vernietigd. Meestal werden ze van hun pedestaal gehaald om ze op die manier uit hun originele context te trekken. In de steden Boedapest en Moskou heeft deze praktijk geresulteerd in de creatie van een beeldenpark dat vooral toeristen aantrekt. Dergelijke parken zijn zodanig georganiseerd dat ze geen geschiedenisles, maar louter een toeristische attractie vormen: "desacralization and de-pedestalization of old icons brought them down to be merely a tourist attraction, often funny, sometimes funky and rarely reflective" (Czepczyński, 2010: 73). De parken hebben vooral niet als doel om stil te staan bij de originele betekenis of voormalige functie. Deze twee parken zijn dus sites die geconstrueerd zijn op een 'neutrale' plek, weg van de originele plaats.

e) Hernieuwde functie

De meest voorkomende gebruikte strategie is de functionele transformatie. De vorm van de gebouwen (of ander erfgoed) blijft onaangetast, maar de betekenis ervan wordt weggemoffeld door het een nieuwe functie/rol te geven. Meestal staat die nieuwe functie

haaks op de voormalige communistische betekenis. Dit transformatieproces werd vooral bewerkstelligd op partijgebouwen i.e. gebouwen die als hoofdzetel diende voor de communistische partijen. In de Poolse hoofdstad Warschau, bijvoorbeeld, werd het partijgebouw omgetoverd tot een beursgebouw (Czepczyński, 2010). Een ander voorbeeld is het Parlementsgebouw in Boekarest, dat in opdracht van de Roemeense president Nicolae Ceaușescu gebouwd werd. De functie van het gebouw werd geconverteerd van een ontvangstruimte voor buitenlandse staatshoofden naar de zetel van het postsocialistische parlement.

2.5.2 Strategie Polen

In Polen ligt de nadruk bij de postsocialistische identiteitsvorming vooral op de europeanisering en op haar religieuze identiteit. De Polen willen namelijk bevestigen dat ze in een katholiek land wonen. Een ander karaktertrek is dat de Polen zichzelf in een slachtofferrol duwen. Na de Poolse delingen, en bezetting door Duitsers, wordt nu de repressie van de Sovjet-Unie gebruikt om opnieuw de slachtofferrol aan te nemen (Young & Kaczmarek, 2008).

Op diverse tijdstippen na 1989, waren de standpunten over het socialistisch verleden uiteenlopend: “Thus attitudes towards, and assessments of, the socialist past in Poland are multiple, contested, ambivalent and highly differentiated in public, political and academic discourses” (Young & Kaczmarek, 2008: 57).

In sommige Poolse steden wordt het socialistisch verleden in toenemende mate erkend, omdat het stedelijk landschap de communistische tijd nog uitstraalt. Alle gebouwen dateren namelijk van de communistische tijd. Voorbeelden hiervan zijn de havenstad Gdańsk, de industriestad Łódź en de geplande socialistische stad Nowa Huta. Vooral in Gdańsk wordt de communistische periode expliciet erkend omdat er de nadruk kan gelegd worden op de geschiedenis als anticommunistische stad. Deze havenstad was namelijk de geboorteplaats van de Solidariteit. Dit was de vakbondsbeweging die de Poolse Communistische Partij versloeg tijdens verkiezingen in 1989. De erkenning van hun strijd tegen het communisme vormt de lokale identiteit.

2.6 Culture broker

Indien buitenlandse toeristen deelnemen aan een excursie, dan krijgen ze het verhaal over een bezienswaardigheid of attractie te horen. Dit verhaal wordt door de gidsen geselecteerd of gecreëerd om de bezienswaardigheid te duiden en opdat de toeristen, die een andere

culturele achtergrond hebben, de rondleiding zouden begrijpen. Bezoekers krijgen dus een bepaald beeld opgelegd. Op die manier zijn gidsen verantwoordelijk voor de interpretatie van de bezochte plaatsen en mensen: “[Tour guides are] (re)shaping tourist destination images and indirectly influencing the self-image of those visited too.” (Salazar, 2012: 9).

Toerisme heeft een communicatieve kracht: informatie over bezienswaardigheden, bestemmingen, gemeenschappen worden constant meegedeeld. Hierdoor kunnen representaties van bestemmingen een significante invloed hebben op de mensen die gepresenteerd worden; verkeerd gepresenteerd worden of juist niet gerepresenteerd worden (Salazar, 2012).

Individuele mensen die een goede kennis van een bepaalde cultuur hebben en bovendien over de capaciteit beschikken om de informatie van deze cultuur naar andere individuen, die buiten de cultuur staan, over te dragen, worden in de literatuur als *culture brokers* aangeduid (Denis in Paige, 2009). De term *culture broker* werd geïntroduceerd door Smith (2001) toen ze de interactie tussen mensen, die gedefinieerd waren als ‘hosts’ en ‘guests’, onderzocht heeft. Deze ‘host’ en ‘guest’ kunnen tijdens sommige ontmoetingen een (totaal) verschillende culturele achtergrond hebben. Kortom een *culture broker* overbrugt dat cultuurverschil: “cultural brokers are conventionally said to represent the culture of people resident in zones specified as having interest to those who visit from outside that zone” (Yang et al., 2014: 511). Meer genuanceerd zijn *culture brokers* “primary decision makers, selectively identifying segments of the destination culture content to be shared with the tourists” (Salazar, 2004: 88). Ze selecteren dus aspecten van cultuur en erfoerd en delen het mee aan de toeristen. *Culture brokering* gebeurt dus vaak in een situatie waarbij er een enorme *gap* qua taal en cultuur bestaat tussen de toerist en de bestemming (Yang et al., 2014).

De mate waarin representaties gedetailleerd zijn en hoe ze tot stand komen, kan variëren en hangt voornamelijk van de context af. Soms zijn de *culture brokers* bereid of genoodzaakt door hun werkgever, om de toeristen te entertainen: “from a commercial perspective the role of the cultural broker exist to select representations of a culture to a group of tourists whose own ethnicity and culture differs from the “gazed upon” group. The results can vary with the nature and detail of that representation, but often [...] it is based on a need to entertain” (Yang et al., 2014: 497-498). Reisgidsen worden in de literatuur vooral beschouwd als *culture brokers* omdat ze de cultuur van de host begrijpen en representeren aan de toeristen. Vanuit dit perspectief zijn de *culture brokers* een deel van de commercialisering en commodificering van een cultuur (ibid.)

In *culture brokering* zijn er verschillende stakeholders: de residenten, de *culture brokers*, de toeristen, de privébedrijven en de autoriteiten. “*Culture brokers* study, understand and represent someone’s culture (even sometimes their own) to nonspecialized others through various means and media. “*Brokering*” also captures the idea that these representations are to some degree negotiated, dialogical, and driven by a variety of interests on behalf of the

involved parties” (Kurin, 1997: 24). Hoewel de motivatie en type van toeristen de bestemming mee beïnvloeden en belangrijke componenten zijn in het culture brokering, is hun actieve input in dit proces verder buiten beschouwing gelaten in dit onderzoek. De overige stakeholders worden hier wel behandeld, maar de nadruk ligt vooral op de culture brokers.

2.6.1 Formele en informele culture brokers

Het concept culture broker wordt vaak in empirische studies gebruikt. Het heeft ook dikwijls verschillende genuanceerde betekenissen en de onderzoeker moet duidelijk maken hoe hij het concept integreert en interpreteert voor het onderzoek. In dit onderzoek wordt er gewerkt met residenten van Nowa Huta, die affiniteit hebben met het lokale toerisme, en gidsen, die van buitenaf komen, in dit geval vanuit Krakau. Het onderscheid tussen beide partijen zal verder in het onderzoek aangeduid worden als formele en informele culture brokers.

De formele brokers zijn aangenomen, getraind en aangesteld. Bij deze groep horen gidsen uit de commerciële en publieke sector. Er wordt van de formele gidsen verwacht de ervaring van toeristen te mediëren (Jennings & Weiler, 2006). Hierbij moet wel de opmerking gemaakt worden dat het stadsbestuur van Krakau, enkele jaren geleden, de verplichting afgeschaft heeft om een gidscertificaat te behalen. Daarom opereren de gidsen in Krakau en Nowa Huta met een *carte blanche*. Elke volwassen persoon kan er gids worden en de toeristen vertellen en tonen wat ze willen. Volgens Black en Weiler (in Salazar, 2012) worden de *do's* en *don'ts* van gidsen namelijk beteugeld door *codes of conduct*, *soft law*, certificaten, licenties, etc. Door een 'aanvaard' toeristisch beleid op te leggen, beïnvloeden de autoriteiten immers de culture brokering (Yang et al., 2014). De formele gidsen in dit onderzoek hebben al dan niet een officieel certificaat in handen. Dit zal later gespecificeerd worden.

Van informele culture brokers verwacht men dan weer niet dat ze mediëren (Jennings & Weiler, 2006). Tot deze groep behoren hotelstaf, barmannen, taxichauffeurs en lokale bewoners. De informele brokers hebben geen titel, badge of uniform dat hen als broker identificeert. Hun rol als broker nemen ze op vrijwillige basis op. Ze zijn er met andere woorden niet voor getraind of aangenomen. De toeristische sector evalueert of monitort zelden hun manier van brokering (Jennings & Weiler, 2006).

De informele culture brokers kunnen de lokale site selecteren en interpreteren op een andere/alternatieve manier. Ze kunnen met andere woorden zaken tonen of interpreteren, die formele culture brokers niet opnemen in hun rondleiding. Of de informele culture brokering meer betekenisvol is voor de bezoeker, kan het onderwerp zijn van een ander onderzoek.

Als culture brokers tot de gemeenschap behoren waarin de toeristische activiteiten zich afspelen dan zijn ze, dankzij hun positie in die gemeenschap, soms beter geschikt om aspecten te selecteren of te verzwijgen. Dergelijke kennis kan helpen ongewenste

spanningen te voorkomen (Salazar, 2012). Salazar (2012) oppert voor een professionele training van gidsen. Op die manier verbetert het gidswerk en worden de begeleiders meer bewust van ethische thema's.

De scheiding tussen de lokale concepties en de manier waarop een gemeenschap aan de bezoekende toeristen weergegeven wordt, kan leiden tot een ethisch probleem (Salazar, 2012). Tour operators en werkgevers kunnen bepaalde *itineraries* voorschrijven/selecteren die de gidsen oplegt waar ze de toeristen moeten brengen (Jennings & Weiler, 2006).

Bij een casestudy in verband met culture brokers moet men volgens Yang et al. (2014) de nadruk leggen op de volgende vragen: wie is de culture broker? Wat representeren de culture brokers? Bij de tweede vraag moet ook nagegaan worden wat de motieven (commercieel of het entertainen van toeristen) en de criteria zijn voor hun representatie.

Het laatste aspect dat Yang et al. (2014) aanraden om te onderzoeken, is de mate waarin, in dit geval de formele, culture broker geaccepteerd wordt door degene van wie de cultuur gerepresenteerd wordt. Hierbij moet ook gekeken worden naar de graad van toestemming en betrokkenheid van de hosts in de representatie van hun cultuur aan de bezoekers. Yang et al. beweren immers dat culture brokers enkel kunnen opereren als ze het vertrouwen van de andere stakeholders behouden of in het slechtste geval hun onverschilligheid.

Deel 3: Case Study: Nowa Huta, Polen

3.1 Polen en toerisme

Polen is een land in Oost-Europa en telt ongeveer 38.1 miljoen inwoners. De hoofdstad en tevens de grootste stad van Polen is Warschau. In 1991 voegde Polen zich bij de NAVO, sinds 1 mei 2004 is het land ook lid van de Europese Unie en drie jaar later werd het ook lid van de Schengenzone. In het westen wordt het begrensd door Duitsland, in het zuidwesten door Tsjechië, in het noorden door Rusland en Litouwen, in het oosten door Wit-Rusland en in het zuidoosten door Oekraïne en Slowakije (zie figuur 3).

Figuur 3. Polen en buurlanden + Krakau aangeduid kader (metrobusmap.net)

Voor de historische gebeurtenissen in Polen in de twintigste eeuw zijn van belang voor dit onderzoek. Op 11 november 1918 heeft Polen na 123 jaar haar onafhankelijkheid herwonnen. Op die dag werd de Tweede Poolse Republiek afgekondigd.

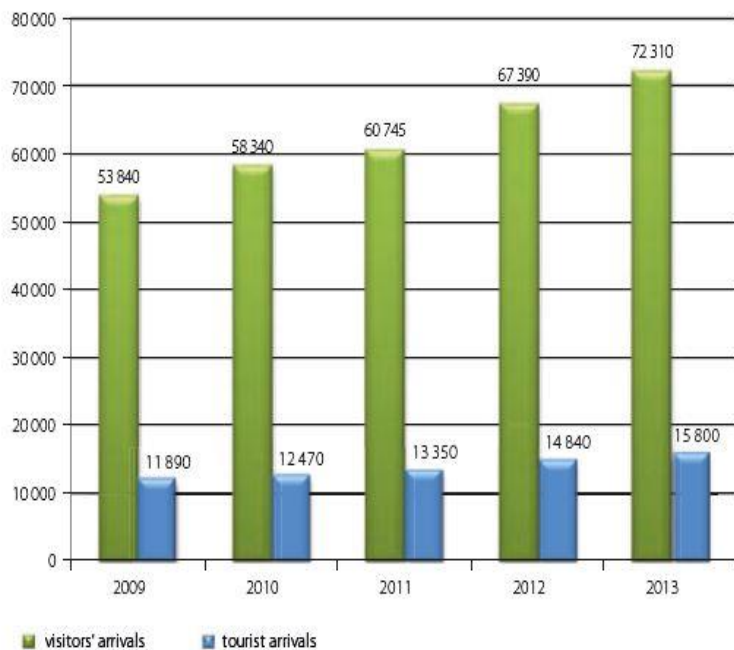
Gedurende meer dan een eeuw hadden de Polen geen eigen staat. Het land werd namelijk op verschillende tijdstippen in de achttiende eeuw opgedeeld en verdeeld over Pruisen, Rusland en Oostenrijk-Hongarije. Deze gebeurtenissen staan in de geschiedenisboeken bekend als de Poolse Delingen. De onafhankelijkheid sinds 1918 was echter van korte duur wanneer in 1939 de Tweede Wereldoorlog begon met de Poolse invasie door nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie. Na afloop van WOII werd Polen een satellietstaat van de Sovjet-Unie. In 1952 ontstond de Volksrepubliek Polen. In de jaren 80 luidden massale protesten onder leiding van Lech Wałęsa van de Solidariteitsvakbond de val van het communisme in. In 1989 werd de Derde Poolse Republiek afgekondigd en begon, dankzij een nieuwe grondwet de transitieperiode naar een democratie (Lonely Planet, 2015).

Sinds de val van de Sovjet-Unie hebben veel (westerse) bezoekers Polen bezocht. In 2013 berekende het Ministerie van Sport en Toerisme (2013) 72 miljoen aankomsten via

vliegverkeer en andere vervoersmiddelen, 16 miljoen daarvan waren toeristen. Uit figuur 4 kunnen we afleiden dat in de periode 2009-2013 het aantal aankomsten per jaar stelselmatig gestegen is en dat het toeristenaandeel dezelfde trend volgde.

FOREIGN INBOUND TOURISM TO POLAND

Arrivals of visitors and tourists to Poland in 2009–2013
(thousands)

Figuur 4. Buitenlandse aankomsten in Polen 2009-2013 (Ministry of Sport and Tourism, 2013)

Op vier jaar tijd is het aantal aankomsten met ruim 25% gestegen. Tegelijkertijd is in diezelfde periode ook het aantal toeristenaankomsten met bijna 25% gestegen (Ministry of Sport and Tourism, 2013).

Number of arrivals of foreigners and foreign tourists to Poland broken down by the country (10 countries with the highest number of arrivals in 2013) in thousands

Specification	Foreigners	including foreign tourists
Total	72 310	15 800
Germany	28 900	5 280
Czech Republic	13 380	245
Ukraine	7 330	2 110
Slovakia	6 725	125
Belarus	3 950	1 530
Russia	3 570	765
Lithuania	2 890	590
Great Britain	620	570
The Netherlands	400	365
Latvia	365	330

Figuur 5. Aantal toeristen per land (Ministry of Sport and Tourism, 2013)

Figuur 5 classificeert het aantal aankomsten per nationaliteit. Hieruit blijkt dat de meeste toeristen afkomstig zijn uit de buurlanden, met Duitsland op kop. Groot-Brittannië valt net uit de top 5 en is het eerste niet-buurland in deze lijst (Ministry of Sport and Tourism, 2013). Het onderzoek van het Poolse Ministerie van Sport en Toerisme (2013) toont ook aan dat de toeristische industrie in 2013 voor 6,4% heeft bijgedragen aan het bruto binnenlands product. Dit is een stijging van 1.2% tegenover 2009 (ibid.).

De luchthaven van Warschau heeft in 2013 ongeveer 4,6 miljoen passagiers ontvangen; Krakau volgt op de tweede plaats met 4 miljoen vliegtuigpassagiers. De vijf grootste steden met hun rijke culturele erfgoed trekken zowel Poolse als internationale bezoekers aan. We ordenen ze hier van groot naar klein: Warschau, Krakau, Gdańsk, Wrocław en Poznań. (Główny Urząd Statystyczny, 2013).

De statistische gegevens van het aantal hotelovernachtingen (Główny Urząd Statystyczny, 2013) biedt inzicht waar de meeste bezoekers verblijven. In 2013 zijn bijna 13 miljoen hotelovernachtingen geregistreerd, dit is een stijging van één miljoen hotelovernachtingen tegenover 2012. Van al deze overnachtingen vonden er 3.887.677 plaats in Warschau, 3.146.848 in Krakau en 1.117.242 in Wrocław (Główny Urząd Statystyczny, 2013). Bijna 6 miljoen overnachtingen werden geregistreerd met buitenlandse gasten. Hierbij is ook een kleine stijging waargenomen in vergelijking met 2012 (ibid.). Als we enkel naar de hotelovernachtingen van buitenlanders kijken, dan komt Krakau op de eerste plaats met 1.946.486, gevolgd door Warschau met 1.776.534. Gdańsk eindigt met 468.828 hotelovernachtingen op de derde plaats (Główny Urząd Statystyczny, 2013). Krakau is dus de populairste trekpleister in Polen voor de buitenlandse toeristen.

3.2 Krakau en toerisme

Tot 1609 was Krakau de hoofdstad van Polen. De stad ligt in het zuiden, in de provincie Klein-Polen, waarvan Krakau tevens de hoofdstad is (zie figuur 6). Klein-Polen is de meest frequent bezochte provincie van het land. De toeristen worden aangetrokken door het cultureel en natuurlijk erfgoed. In Polen zijn er elf historische erfgoedsites die op de lijst van UNESCO staan. Vijf daarvan bevinden zich in Klein-Polen: het historisch stadscentrum van Krakau, de zoutmijnen van Wieliczka, het voormalige naziconcentratiekamp van Auschwitz-Birkenau, het bedevaartsoord van Kalwaria Zebrzydowska en de houten kerken in Binarowa, Dębno, Lipnica Murowana en Sękowa.

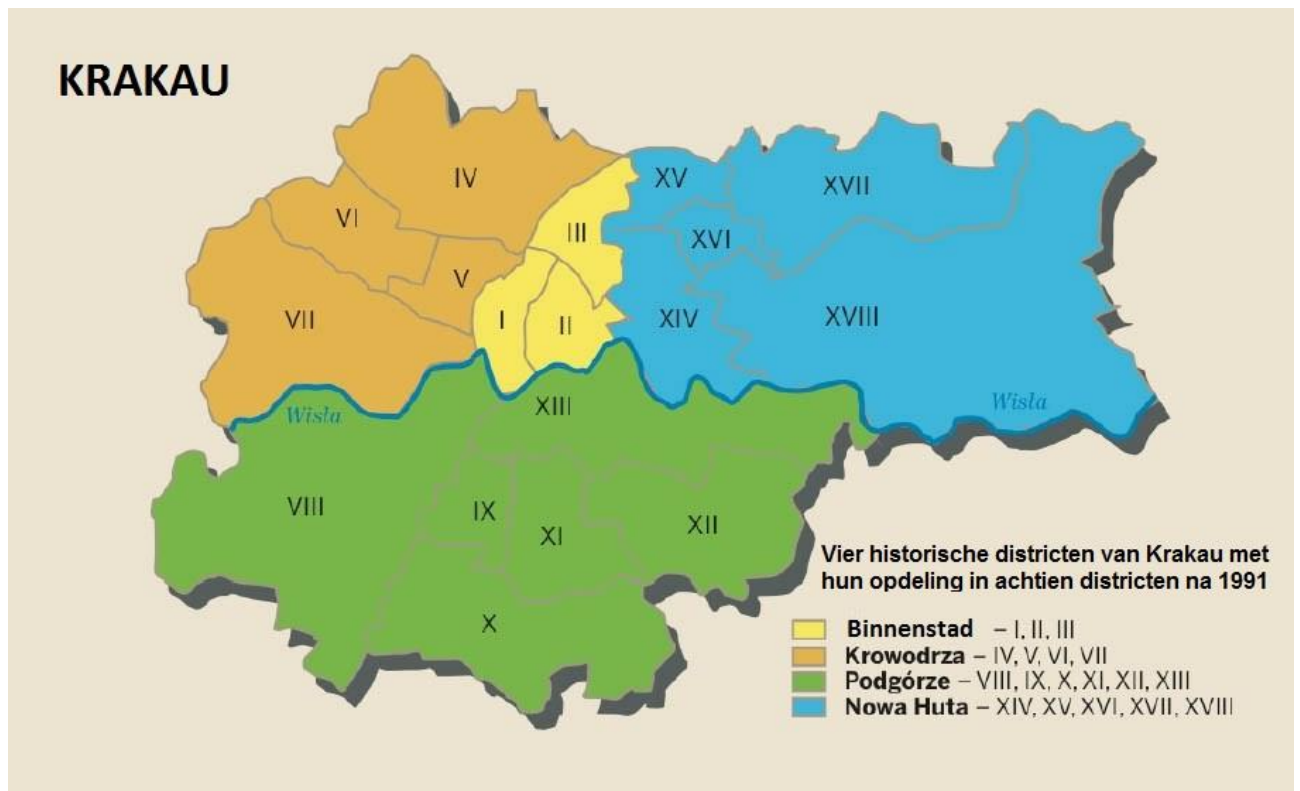

Figuur 6. Provincie Klein-Polen met Krakau als hoofdstad (Krakow-info.com)

Na Warschau en Łódź is Krakau de derde grootste stad van Polen en wordt beschouwd als het intellectuele hart van het land. De aanwezigheid van de universiteit, culturele instellingen en historisch erfgoed zijn de uithangborden van de stads promotie. Cultuur en educatie zijn de twee grootste pijlers van het postsocialistische Krakau. Deze twee pijlers dragen bij tot de ontwikkeling van het toerisme en de hightechindustrie (Stenning, 2000). In tegenstelling tot Warschau, dat volledig vernietigd werd tijdens de Tweede Wereldoorlog, bleef Krakau gespaard van totale verwoesting. Hierdoor heeft Krakau haar authenticiteit kunnen bewaren (Lalicka, 2000).

Krakau, dat door de Wisłarivier in twee wordt gedeeld, bestond voor 1991 uit vier historisch gegroeide districten: de historische binnenstad Krakau, Krowodrza, Podgórze en de socialistische modelstad Nowa Huta. Na 1991 heeft men beslist om Krakau op te delen in achttien districten (elk met een Romeins cijfer) waarbij elk district een bepaalde autonomie en een gemeentebestuur toebedeeld kreeg (zie figuur 7).

Momenteel heeft Krakau ongeveer 760.000 inwoners (Stanek, 2014). Als er na deze paragraaf wordt verwezen naar Krakau, wordt er in dit onderzoek gerefereerd naar het politieke en culturele hart van de stad i.e. de historische binnenstad. Dit komt grosso modo overeen met 'nieuwe' districten I, II en III (zie figuur 7).

Figuur 7. Vier historische districten van Krakau met hun opdeling in achttien districten na 1991 (skyscrapercity.com) (eigen bewerking)

Zoals eerder vermeld, is Krakau de, door buitenlandse toeristen, meest bezochte stad in Polen. Aangezien Krakau op toeristisch vlak heel wat te bieden heeft, is dit niet verrassend. In 1978 werd het hele gebied van het oude stadscentrum van Krakau, inclusief de Joodse wijk Kazimierz, de heuvel van het Wawelkasteel en de wijk naast Wawel, Stradom, opgenomen in de Werelderfgoedlijst van UNESCO. Naast deze historische rijkdommen zijn het ook de talrijke culturele festivals en het goede imago van Krakau, die bezoekers aantrekken (Kurek & Pawlusiński 2009). Daarenboven is Krakau ook belangrijk voor de Rooms-Katholieke wereld. In Krakau kunnen bezoekers namelijk in de voetsporen treden van Karol Wojtyła, beter bekend als Paus Johannes Paulus II. Hij heeft in Krakau gestudeerd en werd er later benoemd tot achtereenvolgens aartsbisschop en kardinaal.

Een belangrijke factor voor de toestroom van internationale toeristen naar Krakau is de goede bereikbaarheid met het vliegtuig. De internationale luchthaven van Kraków-Balice is de op één na grootste van het land. Het heeft 53 connecties waarvan drie buiten Europa: Chicago, New York en Tel Aviv.

Meer dan de helft van de bezoekers (zowel Polen als buitenlanders) behoren tot de actieve bevolking in het land van herkomst. Andere bezoekers zijn vooral studenten. 60% van de

buitenlandse bezoekers verblijft tussen vier en zeven nachten. 20% van de Poolse bezoekers zijn excursionisten, de rest blijft twee tot drie nachten. 54% van de toeristen komt vooral voor de bezienswaardigheden en om uit te rusten (Grabiński et al., 2012).

In opdracht van de provincie Klein-Polen wordt in 2012 in Krakau een onderzoek uitgevoerd dat een rangschikking van de topattracties in Krakau weergeeft (zie tabel 1).

Atrakeje w Krakowie	Odwiedzający krajowi – udział %	Odwiedzający zagraniczni – udział %	Pozycja w rankingu
Rynek Główny (Stare Miasto, Droga Królewska)	27,7%	23,2%	1
Wawel (Komnaty, Katedra, Dzwon Zygmunta, smok)	15,4%	25,7%	2
Dzielnica Kazimierz (kawiarnie, koncerty itd.)	8,2%	10,8%	3
Sukiennice	6,3%	5,6%	4
Muzeum Podziemia Rynku	4,4%	6,0%	5
Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Lagiewnikach	5,5%	3,8%	6
Bazylika Mariacka (w tym ołtarz Wita Stwosza)	4,7%	3,8%	7
Bulwary wiślane, rz. Wisła	3,7%	4,1%	8
Barbakan (Brama Floriańska, mury)	2,9%	4,2%	9
Nowa Huta (pl. Centralny, szlak socrealizmu i in.)	2,9%	2,1%	10
Galeria Krakowska (centrum handlowe)	2,9%	1,0%	11
Opactwo Ojców Benedyktynów w Tyńcu	1,6%	0,9%	12
Kopce: Kościuszki, Piłsudskiego	1,3%	0,9%	13
Muzeum Fabryka Schindlera	0,7%	1,3%	14
Las Wolski (Zoo)	1,5%	0,6%	15
Planty	1,4%	0,3%	16
Podgórze	0,9%	0,7%	17
Park Wodny	1,4%	0,2%	18
Balon widokowy	0,6%	0,6%	19
Bazylika św. Franciszka	0,6%	0,3%	20

Tabel 1. Rangschikking attracties Krakau (Grabiński et al., 2012) (Grijze indicatie door auteur)

De top 5-bezienswaardigheden in Krakau zijn volgens dit onderzoek: de Grote Markt, het Kasteel van Wawel, de Joodse Wijk Kazimierz, de Lakenhal en het ondergronds museum op de Grote Markt (ibid.).

Er werd ook een top 3 gemaakt van daguitstappen, waarbij Krakau als uitvalsbasis kan dienen. De populairste daguitstappen voor Poolse bezoekers zijn de zoutmijnen in Wieliczka (13km), Zakopane (110km) een toeristisch bergdorpje dat als uitvalsbasis dient voor wandelingen of wintersportactiviteiten en het naziconcentratiekamp van Auschwitz-Birkenau

(60km). Bij buitenlandse toeristen verandert de top 3. Hierbij verwisselen Zakopane en Auschwitz-Birkenau van plaats (Grabiński et al., 2012).

3.3 Nowa Huta

De geplande socialistische modelstad Nowa Huta was, zoals hierboven vermeld, één van de historische districten die Krakau had ingelijfd. In 1951 werd Nowa Huta namelijk als district opgenomen in de bestuurlijke administratie van Krakau. Veertig jaar later wordt het historische district opgedeeld in vijf nieuwe districten: Mistrzejowice, Wzgórza Krzesławickie, Bieńczyce en Czyżyny en Nowa Huta (zie figuur 8). Het XVIIIe district heeft de naam Nowa Huta gekregen. Echter, verschillende bezienswaardigheden bevinden zich ook in de andere bovengenoemde districten. Daarom, als er vanaf nu naar Nowa Huta verwezen wordt, wordt het historische district bedoeld, i.e. Nowa Huta voordat het in 1991 werd opgedeeld.

Nowa Huta ligt ten oosten van het historisch stadscentrum en ten noorden van de Wislarivier (Grabiński et al., 2012). In vogelvlucht bedraagt de afstand tussen de Grote Markt in het centrum van Krakau en het Centrale Ronald Reaganplein in Nowa Huta ongeveer acht kilometer.

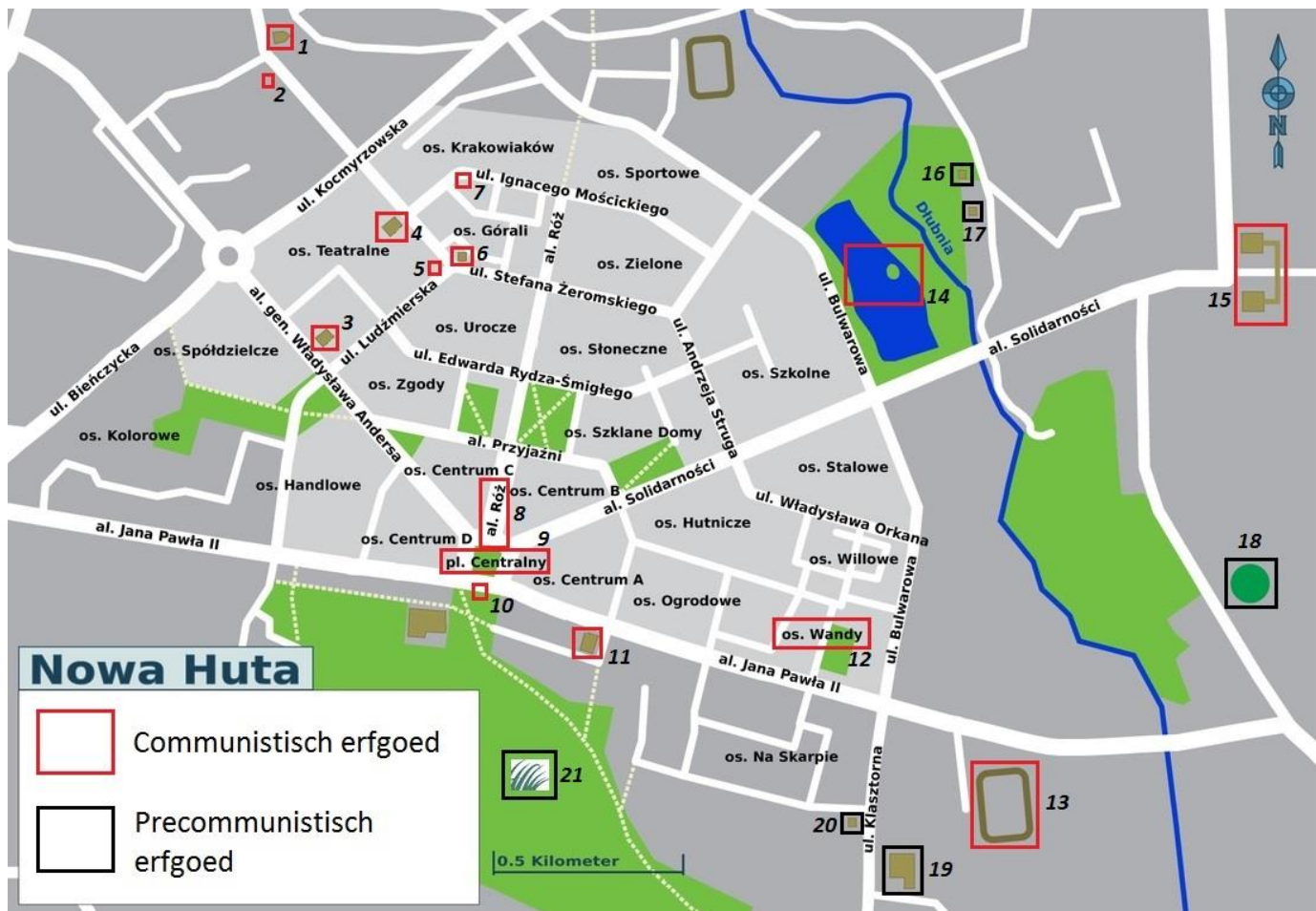
In de vijf districten wonen ongeveer 220.000 mensen en ook qua oppervlakte bestrijkt Nowa Huta een groot deel van heel Krakau. De reden voor de uitgestrektheid van Nowa Huta is de staalfabriek (zie figuur 8).

Figuur 8. Krakau opgedeeld in achttien districten (Wizaz.pl) (eigen bewerking)

3.3.1 Inventaris bezienswaardigheden Nowa Huta

Op onderstaande kaart (zie figuur 9) staan de belangrijkste bezienswaardigheden van Nowa Huta. Deze sites werden geselecteerd op basis van hun veelvuldig voorkomen in (online) reisbrochures, de officiële map van Nowa Huta die gecreëerd werd door de stad Krakau, de brochure over Nowa Huta die door het ‘Historisch Museum van de Stad Krakau’ opgesteld werd en eigen observaties tijdens de verschillende excursies. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen communistisch en precommunistisch erfgoed, waarbij het laatste hier doelt op attracties/bezienswaardigheden die er zich bevonden voordat de geplande socialistische modelstad werd opgericht. Elke bezienswaardigheid wordt in bijlage 3 geïllustreerd en kort beschreven.

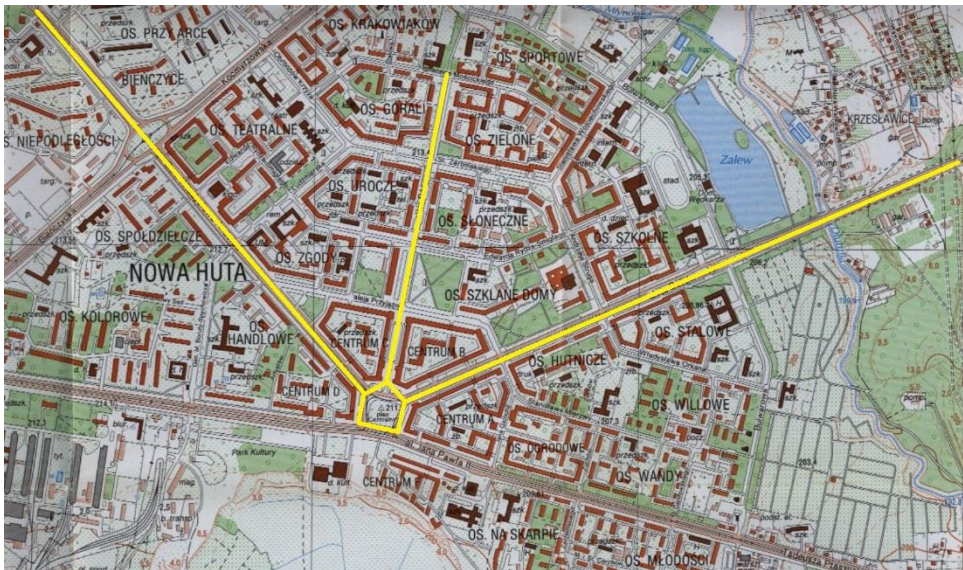
Figuur 9. Nowa Huta met bezienswaardigheden (commons.wikimedia.org) (eigen bewerking)

Communistisch erfgoed	Precommunistisch erfgoed
1) De kerk van de Moeder Gods, Koningin van Polen (ook de Ark van de Heer genoemd)	16) Landhuis van schilder Jan Matejko
2) Herdenkingsmonument Bogdan Włosik	17) Johannes de Doper kerk
3) Bioscoop Świt	18) Grafheuvel van Wanda
4) Volkstheater	19) Cisterciënzerabdij
5) Herdenkingsmonument Houten Kruis	20) Heilige Bartholomeus Kerk
6) Bioscoop Sfinks	21) Weideland van Nowa Huta
7) IS-2 Sovjettank	
8) Avenue der Rozen	
9) Centraal Ronald Reaganplein	
10) Herdenkingsmonument Solidariteit	
11) Żeromski hospitaal	
12) Stadswijk Wanda	
13) Hutnik Stadion	
14) Park Nowa Huta Reservoir	
15) Administratieve gebouwen staalfabriek Tadeusz Sendzimir	

3.3.2 Nowa Huta en het socialistisch realisme

Nowa Huta, wat letterlijk 'nieuwe staalwerken/staalfabriek' betekent, was één van de velen geplande socialistische steden. Het idee om in Polen een stad te bouwen in functie van de staalindustrie ontstond in 1947 en werd opgenomen in het zesjarenplan van 1950 tot 1956. De socialistische autoriteiten waren er immers van overtuigd dat urbanisatie en industrialisatie zou leiden tot modernisatie, vooruitgang en groei (Chwalba in Pozniak, 2011). Nowa Huta was een geschenk van de Sovjet-Unie aan Polen. Volgens het plan van de leiders van de Poolse Communistische Partij zou hier een nieuwe socialistische gemeenschap geboren worden (Miezian, 2010).

De werkzaamheden voor de residentiële gebouwen in Nowa Huta zijn van start gegaan in 1949 in de Wandawijk (*site 12*)¹. Een jaar later werd aan de bouw van de staalfabriek begonnen. Nowa Huta werd zo een geplande arbeidersstad voor de eerste staalfabriek in Polen. Voor deze staalfabriek, die naar Vladimir Lenin vernoemd werd, waren de jaren 70 van de vorige eeuw de gouden jaren, met 1977 als hoogtepunt. In dat jaar werkten er 40.000 arbeiders die 6,7 miljoen ton staal produceerden. Het complex van de staalfabriek was enorm groot. Alle gebouwen, pijpleidingen en spoorwegen zijn verspreid over ongeveer 1000 hectaren (Miezian, 2010).

Figuur 10. Topografische kaart 1997 centrum Nowa Huta (nhmz.pl) (eigen bewerking)

Het centrale knooppunt van Nowa Huta, aanvankelijk met de naam Centrale Plein en na de val van het communisme Centrale Ronald Reaganplein (*site 9*), heeft de vorm van een vijfhoek. Vanuit de drie bovenste hoeken vertrekken drie assen (Miezian, 2010). Dit betekent dat het centrum van Nowa Huta gebouwd is rondom drie assen/avenues (zie figuur 10). Elke as had in de communistische periode zijn specifieke functie. De stadsas in het westen (vroeger Avenue Oktoberrevolutie, nu Avenue Generaal Władysław Anders) - door de meeste Nowa Hutters beschouwd als een scheidingslijn tussen het oude en nieuwe Nowa Huta - verbindt Nowa Huta met het centrum van Krakau. De werkas in het oosten (vroeger Avenue Lenin, nu Avenue Solidariteit) loopt vanaf het Centrale Ronald Reaganplein naar de ingang van de staalfabriek. De vrijetijds-as in het noorden (zowel vroeger als nu de Avenue der Rozen (*site 8*)) had het centrum moeten verbinden met gemeentehuis. De geldkraan was echter reeds dichtgedraaid wanneer men aan de bouw van het gemeentehuis wou starten (Miezian, 2010). Door gebrek aan geld werd Nowa Huta, zoals het door de architecten in 1949 gepland was, nooit verwezenlijkt.

Tot in de jaren 70 werden huizen en appartementsblokken opgericht. Deze recentere woonwijken van Nowa Huta zijn van mindere kwaliteit dan gebouwen in de eerste

¹ Dergelijke nummers verwijzen naar bijlage 3 voor de locatie, beschrijving en illustratie van de site

stadswijken. Men was namelijk door het geldgebrek niet meer in staat om met kwaliteitsvol materiaal te bouwen.

De stijl waarin het oudste gedeelte van Nowa Huta is opgetrokken, wordt het socialistisch realisme genoemd. Om die reden is het ook een wettelijke beschermd landschap (Kurek & Pawlusiński, 2009). Deze officiële kunststijl van de Sovjet-Unie kreeg in verschillende satellietstaten een nationale invulling. Met andere woorden, de opgelegde bouwstijl werd vermengd met een traditionele bouwstijl van het land in kwestie. Zo heeft de Poolse communistische partij beslist dat de renaissancestijl de Poolse nationale vorm zou moeten zijn. Het Pools socialistisch realisme is dus een vermenging van socialistische vormen met renaissancestijl kenmerken. Volgens Miezia (2010) zijn de kantoorgebouwen van de staalfabriek in Nowa Huta (*site 15*) en het Paleis van Wetenschap en Cultuur in Warschau twee schoolvoorbeelden van het Pools socialistisch realisme. Ook het Żeromski hospitaal is in deze typische bouwstijl opgericht (*site 11*).

Nowa Huta is opgedeeld in zesendertig verschillende woonwijken, de zogenaamde *Osiedle*, elk met een aantrekkelijke naam: Zonnewijk, Tuinwijk, Wandawijk, Charmewijk, Sportwijk, Wilgenwijk etc. Voor de vormgeving van deze wijken werden de architecten van Nowa Huta, volgens Miezia (2010), geïnspireerd door de stedelijke planning in New York van de jaren twintig. Daar richtten men de zogenaamde *neighborhood units* op (Banerjee, 1984). Dergelijke wijken in New York hebben een capaciteit van vier- tot vijfduizend inwoners en zijn volledig zelfvoorzienend zodat ze als een autonoom stadje kunnen functioneren.

In elke woonwijk in Nowa Huta werden alle sociale voorzieningen gefaciliteerd. Winkels, diensten, scholen, kinderopvang en een cinema zijn enkele voorbeelden die men er zelfs vandaag nog kan aantreffen. Alles werd zodanig geregeld dat de inwoners enkel hun woonwijk moesten verlaten om te gaan werken (Miezia, 2010). De appartementsblokken vormden een gesloten eenheid en konden enkel betreden worden via een ingangspoort. De ingangen van de appartementen zelf waren enkel via het binnenplein bereikbaar. De sociale en culturele voorzieningen waren dus nauwkeurig ingebed in de stedelijke planning (Stenning, 2003). Alle aspecten van het leven speelde zich af in Nowa Huta. Er was geen behoefte om naar het centrum van Krakau te gaan. In Nowa Huta was er namelijk voldoende werk, vonden de sociale contacten plaats en waren er talrijke ontspanningsmogelijkheden. Het recreatiepark (*site 14*), het theater (*site 4*) en de cinema's (*site 3 en site 6*) waren voor iedereen toegankelijk (Stenning, 2003). Het dagelijkse leven van de inwoners was geconcentreerd in hun eigen wijk. Hierdoor ontstond er een sterk sociaal netwerk en tevens een lokaal patriotisme. Dit patriotisme is vandaag nog het duidelijkst zichtbaar bij de voetbalsupporters van Nowa Huta (*ibid.*).

Miezia (2010) merkt wel op dat andere historici deze ogenschijnlijke vredige woonwijken vanuit een ander perspectief interpreteren. Deze historici zijn van mening dat Nowa Huta werd gebouwd als een versterkte stad. Op die manier waren de inwoners tijdens de Koude Oorlog klaar voor een eventuele invasie van de NAVO-landen. Nowa Huta kon dan bij een dergelijke aanval normaal verder functioneren en kwam de staalproductie niet in het

gedrang. Elke poort van een stadswijk naar een binnenplaats kon bij een aanval gebarricadeerd worden. Er bevinden zich ook nucleaire schuilkelders en ondergrondse gangen in Nowa Huta: "Its different areas resemble medieval strongholds equipped with an intricate system of passages and security devices" (Miezian, 2010: 1). Deze defensieve/militaire bouwstijl keerde zich later echter tegen het communistisch regime. Vooral tijdens de staat van beleg in de jaren 80 maakte de stadsindeling van Nowa Huta het werk van de oproerpolitie heel moeilijk wanneer er anti-regeringsopstanden en demonstraties plaatsvonden (Miezian, 2010).

In alle socialistische geplande steden was er behoefte aan een centraal plein, liefst met een monument of standbeeld, waar de hooggeplaatste bezoekers hun ceremoniële bloemenkransen konden neerleggen. In Nowa Huta was er wel een open ruimte aanwezig, maar tot 1973 geen monument. Het was pas in dat jaar dat aan het begin van de Avenue der Rozen een enorm Leninstandbeeld werd neergezet. Op 10 december 1989 werd het monument alweer weggehaald (Miezian, 2010).

De plek waarop Nowa Huta werd gebouwd is controversieel om twee verschillende redenen. Eerst en vooral gold het uitgekozen gebied als de meest vruchtbare landbouwgrond in de regio. Bij de bouw van Nowa Huta moesten plattelandsdorpjes als Mogiła, Pleszów en Krzesławice plaats ruimen (Balockaite, 2012). De tweede controverse is de ligging van socialistische modelstad naast Krakau. Krakau is een culturele stad die alles uitstraalt wat communisme niet is, namelijk katholicisme en bourgeoisie (ibid.).

Over de exacte reden waarom Nowa Huta zo dicht bij Krakau gebouwd werd, hebben historici verschillende meningen. Volgens sommigen waren geografische en economische argumenten doorslaggevend. Nowa Huta is namelijk gelegen aan de Wislarivier en in de buurt is er ook een groot spoorwegnetwerk. Daarnaast bevindt zich in Krakau de academie voor kool- en staalindustrie, waardoor de instroom van de nodige ingenieurs verzekerd was (ibid.).

Een ander argument is de theorie van de verborgen agenda van de socialistische autoriteiten, namelijk dat Nowa Huta om ideologische redenen gebouwd zou zijn geweest. In 1946 werd immers in Krakau een referendum gehouden over de Poolse Arbeiderspartij, de toenmalige Poolse communistische partij. De traditionele conservatieve burgerij van Krakau verwierp de Poolse Arbeiderspartij met een grote meerderheid. In Krakau heerst nog steeds de gedachte dat Nowa Huta als vergelding in hun achtertuin werd opgebouwd. De socialistische modelstad moest de burgerij in Krakau van het succes van de planeconomie en de socialistische ideologie overtuigen (Golonka in Pozniak 2011).

3.3.3 Nowa Huta als droom-en modelstad

Na de Tweede Wereldoorlog was er in Polen vooral op het platteland socio-economische onzekerheid. Het project 'Nowa Huta' beloofde jongeren werkzekerheid en een stabiele toekomst (Stenning, 2003). De interesse in het project was groot, waardoor er geen tekort aan werkrachten was. Voor de bouw van de stad en de staalfabriek kwamen Polen op vrijwillige basis vanuit alle uithoeken en steden en dorpen naar Nowa Huta. Dit zorgde voor een interessante mix van mensen. Deze mensen hadden verschillende tradities en achtergronden, maar waren toch verenigd door hun nationaliteit en het project Nowa Huta (Gaweł, 2013). Andere werklieden werden verplicht om mee te helpen aan de bouw van Nowa Huta. Deze werklieden waren lid van de opgerichte Poolse werkbrigade of waren voormalige strijders van de verzetsbeweging 'het Thuisleger'. Zij werden door de socialistische autoriteiten verplicht om mee te helpen aan de communistische modelstad. Nadien bleven de mensen die de stad mee opgebouwd hadden, er wonen en werken.

In de beginjaren was Polen optimistisch over het Nowa Huta project. Midden jaren 50 ontsproten in de media twee tegenstrijdige meningen over de stad. De één sprak niets anders dan lof over Nowa Huta, terwijl de andere de negatieve aspecten ervan blootlegde (Pozniak, 2011). Nowa Huta werd vooral in de eerste visie beschouwd als een socialistisch paradijs waar jonge Polen het leven op het achtergestelde platteland konden ontvluchten. In Nowa Huta was er namelijk werk, kreeg men een woning en genoten de kinderen van een educatie.

Kritiek op Nowa Huta kwam er vooral tijdens de aanvang van de zogenaamde 'Dooi' in 1956. De Dooi startte drie jaar na de dood van Jozef Stalin in 1953. Het was een periode van liberalisering en enkele politieke hervormingen, waaronder een grotere onafhankelijkheid voor de satellietstaten. Door de liberalisering en de dood van Stalin werd Nowa Huta een gemakkelijke prooi voor de critici. Nowa Huta was namelijk het symbool voor de Stalinperiode die men aan het liberaliseren was (Lebow in Pozniak, 2011). Daarnaast kwamen ook andere verhalen boven water drijven die aantoonde dat Nowa Huta een plek was van immoreel gedrag (prostitutie en corruptie), tekorten (huizen en amusement) en ongeletterde boeren. Dergelijk praktijken stonden dus in schril contrast met de bourgeois cultuur in Krakau. Met andere woorden voor de ene partij was Nowa Huta nog altijd een utopie, voor de andere een dystopie (Pozniak, 2011).

3.3.4 Opstand in Nowa Huta: katholicisme en Solidariteit

De geschiedenis van Nowa Huta liep echter niet zoals gepland. Het was het lot van Nowa Huta om tegelijkertijd een socialistische modelstad alsook een broedplaats voor verzet tegen het socialistisch regime te zijn. Twee gebeurtenissen zijn typerend voor het opkomend

verzet. In 1960 was er de zogenaamde 'strijd om het kruis' (*site 5*) en in 1980 de opkomst van de Solidariteit.

In de communistische ideologie was er geen plaats voor religie. Tijdens de constructie van de stad waren plannen voor een kerk nergens te bespeuren. De modelstad moest dus goddeloos blijven (Miezian in Pozniak, 2011). Toch waren de inwoners van Nowa Huta aanwezig op kerkdiensten in de naburige dorpjes. Het bewonersaantal bleef echter stijgen en tijdens de Dooi steeg de vraag naar een eigen kerk. In 1957 werd de toestemming tot de bouw van een kerk gesymboliseerd door de plaatsing van een houten kruis op de plek van het toekomstige godshuis. De autoriteiten kwamen echter op hun beslissing terug en wilden op de aangeduide plek een school bouwen in plaats van een kerk. Op 27 april 1960 verdedigden ongeveer vijfduizend mensen het houten kruis tegen gemeentewerkers die het kwamen verwijderen. Het kwam zelfs tot een gevecht met de oproerpolitie. Die dag zou de geschiedenisboeken in gaan als 'de strijd om het kruis' (Franczyk in Pozniak, 2011). Het kruis bleef echter staan en een paar jaar later in 1965 werd er toch gestart met de bouw van een kerk, weliswaar op een andere plaats. Deze kerk werd gebouwd in de vorm van een ark en wordt in de volksmond 'de Ark van de Heer' (*site 1*) genoemd. De toenmalige kardinaal Karol Wojtyła (later Paus Johannes Paulus II), huldigde de kerk in 1977 in. De Ark van de Heer wordt nog steeds beschouwd als een symbool van verzet tegen het socialisme (Pozniak, 2011).

Prijsstijgingen en de slopende malaise in Nowa Huta en de rest van het land, zorgden in 1980 voor een tweede golf van verzet met verstrekkende gevolgen. Arbeiders in heel Polen eisten meer religieuze rechten, onafhankelijke vakbonden, de vrijlating van politieke gevangenen en een vermindering van de censuur. In deze context ontstond in de haven van Gdańsk de Solidariteit (Hardy in Pozniak, 2011). Volgens Chwalba (in Pozniak, 2011) sloten maar liefst 37.000 van de 40.000 werknemers van de Lenin staalfabriek zich aan bij de tak van de Solidariteit in Nowa Huta (*site 2 en site 10*). Hierdoor had de staalfabriek de grootste Solidariteitsaanhang van het land.

In 1981 telt de Solidariteit 10 miljoen leden. Als antwoord wordt de staat van beleg afgekondigd op 13 december 1981 en worden duizenden leiders van de Solidariteit gearresteerd. Twee dagen nadat de noodtoestand wordt afgeroepen, leggen werknemers van de staalfabriek in Nowa Huta het werk neer, met straatgevechten als gevolg (Chwalba in Pozniak, 2011). Dit luidde het begin in van verschillende stakingen en betogingen in heel Polen in de loop van de jaren 80.

Het eindpunt van deze crisis waren de parlementsverkiezingen van 4 juni 1989. Deze verkiezingen werden mogelijk gemaakt door de ronde-tafelconferentie, waarbij de socialistische regering met de Solidariteit en ander oppositiegroepen onderhandelde. Wat de communisten niet voorzien hadden gebeurde echter op 4 juni. Op die dag bemachtigde de Solidariteit maar liefst 161 van de 162 beschikbare zitjes in de Senaat. Voor de Polen is dit de historische dag waarop ze zich verlostten van het socialistisch bewind (Baziur in Pozniak 2011).

3.3.5 Het postsocialistische Nowa Huta

Na de val van het communisme is Nowa Huta een levend en functionerend district van Krakau gebleven. Toch bracht de val heel wat politieke, economische en sociale veranderingen met zich mee. Ironisch genoeg zorgden de arbeiders van de staalfabriek voor het einde van het socialistisch regime maar tevens ook voor een dramatische ommekeer voor Nowa Huta, de staalfabriek en alles wat het representeerde (Stenning, 2000).

Vooraf de dalende interesse en steun van de pas gevormde postsocialistische staten voor de zware industrie-afhankelijke en geplande steden kwam hard aan in Nowa Huta. De herstructurering van de staalfabriek zorgde voor het verlies van heel veel banen (International New Town Institute, 2012). Door westerse neoliberale economische herstructurering, verloor de zware industrie haar prominente positie (Stenning in Pozniak, 2011). Sinds 2007 behoort de staalfabriek tot de ArcelorMittal Poland S.A. Krakow Branch (Miezian, 2010).

Het fabriekswezen was tijdens het communisme de basis van burgerschap en zorgde voor sociale participatie. Door de economische verschuiving naar het kapitalisme werd het arbeidersvolk echter buiten gesloten (Stenning, 2003). De financiële subsidies van de staalfabriek voor 'vrije tijd' verdween en de culturele en sociale faciliteiten werden meer en meer gecommmercialiseerd en geprivatiseerd. Het lokale patriotisme en de hechte gemeenschap van Nowa Huta verloor aan kracht (ibid.). In deze omstandigheden trokken de inwoners van Nowa Huta noodgedwongen naar Krakau om er te studeren, te werken of zich te amuseren, aldus Stenning (2003).

Sommige strategieën om een postsocialistische identiteit te creëren (zie 2.5.1) konden slechts gedeeltelijk uitgevoerd worden in Nowa Huta. Het decommunization proces, waarbij het socialistisch nalatenschap in de stedelijke omgeving aangepast, weggenomen of vernietigd werd, was beperkt toepasbaar in Nowa Huta (Balockaite, 2012). Plaatsnamen en straatnamen werden gewijzigd. De twee belangrijkste voorbeelden hiervan zijn de staalfabriek en het Centrale Plein. De fabrieksnaam veranderde van Vladimir Lenin in Tadeusz Sendzimir, een beroemde Poolse ingenieur en uitvinder. Ironisch werd het Centrale Plein het Centrale Ronald Reaganplein genoemd. De snelheid van dergelijke oppervlakkige maatregelen stonden in schril contrast met de diepgaandere transformaties en hervormingen op de langere termijn, zowel voor de staalfabriek als voor de stad (Stenning, 2000).

De postsocialistische identiteitscreatie liep minder vlot op lokaal niveau in Nowa Huta dan in Krakau en de rest van Polen. Volgens Balockaite (2012) was het een externe factor dat aan de grondslag lag van de identiteit van Nowa Huta, namelijk de interesse van vooral westerse toeristen en toeristische bedrijven. De basis van de identiteit van Nowa Huta zou onvermijdelijk het socialistisch verleden zijn.

De nieuwe eigenheid van Nowa Huta werd dus niet gerealiseerd door het verwijderen van het communistisch erfgoed, maar door de aanpassing van het narratief over het communistisch erfgoed, namelijk het accepteren van hun erfgoed. Balockaite (2012)

verwoordt het als volgt: “The tourism narratives unveil the complexity of socialist life (pre-socialist, socialist, and anti-socialist narratives) and the local population, instead of being a passive victim of the tourist industry, actively engages in constructing the image of socialist Nowa Huta, thus reclaiming their power and legitimizing their histories” (Balockaite, 2012: 58). In Nowa Huta is het socialistisch verleden dus niet onzichtbaar of minderwaardig.

3.3.6 Nowa Huta, de stad van tegenstellingen

De representatie van Nowa Huta kan in sommige gevallen tegenstrijdig zijn. Volgens Stanek (2005) kan men Nowa Huta nog altijd profileren als een socialistische stad. Argumenten voor deze stelling zijn: de inwoners stemmen nog steeds voor linkse partijen, Nowa Huta was een uithangbord van het communisme en het was de beste plaats om te wonen tijdens het communisme want iedereen had er werk en een huis. Deze representatie staat weliswaar haaks op het beeld van Nowa Huta als een van de belangrijkste brandpunten van de anticommunistische acties (Stanek, 2005).

De verhalen van de arbeidersklasse in Nowa Huta waren in de communistische periode prestigieus van aard, nu daarentegen zijn ze het mikpunt van spot voor westerse toeristen tijdens sommige rondleidingen (Stenning, 2003).

Nowa Huta is ook gekentekend door haar dorpskarakter. De eerste bouwers brachten de sterke en emotionele religiositeit en alsook hun Poolse plattelandstradities mee naar Nowa Huta. Ook de mentaliteit om hechte buurrelaties te smeden ontbrak hier niet (Stenning, 2003). In tegenstelling tot de representatie van Nowa Huta als een dorp, wordt Nowa Huta ook als industriestad beschreven. Dit beeld moet de sociale problemen in de stad verklaren, namelijk: marginaliteit, criminaliteit, drankmisbruik, werkloosheid, etc. (Stanek, 2005).

Nowa Hutters profileren hun district vaak zelf als de meest groene plek in Krakau, hetgeen ook klopt. Toch staat deze profilering haaks op de ecologische ramp die de staalfabriek jarenlang veroorzaakt heeft. Na de val van het communisme werd deze ramp uitvoerig bekritiseerd. De uitstoot van de staalfabriek tastte immers de gezondheid van de burgers in Krakau aan en vervuilde de monumenten (Stanek, 2005).

3.3.7 Krakau vs. Nowa Huta

De nabijheid van Nowa Huta had in Krakau amper voorstanders (zie supra): “From the outset, there was an antagonism between old Krakow and its younger sister” (Stenning, 2000: 101) en “Nowa Huta [is] seen as the inferior ‘other’ of Krakow, a city traditionally associated with (high) culture, tradition and aristocracy” (Poziniak, 2011: 59).

Tijdens de Solidariteitsbeweging voor de val van het communisme kenden de relaties tussen Nowa Huta en Krakau een hoogtepunt. Vervolgens koelde deze relatie snel af. De eerste jaren na de transitie was er veel optimisme voor de toekomst in Krakau. De zware industrie van Nowa Huta was wel een doorn in het oog van dit optimisme: “The people of Krakow, are reverting to those views, stressing the middle-class, cultured and intellectual heritage of the city and representing Nowa Huta and Huta Tadeusz Sendzimir as an industrial aberration in Krakow’s history” (Stenning, 2000: 113).

Bijgevolg is het stadsbestuur van Krakau te laks omgegaan met de uitdagingen van Nowa Huta tijdens de transitie. Nowa Huta kon niet zonder Krakau, aangezien ze administratief aan deze cultuurstad verbonden is.

Rivaliteit tussen Nowa Huta en Krakau is het duidelijkst zichtbaar door geweld tussen verschillende voetbalsupporters. Hutnik Kraków (*site 13*) is een voetbalploeg, dat vanuit lokaal patriotisme werd opgericht door staalarbeiders. De vijandigheid tussen Krakau en Nowa Huta is niet enkel zichtbaar tussen voetbalsupporters, ook andere Krakauers blijken vooroordelen over Nowa Huta met zich mee te dragen: “With some people in Kraków, you can still see sometimes animus between inhabitants of Kraków and the inhabitants of Nowa Huta, who are treated as if they weren’t inhabitants of Kraków at the same time: ‘Oh, you are from Nowa Huta? It’s an awful place, it’s dangerous, people are killing [each other] in the streets,’ and so on and so on” (Otto, 2008: 88). De stereotypen worden vooral bestendigd door individuen die nooit in Nowa Huta tijd doorbrengen.

3.4 Nowa Huta en toerisme

Hoewel Nowa Huta op een kaart (zie figuur 8) van Krakau duidelijk zichtbaar is, vindt enkel een minderheid van de bezoekers in Krakau de weg naar dit stadsgedeelte. Volgens de randschikking van topattracties in Krakau verschijnt Nowa Huta, dat niet verder gespecificeerd wordt, op de tiende plaats (Grabiński et al., 2012). In het onderzoek (*ibid.*) verklaart 2.9% van de Poolse respondenten Nowa Huta bezocht te hebben. Slechts 2.1% van de buitenlandse toeristen beweert in Nowa Huta geweest te zijn (zie tabel 1, Nowa Huta werd gemarkeerd). Ondanks de lage bezoekcijfers, beschikt Nowa Huta volgens sommige bronnen wel over voldoende toeristische aantrekkingskracht (New Town Institute, 2012; Gawęł, 2013; Stenning, 2003; Kurek & Pawlusiński, 2009).

Nowa Huta de vergeten wijk:

Door de socialistische stedelijke plangeschiedenis en architectuur heeft Nowa Huta volgens de New Town Institute (2012) de perfecte aantrekkingskracht voor toeristen, architecten en historici. Want, zo stelt de New Town Institute, Nowa Huta is het beste voorbeeld van een socialistisch realistische geplande stad in het voormalige Oostblok en daarom de moeite

waard om te bezoeken. Het oudste gedeelte van Nowa Huta heeft namelijk ook een waardering gekregen voor haar architecturale rijkdom (Kurek & Pawlusiński 2009). Echter, door onder andere bescheiden aanwezigheid van toerisme, is er nauwelijks of geen toeristische infrastructuur (International New Town Institute, 2012). Verder moet er ook opgemerkt worden dat Nowa Huta geen openluchtmuseum is, maar een woon- en leefomgeving (Stenning, 2003).

Nowa Huta is de vergeten wijk, zo omschrijft, Łukasz Gawęł. Van de voormalige socialistische glorie, i.e werk en woonst voor iedereen, parades, grootse bijeenkomsten, etc., die er heerste, blijft er niets meer over. Wat er wel in Nowa Huta overblijft, zijn de unieke gebouwen, de rijke geschiedenis én de mensen die het gebouwd hebben. Zij wonen er nog.

Gawęł (2013) is ook van mening dat Nowa Huta voldoende bezienswaardigheden heeft om toeristen aan te trekken. Nowa Huta heeft ook het voordeel dat er erfgoed op het grondgebied bevindt dat dateert van voor de opbouw van de stad (Gawęł, 2013). Deze bezienswaardigheden trekken ook bezoekers aan. Gawęł (2013) verwijst hierbij naar het landhuis van de Poolse schilder Jan Matejko (*site 16*), de houten kerk van Johannes de Doper (*site 17*), de grafheuvel van Wanda (*site 18*), de Cisterciënzerabdij (*site 19*) met de naburige houten kerk van de heilige Bartholomeus (*site 20*) en de in renaissance stijl versterkte herenhuis (valt buiten kaart figuur 9)

Een andere aantrekkingsfactor is de representatie van Nowa Huta, als communistische stad (Stenning, 2003). Verschillende toeristische bedrijven labelen hun excursies naar Nowa Huta als een bezoek aan een communistische stad.

3.4.1 Toeristisch beleid omtrent Nowa Huta

Publieke toeristische organisaties zorgen voor economische ontwikkeling, jobcreatie, heropwaardering, etc. De private ondernemers, daarentegen, zijn geïnteresseerd in winst voor eigen rekening (Graham, 2002). Momenteel zijn het vooral de privébedrijven die vanuit Krakau excursies naar Nowa Huta organiseren.

Gawęł (2013) beweert dat het stadsbestuur van Krakau te weinig aandacht heeft voor de toeristische ontwikkeling in Nowa Huta: “De plaats [Nowa Huta] werd helemaal vergeten door het eigen stadsbestuur, omdat ze geen zin hadden om herinnerd tot worden aan hun jongste wijk. Tot de dag van vandaag wordt [Nowa Huta] zelfs niet gebruikt voor toerisme [vanuit het stadsbestuur] ondanks het groot cultureel potentieel, dat uit vele elementen bestaat”¹ (vertaling - originele tekst altijd in eindnoten - uit het Pools, Gawęł, 2013: 47).

In de strategische plannen over het toeristisch beleid in Krakau wordt Nowa Huta enkele keren aangehaald. Ondanks het feit dat men in de academische literatuur ervan overtuigd is

dat bezienswaardigheden in Nowa Huta zich perfect lenen voor special interest tourism, wordt er in de beleidsplannen niet verwezen naar het potentieel (communistisch) erfgoedtoerisme in Nowa Huta (Miasto Kraków, 2006).

Volgens het stadsbestuur is het special interest tourism een oplossing om het historische stadscentrum van Krakau te ontlasten van toeristen (Miasto Kraków, 2006). Hierbij heeft de stad vooral gedacht aan wetenschaps-, geologisch, architectuur- of militair toerisme. Het communistisch erfgoedtoerisme in Nowa Huta bleek blijkbaar geen optie voor het special interest tourism in Krakau.

In het strategisch beleidsplan van 2006 -2013 is er zelfs een plan opgevat om een themapark (multimedia, 3D-films, lasers, etc.) te bouwen in Nowa Huta op grondgebied van de staalfabriek. Dit park had de belangrijkste toeristische attractie in Nowa Huta kunnen worden (Miasto Kraków, 2006). Het plan werd nooit uitgevoerd. Hierbij rijst dan de vraag of het stadsbestuur met een dergelijk project de aandacht van het communistisch erfgoed wou afwenden.

In het huidige beleidsplan, voorgesteld in 2014, is er een groot project voorgesteld: 'Nowa Huta, de toekomst Błoń 2.0 en ontwikkeling van Przystasek Rusiecki'. Dit project dient om de aantrekkelijkheid van het oostelijk stadsgebied te verhogen. Met onder andere de opening van een geothermische spa. Błoń 2.0 en een gebied voor massaevenementen willen de bedenkers zowel bezoekers als lokale inwoners aantrekken (Miasto Kraków, 2014). Wederom is in dit plan geen woord gerept over het potentieel van communistisch erfgoedtoerisme in Nowa Huta.

Ook in het lopend beleidsplan worden verschillende oplossingen voor *overcrowding* van toeristen opgeworpen. Het stadsbestuur heeft als doel om de (massa) toeristische beweging in de stad op te breken in kleinere segmenten. Het beleidsplan somt enkele mogelijkheden op waarbij Nowa Huta betrokken kan worden: (1) de toeristische waarde van de wijken rond het stadscentrum en andere wijken meer/verder/beginnen te ontwikkelen, (2) uitbreiding toeristische infrastructuur in Nowa Huta en (3) het inspelen op toeristische trends zoals het individueel toerisme waarbij beleving/ervaring enorm van belang is (Miasto Kraków, 2014). Een praktische uitvoering van (2) is de Nowa Huta wandelroute (zie 3.4.2). Dit is een uitgestippelde route waarbij elke bezienswaardigheid voorzien is van een informatiebord.

De huidige drie toeristische pijlers van Krakau zijn cultuurtoerisme, meeting industrie en special interest toerisme (Miasto Kraków, 2014). Nowa Huta wordt in de beleidsplannen wel vermeld, maar de communistische bezienswaardigheden worden klaarblijkelijk niet ten volle benut in de toeristische ontwikkeling. De ontwikkeling van het (communistisch) erfgoedtoerisme in Nowa Huta werd tot nu toe door het stadsbestuur niet overwogen. De uitvoering van het toeristisch strategisch beleidsplan werd verder tijdens dit onderzoek niet waargenomen of onderzocht. De korte samenvatting dient enkel ter illustratie van de huidige relatie tussen Krakau en Nowa Huta.

3.4.2 Toeristisch aanbod naar Nowa Huta

De meeste toeristische bedrijven in Krakau bieden een excursie naar Nowa Huta aan. Een groot deel van deze ondernemingen heeft de rondleiding zelf opgesteld. Echter, ondernemingen als Krakow Travel Tours, Cracow Tours, Krakow-Tours, etc. verkopen de tours van de Crazy Guides, de meest bekende onderneming inzake excursies naar Nowa Huta.

Voor een uitgebreide inventarisatie van de twaalf meest prominent aanwezige bedrijven, die zelf een excursie naar Nowa Huta aanbieden, wordt naar bijlage 2 verwezen.

Datum	Organisatie	Naam excursie	Prijs in €	Opvallendste kenmerk(en)
9/9/2014	Cracow Free Walking Tours	Communist Krakow Nowa Huta Tour	12.5	Propagandafilmpje in C2 Południe Cafe
12/9/2014	Free Walking Tour Foundation	Communist Krakow Tour	15	Propagandaposter als aandenken
15/9/2014	Crazy Guides	Communist Deluxe Tour	45	Rondrit in Trabant en lunch in ex-communistische kantine
18/9/2014	SeeKrakow	Communism Tour of Nowa Huta	20	Rondrit in Nysa

Tabel 2. Overzicht deelgenomen excursies participerende observatie

Tabel 2 geeft de excursies weer waaraan werd deelgenomen. De variërende prijzen vallen meteen op. Daarom werden ze er als illustratie bijgevoegd. De prijzen zijn berekend vanuit de Poolse munteenheid Złoty (PLN) naar Euro, met 0.25 Eurocent = 1 Złoty (koers 26 april 2015).

Het bedrijf van de Cracow Free Walking Tour (2015) hanteert de meest neutrale toon op hun website in vergelijking met de andere drie ondernemingen. Wat hen onderscheid van de andere excursies te voet is het bezoek aan het C2 Południe Cafe in Cinema Sfinks. Daar wordt het propagandafilmpje *'Kierunek-Nowa Huta!'*, 'Richting Nowa Huta' van Andrzej Munk afgespeeld.

Nowa Huta wordt ook bestempeld als het bastion van verzet tegen het communisme. Free Walking Tour Foundation gebruikt dit aspect als aanknopingspunt om bezoekers aan te trekken om een wandeling te maken in Nowa Huta. De leuze op hun website sluit hierbij aan: "Join us and see one of the best examples of an ideal communist city. Beware: we will try to brainwash you with propaganda so you will become a true comrade... Just to fight the system at the end!" (Free Walking Tour Foundation, 2015).

Zoals hierboven al werd aangegeven is de bekendste onderneming Crazy Guides. Hun tours zijn vooral gebaseerd op entertainment en interactie. In hun disclaimer benadrukt Crazy Guides dat de uitstappen geen geschiedenislessen zijn. Men mag de *crazy guide* niet beschouwen als een historicus (Crazy Guides, 2015). De gids fungeert namelijk enkel als chauffeur van een authentieke Trabant, i.e. een automodel uit Oost-Duitse autofabriek in Zwickau, die verhalen en anekdoten vertelt. Via hun excursies willen de Crazy Guides de toeristen laten ervaren hoe de gewone Pool leefde en werkte onder het communisme. De

interactie en entertainment wordt gerealiseerd aan de hand van verschillende activiteiten. Het eerste wodka-shot bijvoorbeeld wordt aangeboden in Stylowa. Dit is het restaurant op de Avenue der Rozen waar de tijd is blijven stilstaan. Tijdens het bezoek aan het communistisch ingerichte appartement krijgt de bezoeker opnieuw een wodka-shot en worden er augurken aangeboden. In het appartement wordt ook de propagandafilm 'Richting Nowa Huta' getoond. Nadien mag de bezoeker ook zelf achter het stuur zitten van de Trabant. Indien men de Communist Deluxe Tour volgt, wordt er ook geluncht in een 'melkbar' i.e. een kantine die tijdens het communisme door de staat werd gesubsidieerd.

Bij grotere groepen wordt het entertainment aspect nog meer in de kijker gezet. De Crazy Guides verkleden zich dan als staalarbeiders. Daarnaast kan de tour geüpgraded worden met meer wodka-shots, een discofeest of een in scène gezette arrestatie door de Poolse oproerpolitie.

SeeKrakow is een van de ondernemingen die openlijk toegeeft dat ze Nowa Huta en het communisme niet zo serieus nemen. SeeKrakow heeft de volgende niet-aansprakelijkheidsverklaring op hun website gezet: "Our tours aim at delivering maximum historic information about Nowa Huta as well as deriding the 'old system'. It is not going to propagate the Communist system nor to refer to those times in a nostalgic way" (SeeKrakow, 2015). Het bedrijf geeft toe dat ze meer spotten en kritiek geven op het systeem dan het te verheerlijken. Tijdens hun rondleidingen worden de toeristen vervoerd in een authentiek Pools busje uit de communistische periode, namelijk een Nysa.

Tabel 3 geeft de stopplaatsen van de vier verschillende excursies weer. Site 11, 12, en 15 worden enkel bezocht door Crazy Guides of SeeKrakow. Dit komt omdat ze ver van het centrum gelegen zijn (zie figuur 9).

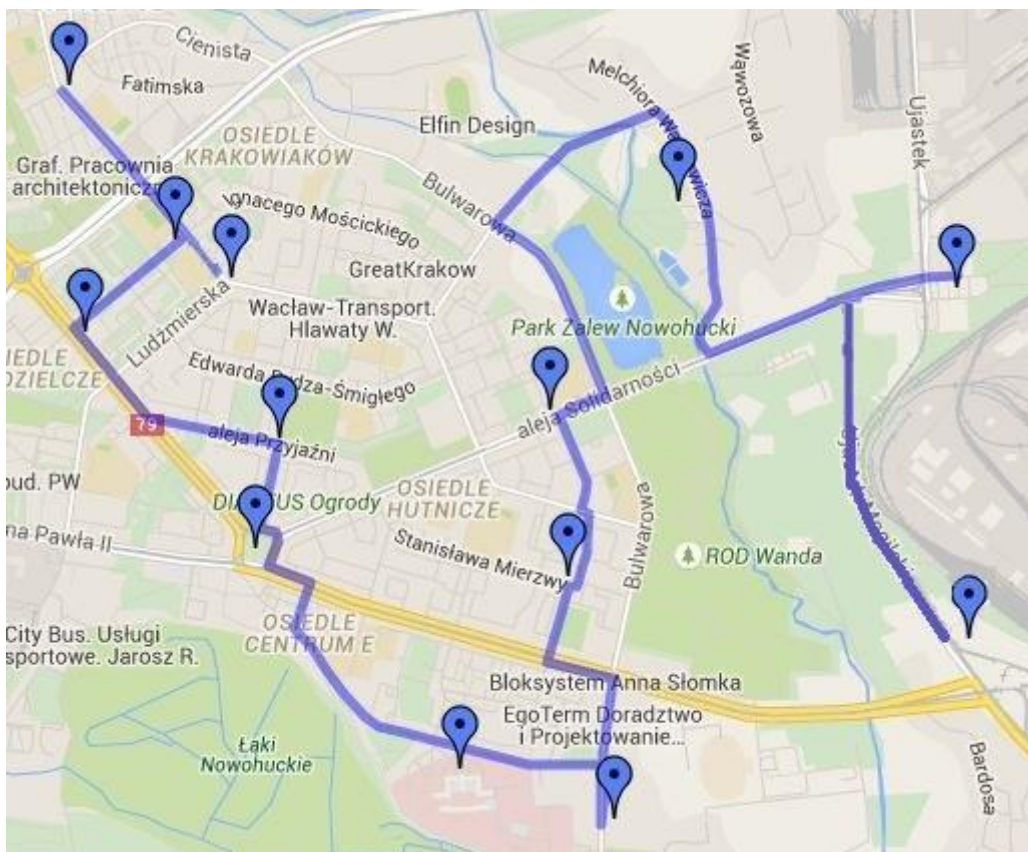
Site	Cracow Free Walking Tours	Free Walking Tour Foundation	Crazy Guides (vervoer)	SeeKrakow (vervoer)
Ark van de Heer (site 1)	x	x	x	x
Bioscoop Świt (site 3)			x	
Volkstheater (site 4)	x	x	x	x
Herdenkingsmonument Houten Kruis (site 5)	x			
Bioscoop Sfinks (site 6)	x			
IS-2 Sovjettank (site 7)	x	x	x	x
Avenue der Rozen (site 8)	x	x	x	x
Centraal Ronald Reaganplein (site 9)	x	x	x	
Żeromski hospitaal (site 11)				x
Stadswijk Wanda (site 12)				x
Administratieve gebouwen staalfabriek Tadeusz Sendzimir (site 15)			x	x

Tabel 3. Sites die deel uitmaken van de excursies participerende observatie

Met de volgende omschrijving nodigt het stadsbestuur van Krakau via haar website de bezoekers uit voor de Nowa Huta wandelroute:

“Nowa Huta is een levende legende van het communisme. Het is het uithangbord uit een tijd waarin kameraad Stalin nog op het Kremlin vertoefde. Toch is het de moeite waard om op een andere manier naar Nowa Huta te kijken. Het is niet alleen een goed ontworpen, functionele stad met een lange, soms dramatische, geschiedenis. Het gaat echter veel verder terug dan de jaren 40 van de twintigste eeuw. Hier in Nowa Huta werd bijvoorbeeld het oudste goudproduct in heel Polen gevonden, een oorbel van circa 2000 voor Christus. Daarnaast kan je hier één van de oudste kerken in Krakau en de mysterieuze grafheuvel van de dochter van de legendarische stichter van de stad bezichtigen. Hoewel Nowa Huta socialistisch is in haar vorm, fascineert ze met haar rijke inhoud”² (vertaling uit het Pools, Magiczny Kraków ,2015).

De bovenstaande tekst vermeldt de aanwezigheid van communistisch erfgoed, maar legt vooral de klemtoon op de niet-communistische of precommunistische bezienswaardigheden in Nowa Huta. Dit sluit mogelijk aan bij de strategie om het communisme te negeren of geen prominente positie te geven.

Figuur 11. Officiële wandelroute Nowa Huta, opgesteld door het stadsbestuur van Krakau (maps.google) (eigen bewerking)

Wie deze officieel ingerichte wandelroute volgt, krijgt zowel het communistisch verleden als precommunistische bezienswaardigheden van Nowa Huta te zien (zie figuur 11). Bezoekers kunnen starten aan de grafheuvel van Wanda en het eindpunt van de route is de Ark van de

Heer (of omgekeerd). Tijdens de wandeling van oost naar west kunnen de toeristen de volgende bezienswaardigheden ontdekken: de administratieve gebouwen van de staalfabriek, het landhuis van schilder Jan Matejko, de Avenue van Solidariteit, de oudste woonwijken Wandy en Willowe, de Cisterciënzerabdij, de houten kerk van Heilige Bartholomeus, het Żeromski hospitaal, het Centrale Ronald Reaganplein, de Avenue der Rozen, cinema Świt, het Houten Kruis en het Volkstheater. Naast deze officiële weergave van Nowa Huta, zijn het dus ook gidsen en sommige residenten van Nowa Huta die bezoekers rondleiden. Deze officiële wandelroute speelt een rol in de latere vergelijking tussen de weergaves van de formele en informele culture brokers.

Deel 4: Methodologie

4.1 Kwalitatief onderzoek

In een kwalitatief onderzoek probeert de onderzoeker de sociale wereld te begrijpen door de studie van de interpretatie van deze wereld door respondenten/informanten (Roose & Meuleman, 2013). Sociale verschijnselen worden met andere woorden beschreven en geïnterpreteerd aan de hand van betekenissen die mensen er zelf aan geven (Boeije, 2009). Hierbij is dus het perspectief van de respondenten van belang. Het voordeel is dat kwalitatief empirisch onderzoek een open en flexibel onderzoeksproces heeft: waarneming – analyse – reflectie – waarneming – analyse – reflectie- ... Het is een iteratief proces met een voortdurend samenspel tussen analyse en dataverzameling (Roose & Meuleman, 2013). Dit onderzoek is een casestudie over Nowa Huta waarbij kwalitatieve onderzoeksmethoden als open interviews, e-interviews, participerende observaties en secundaire dataverzameling gebruikt werden.

4.1.1 Informanten: gidsen en residenten

Twee groepen werden geïnterviewd, namelijk gidsen uit Krakau (formele culture brokers) en residenten van Nowa Huta, die op een of andere manier betrokken zijn in toerisme (informele culture brokers). De geïnterviewde gidsen zijn tewerkgesteld in verschillende toeristische bedrijven. Bij de residenten was er sprake van een verscheidenheid in leeftijd, occupatie en de mate waarin ze contact hebben met toeristen. De informele culture brokers werden in dit onderzoek meestal gevonden aan de hand van een sneeuwbaaleffect (zie bijlage 1, voorstelling gidsen en residenten). De geïnterviewde residenten van dit onderzoek zijn op sociaal en cultureel vlak actief in Nowa Huta. Hierdoor komen ze (soms) in contact met toeristen en hebben ze affiniteit met de toeristische ontwikkeling in Nowa Huta.

Negen personen uit de lokale bevolking en vier gidsen werden geïnterviewd tijdens het veldwerk dat uitgevoerd werd van 8 tot en met 18 september 2014. Achteraf werd er via een videogesprek of e-mail nog met zeven andere residenten gecorrespondeerd. De meningen en bevindingen van de zestien informanten uit de lokale bevolking kwamen overeen. Het aantal geïnterviewde personen bleek voldoende te zijn, aangezien inhoudelijke verzadiging optrad.

Gidsen (formele culture brokers)

In Krakau zijn de certificaten/vergunningen om een officiële stadsgids te worden afgeschaft. Ieder persoon kan zichzelf op elk moment als een gids profileren. Van de vier gidsen die voor dit onderzoek geïnterviewd werden, hadden er twee een certificaat.

Zowel de 33-jarige Dorota van Cracow Free Walking Tours als de 32-jarige Krzysztof Suskienewicz van Free Walking Tour Foundation waren officiële stadsgidsen. Dorota is geboren en getogen in Kazimierz en heeft enkele vrienden in Nowa Huta. Suskienewicz was trots geboren te zijn in het Żeromski hospitaal in Nowa Huta, waar tevens ook zijn dochtertje

was geboren. Dit was echter zijn enige connectie met Nowa Huta.

De 27-jarige Gosia van Crazy Guides en de 22-jarige Bartek van SeeKrakow hadden geen certificaat of voorgaande gidservaring. Gosia had fotografie gestudeerd en woonde zes jaar in Londen, hierdoor sprak ze heel goed Engels. Ze werkte enkel tijdens het zomerseizoen voor Crazy Guides en had geen enkele connectie met Nowa Huta. Bartek deed het gidswerk als studentenjob. Tijdens de rondleiding vertelt hij de toeristen verhalen die hij van zijn vader gehoord had. Zijn vader was namelijk een staalwerker in Nowa Huta.

Residenten (informele culture brokers)

Marcin Mierzwa is 20 jaar en studeert Recht en Administratie aan de Pedagogische Universiteit in Krakau. Hij baatte samen met Rafał Gabrych (29 jaar) de patisseriezaak/koffiehuis Bambo in Nowa Huta uit (tijdens het verwerken van de resultaten werd vernomen dat Bambo opgedoekt werd wegens een onvolkomenheid in de administratie). De klanten waren vooral Nowa Hutters, maar ook af en toe een toerist die op eigen houtje naar Nowa Huta was afgezakt. Gabrych voelt zich sterk emotioneel verbonden met Nowa Huta, mede door het feit dat zijn oom Bogdan Włosik was (*site 2*).

Jacek Dargiewicz is 32 jaar en studeerde af als socioloog. Met het oprichten van Klub Kombinator had hij in eerste instantie de bedoeling om de Nowa Hutters opnieuw samen te brengen. Klub Kombinator is een hippe bar waar vandaag ook veel jonge Krakauers en toeristen komen. Sommige excursies hebben hier ook een stopplaats. De reden hiervoor is de aanwezigheid van het kleine standbeeld dat een urinerende Lenin voorstelt. De 32-jarige socioloog Mateusz Beluch houdt van Nowa Huta en geeft er regelmatig interviews over aan studenten en projectmedewerkers. Anna Hojwa werkte eerst als gids in Krakau en organiseert vandaag verschillende themafietstochten in Nowa Huta. Anna Hojwa is de enige resident in dit onderzoek die op commerciële basis bezoekers rondleidt in Nowa Huta. Ze werd niet als formele culture broker beschouwd aangezien ze in Nowa Huta woont en op sociaal en cultureel vlak enorm actief is. Dit in tegenstelling tot onze gidsen uit Krakau.

De 23-jarige Jakub Bem volgt een bachelor Management in de 3de Sector aan de Jagielloonse Universiteit te Krakau. Naast zijn studies werkt hij ook in het C2 Południe Café, het café van de Sfinks Cinema, dat regelmatig toeristen van begeleide excursies ontvangt (*site 6*).

Het jonge koppel Alexandra Tarczydło en Michał Ostasz zijn de oprichters van de blogsite 'Hip Huta'. Ze schrijven vooral over bars en restaurants in Nowa Huta en willen Nowa Hutters en toeristen aantonen dat Nowa Huta een hippe plek is.

Anna Ratecka is een 35-jarige doctoraatsstudente sociologie en geeft vaak rondleidingen aan kennissen en vrienden in Nowa Huta. Grzegorz Ziemiański is 36 jaar en studeerde fotografie, lichamelijke opvoeding en volgde een specialisatiejaar toerisme. Hij probeert aan de hand van verschillende projecten het identiteitsgevoel van de Nowa Hutter te versterken. Hij leest vooral over het toerisme in Nowa Huta. De 25-jarige Paweł Sakowicz is barman in

Klub Kombinator en vertelt buitenlanders graag over Nowa Huta. De 33-jarige Witek Ryć is assistent leerkracht in een school voor autistische kinderen en leerkracht in een sociaal huis voor kinderen in Nowa Huta. In zijn vrije tijd is hij dj in onder andere Klub Kombinator. De 27-jarige Piort Kapusta werkt als assistent in het museum 'Dzieje Nowej Huty', 'Verhalen van Nowa Huta' en is daarnaast ook stadsgids in Krakau.

Bozina en Ania zijn ongeveer 65 jaar en werken in het lokale informatiecentrum van Nowa Huta, het 'lokaal bureau van de associatie voor de ontwikkeling van Nowa Huta'. Regelmatig stippelen ze een bezoek aan Nowa Huta uit voor een groep Poolse bezoekers. De 61-jarige Jerzy 'Szpinak' Kujawski is een heel bekend figuur in Nowa Huta. Hij behoort, net als Bozina en Ania, tot de eerste generatie kinderen die in Nowa Huta werd geboren. Hij heeft een klein museum in het Cultureel Centrum van Nowa Huta over het plattelandsleven van de dorpen die plaats moesten ruimen voor de opbouw van Nowa Huta. Hij is ook de hoofdorganisator van feestelijkheden en andere evenementen in Nowa Huta. Hij organiseert vaak fietstochten in Nowa Huta voor Poolse en buitenlandse bezoekers.

4.1.2 Open interview

Dataverzameling aan de hand van een open interview is van hoofdbelang geweest voor dit onderzoek. Via deze techniek kan er immers gevraagd worden naar de motieven, ervaringen en belevingen van de respondenten (Roose & Meuleman, 2013). Verschillende respondenten interpreteren de vraagstelling op een andere manier. De uiteenlopende interpretaties worden normaal gezien door de onderzoeker binnen de perken gehouden. Bij een open interview is interesse bij de geïnterviewde groot. Het onderwerp van het onderzoek is namelijk iets dat hem/haar aangaat of interesseert (Bryman, 2001). Gedurende de interviews, die allemaal tijdens de eerste ontmoeting gepland waren, werd er gebruik gemaakt van een gesprekpuntenlijst/topiclijst, die werd opgesteld na een grondige voorstudie over Nowa Huta. Het gebruik van een topiclijst geeft de onderzoeker de mogelijkheid om de verschillende antwoorden achteraf te structureren, waardoor vergelijking ervan gemakkelijker wordt. Dankzij de flexibiliteit van een gesprekpuntenlijst konden er tijdens het gesprek andere onderwerpen of vragen aangesneden worden (Boeiji, 2009) en was er ook ruimte voor de geïnterviewde om even af te dwalen (Bryman, 2001). De interviews werden op verschillende plekken in Nowa Huta afgenomen (zie tabel 5, bijlage 1). De voertaal van de interviews was Pools, Engels of een mix van deze twee talen. De duur van de interviews met de lokale bevolking varieerde tussen 25 minuten tot 90 minuten. De interviews met de gidsen waren aanzienlijk korter (15 minuten). Een reden hiervoor is dat de gidsen tijdens de excursies werden geïnterviewd.

Alle interviews werden opgenomen met een recorder en achteraf uitgeschreven. De opnames geven de mogelijkheid om de antwoorden en het interview meerdere keren te

analyseren. De uitgeschreven teksten zijn gecodeerd om tot resultaten en conclusies te komen. Het Pools werd vertaald naar het Nederlands en waar nodig werd het gebruikte citaat aangepast om de tekst meer leesbaar te maken. De Engelse citaten werden in het Engels behouden, maar zijn soms licht aangepast om de leesbaarheid te bevorderen. In dit onderzoek zijn de gecodeerde data samengebracht tot thema's. Alle thema's werden dan met elkaar in verband gebracht zodat de waargenomen gebeurtenissen duidelijk beschreven konden worden. De thema's maakten ook een vergelijking met de geraadpleegde literatuur mogelijk.

4.1.3 E-interviews

Naast het open interview werden er ook enkele interviews afgenomen via e-mail, hier e-interviews genoemd. Het concept van e-interview werd toegepast omwille van beperkte tijd en middelen om een tweede veldtrip naar Nowa Huta te ondernemen. Bampton & Cowton (2002) werpen het concept als alternatief op voor een persoonlijk interview en de vele praktische problemen die er mee gepaard gaan. Kritiek op het e-interview is dat spontaniteit wegvalt, al kan de geïnterviewde hierdoor langer nadenken en mogelijkwijs een diepgaander antwoord geven. Ook de spontaniteit van de interviewer wordt gereduceerd, maar dit kan ook voordelig zijn aangezien ook hij/zij een weloverwogen wederwoord kan geven. Bij een uitgesteld antwoord kan de interviewer echter nooit achterhalen wat hier de oorzaak van is. De reden kan ofwel positief zijn (extra informatie zoeken) ofwel negatief (teleurgesteld in slechte vraag) (Bampton & Cowton, 2002). Om de respondenten niet te vaak te hinderen werden er in dit onderzoek 3 à 4 e-mails verstuurd: 1ste als introductie, 2de met 7-10 vragen, 3de dankwoord/reactie op antwoorden, 4de dankwoord. Na twee weken werd er ook een vriendelijke *reminder* gestuurd naar Nowa Hutters die geïnteresseerd waren in het onderzoek.

4.1.4 Participerende observatie

De participerende observatie werd als aanvulling gebruikt voor de interviews met de gidsen, die onmiddellijk na afloop van de excursies werden afgenomen. De participerende observaties dienden om na te gaan welke representatie de gidsen uit Krakau geven over Nowa Huta. Er werd aan vier verschillende rondleidingen in Nowa Huta deelgenomen (zie tabel 2 in 3.4.2). Het volledige discours tijdens de participerende observaties werd opgenomen maar niet volledig uitgeschreven wegens te weinig relevantie voor het onderzoek. Aangezien de deelnemende toeristen niet tot de informanten behoorden, werd er enkel aandacht besteed aan de gids en zijn/haar gedragingen. Aan de gids werd vooraf meegedeeld dat de onderzoeker een artikel over Nowa Huta schreef, zonder de intenties

verder uit te klaren. De geobserveerde gedragingen werden tijdens de excursies onopvallend genoteerd. De steekwoorden in het notitieboekje werden de dag zelf nog zorgvuldig en uitgebreid verwerkt.

4.1.5 *Secondaire dataverzameling*

Naast bovengenoemde kwalitatieve methoden werden er ook krantenartikelen, beleidsplannen, statistieken, websites, encyclopedieën, beeldmateriaal, blogs en documentaires bestudeerd. Door de diversiteit en hoeveelheid van deze informatiebronnen werd de kennis en het inzicht van de onderzoeker over Nowa Huta verruimd. Ook de kennis over het onderzoeksdomein werd vergroot aan de hand van deze verschillende invalshoeken. Een dergelijke werkwijze heeft de geldigheid van de resultaten bevorderd.

4.1.6 *Betrouwbaarheid en geldigheid*

Bij een kwalitatief onderzoek kunnen de resultaten niet generaliseerd worden naar de hele populatie, in dit geval de inwoners van Nowa Huta en gidsen uit Krakau. Dit was ook niet de bedoeling aangezien sociale verschijnselen steeds onderhevig zijn aan verandering. Dit laatste impliceert dat de conclusies van sociaal onderzoek van tijdelijke aard zijn (Bryman, 2001). Om sociale wenselijkheid van de informanten tegen te gaan, werd er bij elk interview in de mate van het mogelijke geïnformeerd over het doel van het onderzoek. Bovendien werd benadrukt dat het stadsbestuur van Krakau niet de opdrachtgever was.

De vragen werden op een neutrale manier gesteld zonder woorden in de mond te leggen of het antwoord in een bepaalde richting te sturen. De verzamelde data via een interview is niet objectief, maar subjectief en bijgevolg niet verifieerbaar (Roose & Meuleman, 2013). De respondent heeft het recht om zichzelf goed te praten, om te overdrijven of informatie en waarheid achter te houden. Als onderzoeker ben je nooit zeker. Toch is volgens Billiet & Waege (2003) de interviewer zelf verantwoordelijk voor het verkrijgen van geldige en betrouwbare informatie. Dit hangt af van de manier van interviewen en de houding van de interviewer. Indien de interviewer te enthousiast, te apathisch of niet goed voorbereid is, kan dit de geldigheid van de antwoorden in het gedrang brengen (ibid.). Tijdens het veldwerk in Nowa Huta werd er een waardevrije/neutrale, maar toch kritische houding tegenover de residenten en gidsen ingenomen.

4.2 Kritische reflectie bij veldwerk/dataverzameling

De flexibiliteit van het kwalitatief empirisch onderzoek was tijdens het veldwerk een must. Er was namelijk een evolutie waar te nemen in de interviews. Na het eerste interview werden er al een paar vragen geschrapt of anders geformuleerd. Aanvankelijk werd er nadrukkelijk geprobeerd om het verschil in representatie tussen de formele en informele culture brokers bloot te leggen. Bovendien zijn er ook enkele praktische problemen met de toeristische bedrijven ontstaan. Sommigen van hen boden persoonlijke excursies naar Nowa Huta aan, maar die waren financieel niet haalbaar. Hierdoor werd er dan geopteerd voor een dure en drie goedkopere excursies (zie tabel 2 in 3.4.2).

Deel 5: Analyse Resultaten

Eerst wordt er ingegaan op de algemene perceptie die de residenten over de toeristische ontwikkeling in Nowa Huta hebben. Daarna worden ook hun meningen over de formele culture brokers behandeld. Vervolgens wordt er duidelijk gemaakt waarin de weergave van Nowa Huta door formele en informele culture brokers verschilt.

5.1 Perceptie residenten toerisme in Nowa Huta

Alle geïnterviewde residenten hadden ongeveer dezelfde mening over de toeristische ontwikkeling in Nowa Huta. Zij linken het toerisme en de toeristische ontwikkeling in dit district van Krakau met de volgende elementen. Ze vinden dat toerisme een positief effect heeft op Nowa Huta, dat bovendien beschikt over toeristisch potentieel en hierdoor kan dienen als een alternatieve uitstap voor Krakau. Echter het imago van Nowa Huta (stereotypen) en de gebrekkige infrastructuur beïnvloeden in een negatieve zin de aantrekkingskracht. Over het beleid van het stadsbestuur omtrent de toeristische ontwikkeling in Nowa Huta zijn ze niet tevreden. Echter, de toeristische privébedrijven die vanuit Krakau toeristen naar Nowa Huta brengen, stemmen hen wel gelukkig.

“Tourism has definitely [a] positive impact on Nowa Huta and it could be increased if more tourist[s] come here. Tourism stimulates local business. It also has good influence on Nowohucianie [=inhabitants of Nowa Huta] since it makes them feel that Nowa Huta is an interesting place” (Ratecka).

De mening van Ratecka wordt grotendeels door alle geïnterviewde residenten gedeeld, behalve door Ziemiański. Hij, echter, wijst erop dat toerisme in Nowa Huta een marginale factor is voor de lokale economie.

Nowa Huta is het bezoeken waard door haar karakter als socialistische modelstad. De wijk beschikt over voldoende aantrekkingskracht om bezoekers te lokken. De ontsluiting van de ondergrondse gangen (schuilkelders) kan deze aantrekkingskracht verhogen (Ostasz; Beluch; Mierzwa; Gabrych). Naast de mogelijkheid om de schuilkelders te ontsluiten voor het publiek, beschouwt Kapusta een bezoek aan de staalfabriek ook als een opportuniteit voor de nabije toekomst. Nowa Huta heeft ook veel bezienswaardigheden die dateren van voor het communisme en bezoekers kunnen aantrekken: grafheuvel van Wanda, de Cisterciënzerabdij, de houten kerken, etc.

Nowa Huta wordt door de residenten ook opgevat als een alternatief voor Krakau, of algemener, als een alternatief voor de typische historische stadcentra in Europa. Net als socialistisch geplande steden kan Nowa Huta voor de bezoekers een niet alledaagse ervaring opleveren (Ostasz; Mierzwa; Gabrych). Ook Hojwa merkte dit gegeven op wanneer ze haar fietstochten in Nowa Huta opstartte: “I realized that of course the castle and market

square in Cracow are cool, but they [the tourists] are totally fed up with these things, they are sick of the regular tours in the historical centres” (Hojwa).

Het gebrek aan eet- en drankgelegenheden is een probleem in Nowa Huta. Degelijke toeristische infrastructuur is er bijna onbestaande. Enkel het Styłowa restaurant blijkt toegankelijk te zijn voor toeristen. Bovendien bevinden er zich slechts twee hotels in Nowa Huta, namelijk Centrum en Lipsk. Beide hotels mikken vooral op zakenmensen (Mierzwa). Volgens Bozina is het gebrek aan toeristische infrastructuur de hoofdreden waarom toeristen ‘maar’ een halve dag spenderen in Nowa Huta. Toeristen in Nowa Huta zijn dus excursionisten met Krakau als uitvalsbasis (Mierzwa; Ostasz; Tarczydło).

De povere infrastructuur is echter niet het enige probleem dat een mogelijke toeristische ontwikkeling ondermijnt. Sommige informele culture brokers zijn van mening dat Nowa Huta nog altijd met een bedenkelijk imago kampt (Beluch; Ostasz; Tarczydło; Saskowicz; Hojwa; Mierzwa; Gabrych). Het negatief beeld wordt volgens hen vooral gecreëerd door inwoners van Krakau. Volgens Beluch durfde niemand in de jaren 90 naar Nowa Huta af te zakken omdat het te gevaarlijk was, maar ook vandaag blijkt Nowa Huta *not the place to be* te zijn: “De Krakauers denken dat we elkaar in Nowa Huta vermoorden. Ze denken dat Nowa Huta grijs is en dat er niets interessants te doen is”³ (vertaling uit het Pools, Mierzwa). Het negatieve imago werd ook bevestigd door gids Suskeniewicz aan het begin van zijn rondleiding: “We gonna leave civilization, still a lot of Cracovians think Nowa Huta is not decent, why you should go there” (Suskeniewicz).

Dus het zijn niet enkel de inwoners van Krakau, maar ook gidsen uit Krakau die vooroordelen blijken te hebben. Hojwa ervaarde met collega-gidsen hetzelfde. Wanneer Hojwa aan collega’s vroeg om een tour in Nowa Huta van haar over te nemen, waren ze bevreesd. Ostasz, Tarczydło en Sakowicz geloven dat toerisme deze negatieve denkbeelden over Nowa Huta evenwel nog kan omkeren.

Alle residenten vinden dat het stadsbestuur van Krakau zich niet (genoeg) engageert voor de toeristische ontwikkeling van hun stadsgedeelte. Hiermee worden de bevindingen van Gawel over het toeristische beleid van Krakau bevestigd (zie 3.4.1). Mierzwa stelde het volgende: “Over het algemeen promoot Krakau Nowa Huta niet. Enkel Auschwitz, Wieliczka, Bochnia en Krakau zelf worden gepromoot. De Grote Markt en de Lakenhal zijn het belangrijkste. Dat is de denkwijze van de burgemeester”⁴ (vertaling uit het Pools, Mierzwa). Ook Gabrych vindt het spijtig dat Nowa Huta en de naburige bezienswaardigheden ondergewaardeerd worden door het stadsbestuur van Krakau:

“Er zijn attracties aanwezig [in Nowa Huta], maar zij worden niet gepromoot. We hebben de kerk in Mogiła, de Cisterciënzerabdij, de basiliek uit dertiende eeuw, de Arka Pana, het landhuis van Jan Matejko [...], de houten kerken, [...] de grafheuvel van Wanda, [...] het fort in Mogiła. [...] Wieliczka, Auschwitz en Krakau worden gepromoot, maar de bezienswaardigheden in Nowa Huta niet. Mogiła wordt bijvoorbeeld enkel door Polen bezocht als ze op pelgrimstocht zijn. [Buitenlandse] [t]oeristen bereiken Mogiła bijna nooit”⁵ (vertaling uit het Pools, Gabrych).

De informatiebrochure over Nowa Huta wordt niet opgesteld door de stad, maar door het Historisch Museum van de Stad Krakau. Met andere woorden wordt Nowa Huta op toeristisch vlak verwaarloosd en over het hoofd gezien door het stadsbestuur (Ania; Bozina; Ratecka).

De lokale initiatieven (Klub Kombinator, Bambo, Nowa Huta Reportage, Nowa Huta Toeristisch Product, Nowa Huta Travel, etc.), sociale projecten (Nowa Huta en UNESCO, Ondergronds Nowa Huta, Artistiek Nowa Huta, I love Nowa Huta, etc.), onderzoekers (Stenning, Pozniak, Otto) en journalisten geven Nowa Huta op vlak van toerisme aandacht. Enkele residenten in dit onderzoek beweerden dat steeds meer bewoners van Nowa Huta het heft in handen nemen en het toerisme ontwikkelen (Mierzwa; Gabrych). Ondanks het engagement van de inwoners krijgt het ondernemerschap in Nowa Huta geen steun van de stadsautoriteiten. Kleine privéondernemers die een bar/café willen openen in Nowa Huta worden ontmoedigd door tegenstrijdige wetten en de bureaucratische nachtmerrie die er in Polen bestaat (Pozniak, 2014). Daarnaast worden ook andere initiatieven van Nowa Hutters niet gesteund: “I do not see also any help of the municipality in soft actions like activist’s movement or young artist’s exhibitions. There are no programs supporting artists or local activists in our city” (Ziemiański). Met andere woorden, het stadsbestuur van Krakau moedigt Nowa Huta niet aan om zelf actie te ondernemen en toeristen te lokken.

Naast lokale initiatieven vermelden de residenten (Ziemiański; Beluch; Mierzwa; Bozina; Ania; Hojwa; Dargiewicz; Gabrych) ook de bedrijven uit Krakau (Crazy Guides, SeeKrakow, Cracow Free Walking Tours, Free Walking Tour Foundation, Cool Tour Company, etc.) die Nowa Huta beschouwen als een toeristische attractie. Het zijn toeristische bedrijven/ondernemingen die excursies naar Nowa Huta aanbieden en toeristen aanmoedigen om dit deel van Krakau te bezoeken. De residenten in dit onderzoek vinden het positief dat er dergelijke privéorganisaties rondleidingen naar Nowa Huta in hun aanbod opnemen. Hun bijdrage aan de toeristische ontwikkeling van Nowa Huta wordt geapprecieerd: “I think it is good to have Crazy Guides with those crazy tours, those communist tours, because they bring tourists and they bring other people [from other countries] here” (Dargiewicz). Of de residenten echter akkoord gaan met wat dergelijke organisaties in Nowa Huta tonen is een andere kwestie dat verder zal worden uitgewerkt.

5.2 Opinie over excursies in Nowa Huta

5.2.1 Lokale identiteit

De lokale identiteit en de trots om in Nowa Huta te wonen of geboren te zijn, was een wederkerend thema tijdens de interviews. Deze verbondenheid met Nowa Huta heeft invloed op de houding tegenover de formele culture brokers en hun excursies (Beluch; Sakowicz; Ostasz; Tarczydło; Kujawski; Hojwa; Dargiewicz; Bozina; Ania). Het zijn vooral de oudere

residenten, die geboren zijn voor 1965, die een sterke connectie met Nowa Huta voelen (Kujawski; Ania; Bozina). Zo merkt de 65-jarige Ania op dat bepaalde jonge inwoners van Nowa Huta geen enkele verbondenheid met het district hebben en dan ook weinig van haar geschiedenis kennen. Het is dan ook die jongeren die versteld staan van de toeristische interesse. Toch zijn er ook jongeren die heel trots zijn op Nowa Huta. Hierdoor starten ze initiatieven op en nemen ze actief deel in de lokale gemeenschap. Ania meent ook dat elke jonge inwoner van Nowa Huta, die het communistisch bewind niet bewust meegemaakt heeft, toch ietwat van basiskennis over zijn geboorteplaats zou moeten hebben.

Volgens Mierzwa delen veel inwoners van Nowa Huta de volgende mening: "De Nowa Hutters verlangen ernaar hun karakter te tonen, te tonen dat ze anders zijn dan Krakau en dat het de moeite is om Nowa Huta te bezoeken, voor die bepaalde sfeer"⁶ (vertaling uit het Pools, Mierzwa). Vooral het 'anders-zijn' (dan Krakau) bepaalt de lokale identiteit. Dit kunnen we linken aan wat Gawel (2013) eerder stelde in paragraaf 3.3.3, namelijk dat de eerste Nowa Hutters een multiculturele eenheid vormden. Personen met verschillende tradities, normen, waarden en achtergronden, maar toch verenigd door hun nationaliteit en het project Nowa Huta, vormden samen een gemeenschap.

De toeristische interesse in Nowa Huta kan volgens Ratecka en Ostasz het tanende gevoel van lokale identiteit, in Nowa Huta terugbrengen. Een reden voor het langzaam verdwijnen van het lokaal patriotisme is de transitieperiode. Veel faciliteiten van het publieke leven tijdens het communisme zijn echter gesloten of worden gesloten. De atmosfeer van het gemeenschapsleven is bijna onbestaande in Nowa Huta. Mierzwa en Gabrych, echter, hebben in het verleden via hun patisserie/koffiehuis Bambo geprobeerd deze identiteit/sfeer opnieuw te creëren. Dit is ook het geval met Dargiewicz en zijn Klub Kombinator, dat voornamelijk werd opgericht als ontmoetingsplaats voor Nowa Hutters.

5.2.2 Formele Gidsen

Residenten die volledig op de hoogte zijn van het betoog van de gidsen vinden dat er te weinig getoond wordt, dat er soms verkeerde informatie gegeven wordt en/of dat er te weinig interactie met lokale bevolking is. Volgens Ratecka en Hojwa weten niet veel Nowa Hutters wat gidsen allemaal zeggen en tonen aan bezoekers in Nowa Huta. Veel inwoners zien bijvoorbeeld wel een Trabant van de Crazy Guides rondrijden, maar weten niet waar ze de toeristen heen brengen. Dit onderstreept het gebrek aan interactie tussen de privébedrijven uit Krakau en de inwoners van Nowa Huta.

Kujawski, bijvoorbeeld, ergert zich aan foute informatie die gidsen de bezoekers meedelen. Tijdens het interview herinnert hij zich een situatie hoe hij een jonge gids op zijn plaats moest zetten tijdens een tentoonstelling over het oudste gedeelte van Nowa Huta:

“Hij [de jonge gids] zei: ‘De Russen hebben deze wijk voor ons gebouwd. Dit is een geschenk van de communisten.’ Ik liep naar hem toe en zei: ‘Jongeman, deze wijk is van de ZOR, het departement voor arbeidersnederzettingen, een Pools project uit 1948, zij hebben hier geïnvesteerd [en dus niet de Russen]. Je mag de bezoekers enkel vertellen dat dit een woning voor vier gezinnen is’”⁷ (vertaling uit het Pools, Kujawski).

Niet alleen foute informatie die bezoekers te horen krijgen van de gidsen zorgt voor ergernis, maar ook het gebrek aan informatie halen de residenten aan. Onze informanten uit Nowa Huta uitten verschillende kritieken op de Crazy Guides. Dit komt omdat ze het meest bekende en opvallende bedrijf is, die naar Nowa Huta afzakt. Een van de kritieken kwam van Mierzwa en Gabrych. Zij vinden dat de manier van gidsen van Crazy Guides te oppervlakkig is, hoewel ze niet op de hoogte zijn van de werking van andere bedrijven. Volgens Beluch is het appartement dat aan de toeristen getoond wordt, niet echt waarheidsgetrouw. Crazy Guides maakt het zich blijkbaar gemakkelijk door enkel de ‘hoogtepunten’ in Nowa Huta te tonen zoals het Centrale Ronald Reaganplein, de Avenue der Rozen, de administratieve gebouwen van de staalfabriek en de Sovjettank (*site 7*). Dit is volgens Gabrych te weinig: “Wat Crazy Guides toont aan de toeristen is al een bevestiging van het ‘anders-zijn’ van Nowa Huta, maar het toont de volledige waarheid niet. Men moet een dergelijke sfeer [van het ‘anders-zijn van Nowa Huta] voelen, namelijk hoe de mensen hier leven”⁸ (vertaling uit het Pools, Gabrych). Verder in dit hoofdstuk zal blijken dat veel residenten de nadruk wensen te leggen op het dagelijkse leven in Nowa Huta onder het communistisch bewind. Ze zijn van mening dat ze op die manier een meer volledig beeld van Nowa Huta kunnen scheppen.

Deze kritische standpunten over de formele gidsen werden door de onderzoeker zelf ondervonden tijdens de participerende observatie bij excursies van Cracow Free Tours en Free Walking Tour Foundation. Een Engelse toerist bijvoorbeeld vroeg de gids of de rozen op de Avenue der Rozen rood waren. Op die vraag kon de formele culture broker niet antwoorden (gebrek aan informatie). De gids had de kans kunnen grijpen om dit te vragen aan de bijstanders, maar heeft dit niet gedaan (geen interactie). Er was bovendien ook onzekerheid over de plaats waar het standbeeld van Vladimir Lenin stond. De gidsen van Cracow Free Tours en Free Walking Tour Foundation gaven twee verschillende plaatsen aan (foute informatie).

Eigenschappen ‘goede’ gids in Nowa Huta

Volgens de residenten kan pas iemand die geen vooroordelen over Nowa Huta heeft, er een goede rondleiding geven, want “the problem with guides from Krakow is, I guess, that they might have certain stereotypes concerning Nowa Huta and they might convey them to the tourists which is bad and problematic” (Ratecka). Deze probleemstelling ondervond Hojwa ook bij haar voormalige baas uit Krakau : “I see also, when I was talking with my boss of doing the tour [in Nowa Huta], we were walking on the street, she was terrified, because also she has, you know, the stereotypes of the Nowa Huta, the stigmatization” (Hojwa,2014).

Mierzwa is van mening dat enkel inwoners van Nowa Huta bezoekers mogen rondleiden, daar gidsen uit Krakau een verkeerd beeld kunnen vormen over Nowa Huta:

”De meerderheid van de Krakauers houden niet van Nowa Huta, en omgekeerd, Nowa Hutters houden niet van Krakau. Ikzelf ben ook niet gesteld op Krakau. Ik hou van de Lakenhal, maar niet van de mensen die er wonen [...]. Dus ik denk dat enkel Nowa Hutters het beste Nowa Huta kunnen tonen”⁹ (vertaling uit het Pools, Mierzwa).

Gabrych deelt de mening dat mensen zoals hen het meest geschikt zijn om een rondleiding in Nowa Huta te organiseren.

Andere geïnterviewde Nowa Hutters zijn meer gematigd. Zij stellen dat gidsen niet per sé geboren en getogen moeten zijn in Nowa Huta. Volgens hen kunnen gidsen, die van Nowa Huta afkomstig zijn, tijdens hun rondleiding echter wel iets extra's of persoonlijks meedelen. Maar uiteraard kan een gids met voldoende kennis ook een rondleiding in Nowa Huta geven (Ziemiański; Tarczydło; Sakowicz; Kapusta).

Bem en Dargiewicz stellen twee voorwaarden om te kunnen gidsen in Nowa Huta. Zo moet de gids de geschiedenis van Nowa Huta grondig kennen en daarenboven voldoende tijd doorgebracht hebben met *locals*. Op die manier krijgen ze persoonlijke anekdotes/verhalen te horen die ze daarna kunnen overbrengen aan de toeristen. De noodzaak aan betrokkenheid met de lokale bevolking komt hier naar boven. Het is noodzakelijk om met de personen van het eerste uur, de mensen die Nowa Huta gebouwd hebben, te praten, aangezien ze nog veel ongekende verhalen hebben: “He [the guide] can hear the story about this place like unknown stories from the first generation, I think it is still a very important thing, that I also do, to talk to old people here” (Dargiewicz 2014). Bartek van SeeKrakow voldoet aan deze voorwaarde. Tijdens het interview stelde hij immers dat hij verhalen van zijn vader, die 35 jaar staalarbeider is geweest, doorvertelde aan de toeristen. Ook Hojwa, die fietstochten organiseert voor bezoekers, werkt op bovengenoemde manier. Ze zegt dat oudere inwoners van Nowa Huta haar inspiratie geven om haar fietstochten vorm te geven.

De zestigplussers Kujwaski, Ania en Bozina zijn ervan overtuigd dat een oprecht jong iemand, door middel van grondige studie, Nowa Huta goed kan leren kennen. Een dergelijke gids zal eerlijk en neutraal kunnen vertellen over Nowa Huta. Want jonge gidsen uit Krakau die communistische tijd niet bewust hebben meegemaakt, maar er wel zonder studie over vertellen, zijn de oorzaak voor het, in hun ogen, huidige slechte gidswerk (Ania; Bozina). Toch nuanceert Ania dat uiteindelijk alles afhangt van persoon tot persoon. Bijgevolg zal de mening over Nowa Huta en het communistisch verleden de weergave ervan vormen.

5.2.3 Good old days versus entertainment en bespotting

De oudere residenten stellen dat het leven in Nowa Huta onder het communisme zo slecht niet was. Bozina en Ania waren hierin meer expliciet dan Kujawski. Zo verklaart Bozina dat het alledaagse leven tijdens het communistisch bewind goed georganiseerd werd. Er was sociale zekerheid en wie werk had bezat een huis. Verder werden er ook uitstapjes naar de cinema en het theater geregeld. In hun (Bozina; Ania; Kujawski) ogen hadden ze niets om over te klagen: “Het was een mooie tijd voor allen”¹⁰ (vertaling uit het Pools, Ania) en “Tijdens het communisme was het hier helemaal niet zo tragisch. Kijk, iedereen had werk. En wie werk had, kreeg een huis. Je had geld om iets te kopen, ook al stonden de winkels leeg. Maar nu? Nu heeft men in de winkels alles, maar ik heb geen geld of werk”¹¹ (vertaling uit het Pools, Bozina).

Sommige inwoners van Nowa Huta zijn dus trots op hun geboorte en/of woonplaats en voelen een sterke verbondenheid met hun district. Zij ondervinden in het algemeen dat Nowa Huta gebruikt wordt voor commerciële doeleinden, waarbij er soms gelachen wordt met Nowa Huta. Het feit dat veel toeristische ondernemingen een excursie naar Nowa Huta niet al te serieus nemen, werd ook duidelijk tijdens de discoursanalyse van de websites van dergelijke bedrijven. De omschrijvingen van sommige excursies laten openlijk uitschijnen dat de rondleidingen zeker niet op een nostalgische manier naar het communisme gaan verwijzen, maar het eerder af breken aan de hand van historische verhalen.

Hierboven werd Crazy Guides al bekritiseerd voor hun beperkte informatie. Hier wordt kritiek geuit op de inhoud van die informatie. Zo stelt Beluch dat Crazy Guides de verschillen tussen het ‘normale’ westerse leven (van de toeristen) en het leven onder het communisme niet alleen op een entertainende, maar bovendien ook op een karikaturale manier trachten weer te geven. Deze kritiek werd overigens niet ontkent maar genuanceerd door crazy guide Gosia. Ze stelde namelijk dat het ‘extreme’ entertainment, zonder verder in detail te treden, tot het verleden behoorde. Indien een bezoeker een educatieve rondleiding in Nowa Huta wil krijgen of als de bezoeker echt meer wenst te weten te komen over dit district, raadt Beluch aan om een gespecialiseerde gids ter hand te nemen. Want Crazy Guides laten zich volgens hem leiden door het volgende motto: “They make tourists feel like they are on a party in Nowa Huta” (Beluch, 2014).

Toch is Beluch van mening dat bezoekers, die nog nooit in contact zijn gekomen met het communisme, een goede onderdompeling van dit regime krijgen van de Crazy Guides. Veelal zijn ook de meeste jongere informele culture brokers vrij enthousiast over het ondernemerschap van Crazy Guides (Hojwa; Ostasz; Tarczydło; Sakowicz; Ryć; Beluch) Dit verschilt dan weer met de opinie van de oudere generatie.

Het entertainmentgehalte van Crazy Guides kan niet op sympathie rekenen van de oudere residenten. De grootste onzin waarmee Kujawski geconfronteerd wordt inzake toerisme in Nowa Huta zijn Crazy Guides: “Op sommige dagen rijden er van die oude Trabanten rond in Huta. En dan rijden ze ergens naar een appartementje waar ze wodka drinken en augurken

eten. Dat doet pijn. Dit is de waarheid niet”¹² (vertaling uit het Pools, Kujawski). Bozina is ook niet tevreden over Crazy Guides. Volgens haar hebben ze een negatieve impact op Nowa Huta: “Ze leveren slecht werk af voor Nowa Huta, gewoonweg omdat ze met Nowa Huta lachen”¹³ (vertaling uit het Pools, Bozina). Bozina vindt dat het bij Crazy Guides enkel om fun en entertainment draait. Ook officiële gids Dorota beaamde dit. Ze kent de werkwijze van Crazy Guides en vertelde dat het bij hen draait om plezier, vertier en wodka. Elementen van entertainment waren aanwezig bij de vier excursies waaraan is deelgenomen. Bij Crazy Guides was het entertainmentgehalte het hoogst.

Volgens Ania vertellen sommige gidsen, en dan vooral Crazy Guides, wat toeristen willen horen en zien: “[Gidsen] vertellen wat de buitenlandse toeristen aangenaam zouden vinden: dus het lachen met Nowa Huta en het hele [communistic] systeem”¹⁴ (vertaling uit het Pools, Ania). Sommige gidsen vertellen dus graag wilde verhalen over Nowa Huta om de bezoekers te entertainen, of zoals Pozniak (2011) het verwoordt: “Vodka and pickles, dilapidated cars, dirty labourer's uniforms and stories of shortages, waiting in lines, strikes and arrests - this is communism for Western tourists” (Pozniak, 2011: 3). Dergelijke verhalen, die de toeristen willen horen, kwetsen Bozina en Ania. Hoe er met het communisme gelachen wordt en waarom dit als problematisch/pijnlijk gepercipieerd wordt, kan het onderwerp van een ander onderzoek zijn.

De kritiek op gidsen die het communistisch verleden van Nowa Huta bespotten of negatief weergeven tijdens de representatie aan toeristen, komt vooral van de oudere residenten. Dit komt omdat deze residenten het communisme in het algemeen als *good old days* beschouwen. Opmerkelijk echter, zijn er volgens Ania maar weinig mensen in Nowa Huta die zich iets van deze bespotting aantrekken. Ze stelde immers dat veel Nowa Hutters net zoals sommige gidsen het communisme als de *bad old days* beschouwen: “Weinig personen in Huta, willen het [district] promoten, of willen de positieve kant van het [district] tonen. Ze hebben meer de voorkeur om ermee [met Nowa Huta] te lachen als een overblijfsel van het communisme”¹⁵ (vertaling uit het Pools, Ania). De mensen die Nowa Huta niet willen promoten zijn degenen die niet begrijpen waarom er toeristen geïnteresseerd zijn in Nowa Huta.

5.3 Representatie Nowa Huta door formele en informele culture brokers

5.3.1 Formele culture brokers

Het verschil in de selectie van bezienswaardigheden door de formele en informele culture brokers wordt het meest duidelijk geïllustreerd door de Sovjettank die naast het wapenmuseum staat. Alle toeristische organisaties die naar Nowa Huta komen, brengen een

bezoekje aan de tank. Het wordt zelfs beschouwd als één van de hoogtepunten van de rondleiding. De gidsen manen de toeristen aan om op de tank te klimmen en een foto te nemen. De informele culture brokers kwamen niet op het idee om de tank, die in 1969 geschonken werd aan het wapenmuseum, te tonen. Sakowicz merkte op dat Polen vol staat met oorlogstuigen en één daarvan is de tank in Nowa Huta die bij het wapenmuseum hoort.

Figuur 12. Visualisatie representatie Nowa Huta - Formele culture brokers

Figuur 12 geeft de stopplaatsen/hoogtepunten van privéorganisaties weer. Een rondleiding in Nowa Huta, geleid door een formele culture broker, ziet er ruwweg als volgt uit: Op het Centraal Ronald Reaganplein krijgt de bezoeker een uitweiding over het socialistisch realisme en de stadsplanning van Nowa Huta. De Avenue der Rozen is de plek waar de gids over het communisme en het standbeeld van Vladimir Lenin vertelt. De strijd tegen het communisme aan de hand van het catholicisme illustreren de gidsen met een stop aan het gedenkmontument van het Houten Kruis en de Ark van de Heer. De toerist komt ook meer te weten over de Solidariteit. Het herdenkingsmonument van de Solidariteit aan het Centrale Ronald Reaganplein en de herdenksteen van Bodan Włosik, de student die tijdens de staat van beleg doodgeschoten werd, worden slechts vluchtig getoond. Eén van de hoogtepunten ter illustratie van de strijd tegen het communisme is de Sovjettank, want deze doet denken aan de staat van beleg in begin jaren 80. Sanitaire stops worden voorzien in Stylowa (Crazy

Guides en Cracow Free Tours) of C2 Południe, de bar in cinema Sfinks (Free Walking Tour Foundation). Indien de excursie georganiseerd wordt met vervoer (Crazy Guides en SeeKrakow) wordt er ook halt gehouden aan de administratieve gebouwen van de staalfabriek en rijdt men voorbij het Żeromski hospitaal.

Formele culture brokers schenken het meeste aandacht aan sites die te maken hebben met het communisme of de strijd tegen communisme. Het betoog van de gidsen van dit onderzoek sluit aan bij wat ze over Nowa Huta gestudeerd hebben. Qua informatieve inhoud blijken de excursies gelijkaardig te zijn, want tijdens de participerende observatie werd er vier keer bijna hetzelfde verhaal gehoord en dezelfde plekken bezocht. Enkel het type transport, de prijs en (interactieve) activiteiten verschillen van elkaar. Verder zijn de toon van de beschrijvingen op hun websites verschillend (zie 3.4.2)

5.3.2 Informele culture brokers

De residenten in het onderzoek kregen de vraag wat ze buitenlandse bezoekers zouden tonen in Nowa Huta. Zoals al werd vermeld in paragraaf 4.1.1 hebben ze soms/vaak op een of andere manier contact met toeristen. Een deel van hen hebben daadwerkelijk ervaring met het gidsen van buitenlandse bezoekers in Nowa Huta, weliswaar op vrijwillige basis. Hun voorgestelde rondleidingen werden echter niet in de praktijk uitgevoerd. Volgens de informele culture brokers verdienen drie thema's het meeste aandacht: de representatie van het dagelijkse leven in Nowa Huta, aandacht voor het precommunistisch erfgoed en andere diverse thema's in Nowa Huta. Figuur 13 geeft de representatie van de informele culture brokers weer.

Figuur 13. Visualisatie representatie Nowa Huta - Informele culture brokers

Dagelijkse Leven

Mensen kwamen van overal naar Nowa Huta om het eigenhandig op te bouwen. Ze werden plots buren en smeedden een hechte gemeenschap. De meesten kwamen van het platteland en probeerden in Nowa Huta hun dagelijkse tradities vanop het platteland te behouden (Ratecka). Mede hierdoor heeft Nowa Huta een andere cultuur en mentaliteit dan Krakau volgens de Nowa Hutter. Tijdens rondleidingen aan buitenlandse bezoekers wordt het specifieke dagelijkse leven onder het communisme in Nowa Huta opgenomen in het programma. Verschillende informanten van Nowa Huta (Bem; Ania; Bozina; Dargiewicz; Ratecka; Gabrych; Beluch; Kujawski) zouden een deel van hun rondleiding hieraan kunnen wijden temeer omdat het leven in een socialistische geplande modelstad zoals Nowa Huta aanzienlijk anders was dan een andere Poolse stad onder het communisme.

Volgens Bem stonden er drie zaken centraal in het leven van de Nowa Hutter: de staalfabriek, het katholicisme en sport/voetbal (vrije tijd). In de staalfabriek werkte de mannelijke meerderheid van de inwoners. Het katholicisme, waarbij de Ark van de Heer hét symbool is, was de kracht om weerstand te bieden aan het communisme. Tenslotte geven de stadions, theaters en bioscopen in Nowa Huta aan hoe belangrijk sport en vrije tijd was tijdens het communisme (Bem). Bozina sluit hierbij aan en is van mening dat een stop in het park Nowa Huta Reservoir en het weideland van Nowa Huta (*site 21*) niet kan ontbreken in een rondleiding voor de bezoekers, aangezien beide sites tijdens het communisme (en nu nog) als recreatief gebied gebruikt werden. Dergelijke stopplaatsen zou de vrijetijdsbesteding

van het gewone dagelijkse leven in een socialistische modelstad tijdens het communisme kunnen tonen.

Daarenboven kan een lunch in een melkbar niet ontbreken bij het thema 'dagelijkse leven'. Dit zijn eetgelegenheden waar de sfeer van het communisme nog heerst (Bem). Ook Dargiewicz neemt culinaire aspecten op in zijn rondleiding. Hij laat de toeristen een *zapiekanka* i.e. een half open gesneden stokbrood met beleg dat vooral bestaat uit paddenstoelen, en andere traditionele zoetigheden proeven. Tijdens de excursie van Dargiewicz staat dus de typische dagelijkse kost onder het communisme op het programma.

Verder zouden de oudere informele culture brokers tijdens hun gidsbeurt vooral de nadruk leggen op persoonlijke verhalen en herinneringen over het leven onder het communisme. Ze zouden geen moeite doen om populaire verhalen (zie supra) te vertellen.

Precommunistisch erfgoed

De meesten beklemtoonden dat ze tijdens hun rondleiding ook de nadruk leggen op de bijzondere plekken die er al waren voordat er sprake was van Nowa Huta: "but for me important, and for the people of Nowa Huta, [is] [the] time before this place" (Dargiewicz). Deze plekken en gebouwen hebben dus niets te maken met het communisme. Toch was het precommunistisch erfgoed voor sommigen ook onderdeel van hun dagelijkse leven. Zo vertoefde Kujawski in zijn jeugd jaren vaak aan de grafheuvel van Wanda en benadrukte dat het gebied rond Nowa Huta (het weideland van Nowa Huta, Cisterciënzerabdij, het bos van Mogiła etc.) vrij belangrijk was voor de inwoners van de socialistische modelstad.

De informele culture brokers die onder meer het precommunistisch erfgoed tonen, hebben volgende stopplaatsen op het programma staan: de houten kerken, de grafheuvel van Wanda, het landhuis van de Poolse schilder Jan Matejko en de Cisterciënzerabdij (Beluch; Gabrych; Ratecka; Hojwa; Kujwaski; Dargiewicz).

Andere thema's in Nowa Huta

De residenten behandelen andere thema's tijdens hun rondleiding in Nowa Huta dan formele brokers. Dit werd hierboven al geïllustreerd met het precommunistisch erfgoed en het dagelijkse leven. Deze twee topics waren het meest prominent aanwezig in het betoog van de residenten.

Er is ook een mogelijkheid om een Paus Johannes Paulus II excursie te organiseren, een puur communistische toer uit te stippelen of plekken te bezoeken die met de Solidariteit te maken hebben. Uiteindelijk zullen deze drie rondleidingen eindigen in de Ark van de Heer (Hojwa). Eén plek kan dus het begin zijn van drie aparte rondleidingen. Het ene thema sluit het andere niet uit. Gidsen uit Krakau leggen klaarblijkelijk het liefst enkel de nadruk op het communistisch verleden. Dit is ook het product, namelijk *communist tours*, dat ze aan de toeristen in Krakau verkopen.

Mierzwa merkt op dat je naar gelang de interesse van de bezoeker de excursie kan aanpassen:

”Het hangt ervan af wie geïnteresseerd is in een bezoek aan Nowa Huta. Wil de persoon de architectuur bekijken, de uniciteit of het anders-zijn van de stad waarnemen of de inwoners leren kennen. Want er zijn verschillende attracties. Het kan ook zijn dat je de persoon kan rondleiden naar de plekken waar er gestreden werd, zoals de strijd van de Solidariteit”¹⁶ (vertaling uit het Pools, Mierzwa).

Gabrych gaat nog verder en wil graag de bezoekers de herenhuizen en de Oostenrijkse forten laten zien (valt buiten het gebied van de kaart figuur 13). Ratecka wilt dan weer het verhaal brengen van de plattelandsbewoners die in het gebied woonden waarop Nowa Huta werd gebouwd. Dit zijn de dorpjes Krzesławice, Mogiła en Czyżyny.

Gabrych benadrukt, net als Mierzwa, dat er verschillende thema's zijn waarop een rondleiding gebaseerd kan zijn:

“In Nowa Huta zijn er veel thema's. Laten we zeggen, het verschil van de lokale bewoners en hun eigen cultuur [anders dan Krakau zijn]. Het feit dat het hele project een aparte stad is. Er zijn echter ook plekken die bestonden voordat Nowa Huta gebouwd werd. De leefstijl van de mensen die hier voor de bouw van Nowa Huta leefden is dan weer een ander thema”¹⁷ (vertaling uit het Pools, Gabrych).

De residenten illustreerden zelf hoe diverse thema's van Nowa Huta getoond kunnen worden. Kapusta zou onder andere het aspect van kunst in Nowa Huta behandelen. Ostasz zou vooral aantonen waarom Nowa Huta de groenste plek in Krakau is. Ratecka zou dan weer uitweiden over de stedelijke planning, de architectuur en de architecten en hun inspiratiebron. Beluch tenslotte zou de focus leggen op het militaire construct van Nowa Huta, inclusief het ondergronds netwerk.

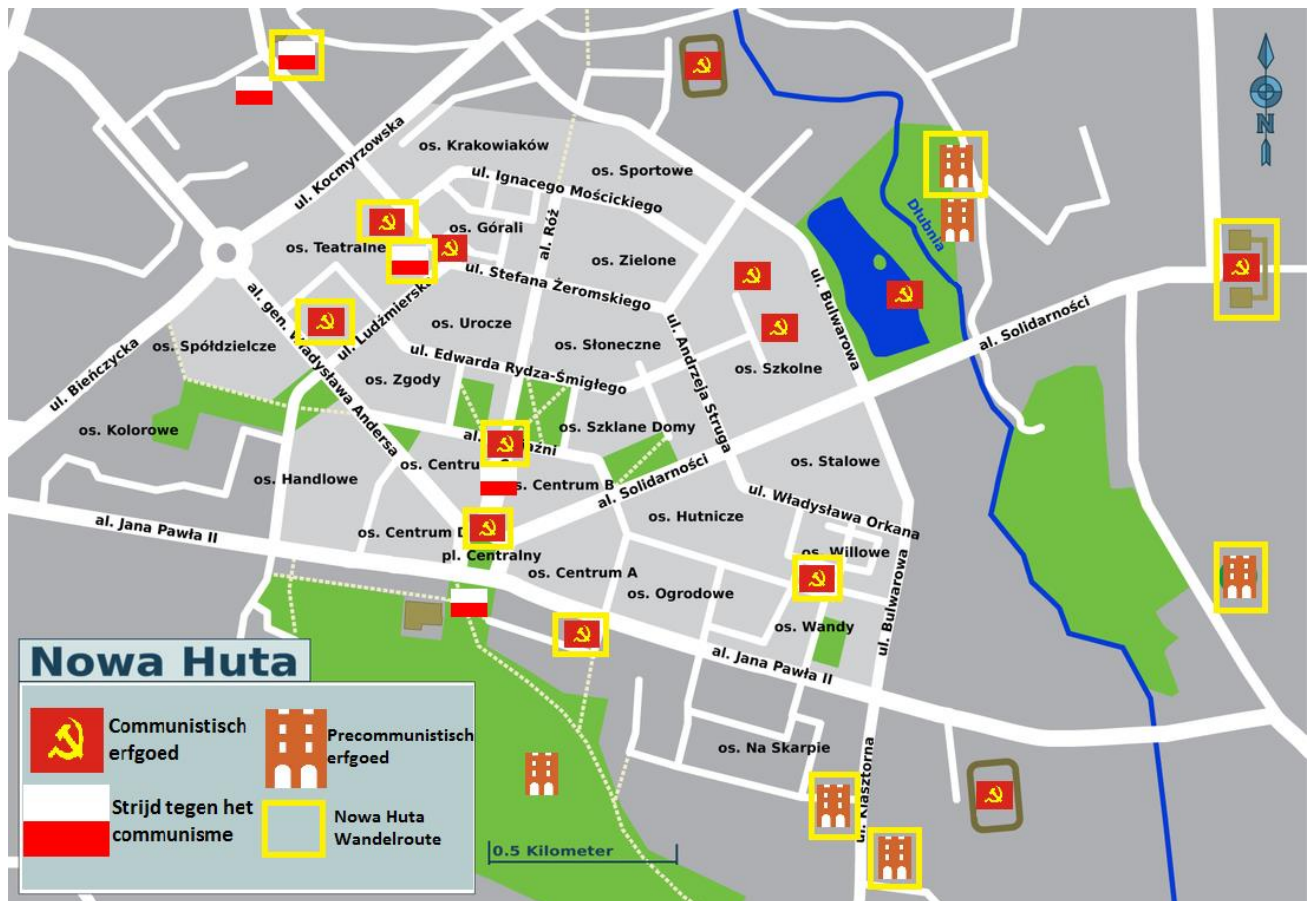
5.3.3 Vergelijking

De informele culture brokers zouden, naast de drie bovenstaande thema's, ook het 'stichtingsverhaal' en de turbulente geschiedenis van Nowa Huta aan de toeristen te vertellen en tonen. Met andere woorden, de wenselijke weergave van de informele culture brokers overlapt gedeeltelijk met de volledige rondleiding van de formele culture brokers. Figuur 14 geeft de representatie van de formele en de informele culture brokers weer. Vooral de uitbreiding en verspreiding van het aantal sites trekt de aandacht. Het valt dus op dat de gidsen uit Krakau een beperkter deel van Nowa Huta tonen. De *must see* plekken van de informele culture brokers zijn talrijker, meer verspreid en omvatten meer thema's. Dit kan natuurlijk te maken hebben met de praktische haalbaarheid en het tijdsgebrek van deze excursies vanuit Krakau (te voet versus vervoer).

Figuur 14. Visualisatie vergelijking representatie Nowa Huta - Formele en informele culture brokers

Indien we ook de officiële wandelroute in Nowa Huta en de weergave van de informele culture brokers met elkaar vergelijken, dan zijn er veel gelijkenissen in de selectie van bezienswaardigheden terug te vinden (zie figuur 15). Een dergelijke representatie van Nowa Huta door het stadsbestuur van Krakau sluit dus goed aan bij wat onze residenten (wensen te) tonen aan buitenlandse bezoekers.

Figuur 15. Visualisatie vergelijking representatie Nowa Huta – Nowa Huta wandelroute en informele culture brokers

Deel 6: Conclusie

In Polen zijn de standpunten over het communistisch verleden uiteenlopend, gecontesteerd en ambivalent (Young & Kaczmarek, 2008). Bovendien zorgde de interesse van westerse toeristen voor een extra ongemak, want “the whole issue of how to tell the story of, or interpret, the communist era for tourists is problematic and, in some countries unresolved” (Light, 2000: 147).

Politiek en erfgoedtoerisme zijn onlosmakelijk verbonden en ook in Krakau is dit het geval. Het stadsbestuur van Krakau blijkt niet echt te weten wat ze moet doen met de toeristische interesse voor Nowa Huta. Dit resulteert in een magere interesse van het stadsbestuur in de toeristische ontwikkeling van Nowa Huta en ligt in lijn met de postsocialistische identiteitscreatie.

In de literatuur worden verschillende strategieën opgesomd waarmee COE-landen omgaan met het communistisch erfgoed. Een daarvan is het negeren van het communisme en teruggrijpen naar een gouden tijdperk. Het eerste was voor Nowa Huta geen optie. Het district is namelijk de woonplaats van 220.000 inwoners en het is volledig opgebouwd in socialistische realistische stijl.

Volgens de theorie willen de autoriteiten liefst zo weinig mogelijk positieve aspecten van het communisme aan bezoekers laten zien en, indien mogelijk, teruggrijpen naar een gouden tijdperk voor het communistisch bewind. De aanwezigheid van precommunistisch erfgoed in Nowa Huta zoals de grafheuvel van Wanda, de houten kerken en de Cisterciënzerabdij werden door het stadsbestuur van Krakau gebruikt om een (bescheiden) toeristisch product te realiseren. Dit product is de louter informatieve, maar ‘allesomvattende’ Nowa Huta wandelroute. Allesomvattend in die zin dat het zowel het precommunistisch erfgoed, als het communistisch erfgoed en de strijd tegen het communisme behandelt. Het valt vooral op dat het precommunistisch erfgoed wordt beklemtoond door het stadsbestuur en het communistisch, waarvoor Nowa Huta eigenlijk bekend staat, geen prominente plaats krijgt in de beschrijving van de wandelroute. Uit dit onderzoek is gebleken dat de selectie van bezienswaardigheden voor deze wandelroute goed overeenkomt met wat de geïnterviewde Nowa Hutters belangrijk vinden om aan bezoekers te tonen.

De arbeidersklasse in Nowa Huta, ooit een bron van prestige en propaganda, wordt nu karikaturaal gerepresenteerd voor economisch profijt van enkele privébedrijven. Deze toeristische ondernemingen organiseren vanuit het centrum van Krakau excursies naar Nowa Huta. Deze rondleidingen worden geprofileerd als *communist tours*. Verschillende ondernemingen zien Nowa Huta als een alternatief voor Krakau. Via een rondrit in een Trabant, een propagandafilmpje of een shot wodka tijdens de excursie, proberen de verschillende bedrijven zich van elkaar te onderscheiden. Het erfgoed in Nowa Huta wordt dus door deze privéondernemingen gecommodificeerd.

Aan de hand van bovenstaande basisinformatie en het veldwerk konden we volgende onderzoeksvraag beantwoorden: In hoeverre verschilt de representatie van het erfgoed in Nowa Huta aan buitenlandse toeristen door de formele culture brokers met de representatie van de informele culture brokers?

Door het onderzoek heen bleken er aanduidingen te zijn dat de representatie van de formele culture brokers en informele culture brokers van dit onderzoek in enkele opzichten verschillen. Deze bevindingen bevestigen dat het communistisch erfgoed in Nowa Huta dissonant is.

In de literatuur wordt gesteld dat de informele culture brokers de erfgoed site op een andere/alternatieve manier selecteren en interpreteren. Ze kunnen met andere woorden zaken tonen, die formele culture brokers niet opnemen in hun rondleiding. In Nowa Huta wordt dit geïllustreerd met de aandacht voor het precommunistisch erfgoed.

De representatie verschilt ook omdat de residenten belangstelling hebben voor andere thema's en persoonlijke verhalen/aneddoten. Vandaar dat sommige residenten ook menen dat als de culture brokers tot de gemeenschap behoren, dan zijn ze, dankzij hun positie in die gemeenschap, soms beter geschikt om aspecten te selecteren (cf. Salazar, 2012).

De gidsen tonen de toeristen een beperkt aantal bezienswaardigheden in Nowa Huta. Volgens de residenten geeft dit slechts een beperkt beeld van de socialistische stad. Nowa Huta is niet enkel wodka drinken, augurken eten, protesteren of vechten met de oproerpolitie. Echter, indien men erfgoed aan toeristen wil verkopen, is men volgens Palmer (1999) genoodzaakt tot het generaliseren van de geschiedenis. Dit is ook gebeurd in Nowa Huta. De formele culture brokers vertellen bezoekers een eenvoudige versie van de geschiedenis van Nowa Huta aan de hand van verschillende bezienswaardigheden. Volgens de informele culture brokers geven de gidsen te weinig informatie en spelen dergelijke versies van hun geschiedenis in op de verwachtingen van de toeristen. Hierdoor wordt er afbreuk gedaan aan de 'volwaardige'/'echte' geschiedenis, aldus sommige geïnterviewde residenten. De lokale bevolking, die claimen dat het hun erfgoed is en bijgevolg een andere visie hebben van het bijhorend verhaal/geschiedenis, hebben dus kritiek. Een dergelijke situatie is kenmerkend voor dissonant erfgoed. De lokale bevolking heeft dus een andere visie dan de gidsen: "[T]he meaning of cultural landscape is always verified by everyday users, who give the real significance" (Czepyński, 2010: 77). Deze visie wordt vooral bevestigd door het belang van het precommunistisch erfgoed in Nowa Huta dat ook deel uitmaakte van het dagelijkse leven onder het communisme. Dit deel van het verhaal van Nowa Huta wordt door de formele culture brokers in hun communist tours over het hoofd gezien/niet behandeld. Sommige residenten vinden echter, dat de meeste excursies een goede eerste kennismaking teweeg brengen met het communisme en Nowa Huta. Anderen vinden dus dat er te weinig getoond wordt.

Het verschil in representatie wordt nog duidelijker als we de oudere residenten aan het woord lieten. Het contrast met de mening van de jongere generatie illustreert dat elke generatie zich buigt over de mogelijke waarde van het erfgoed en mogelijk een andere betekenis toekent aan bepaalde aspecten van het erfgoed (Williams, 2009). De jongere generatie was iets milder in hun opinie over de gidsen. De oudere residenten die de 'goede' communistische tijd hebben meegemaakt hebben het moeilijk dat er gelachen wordt met Nowa Huta en het communistisch systeem. Zij vrezen ook dat de gidsen de toeristen maar al

te graag entertainen, iets wat kenmerkend is voor culture brokers in de commerciële sector (cf. Yang et al., 2014). Volgens de residenten heeft ook de houding (vooroordelen/stereotypen) van de gidsen tegenover het communisme of Nowa Huta, invloed op de representatie.

Uiteindelijk blijkt het voor Nowa Hutters ook een kwestie van perspectief te zijn. Volgens Ania is niet iedereen in Nowa Huta geïnteresseerd in toerisme. We kunnen concluderen dat de Nowa Hutters die wel openstaan voor het toerisme, tegen de beperkte en negatieve of bespottelijke representatie van Nowa Huta zijn. Toch zijn beide aspecten samen aanwezig: “I’ve heard opinions that Crazy Guides are showing a bit too much communist or maybe a bit too much a ‘peasant’ view of Nowa Huta but in contradiction to this we have the other two - Cracow Free Walking Tours, SeeKrakow - who show the beauty of Nowa Huta’s architecture” (Ziemiański).

Ook al gaan sommige residenten niet helemaal akkoord met de beperkte representatie van Nowa Huta, toch zijn ze tevreden dat privébedrijven uit Krakau en de toeristen de weg naar Nowa Huta gevonden hebben: “In sum all companies are needed here. All of them draw the attention [to Nowa Huta] and draw tourists” (Ziemiański).

6.1 Aanbevelingen voor Nowa Huta

Toeristen die met een gids Nowa Huta bezoeken spenderen maximum vier uur in dit district. De opbouw van toeristische infrastructuur zou de bezoekers langer in Nowa Huta kunnen houden. Nowa Huta heeft vooral meer eet-en drinkgelegenheden nodig. Ook de aanwezigheid van een zichtbaar informatiebureau is een *must* voor Nowa Huta. Toeristen, die op eigen initiatief naar Nowa Huta afzakken, komen aan op het Centraal Ronald Reaganplein en daar bevindt zich geen informatiebureau.

Er bestaan vele losse (overlappende) initiatieven die te maken hebben met toeristische ontwikkeling van Nowa Huta. Deze initiatiefnemers/ondernemers werken niet met elkaar samen of meer nog ze kennen elkaar niet. Er zou dus idealiter een overkoepelende organisatie opgericht moeten worden die alle stakeholders samenbrengt.

Doorheen het onderzoek werd ook duidelijk dat stereotypen over Nowa Huta gevolgen heeft voor de representatie van deze socialistische modelstad. Deze kwestie zou eventueel ook opgelost kunnen worden met een samenwerking tussen de toeristische bedrijven en Nowa Hutters. Op die manier leren ze elkaar respecteren en kan de onwetendheid over wat de gidsen vertellen opgelost worden.

Nowa Huta heeft qua bezienswaardigheden nog heel wat potentieel. De ondergrondse gangen en de staalfabriek als industrieel toerisme staan hierbij voorop. De ondergrondse gangen zouden in de toekomst toegankelijk voor het publiek gemaakt kunnen worden. Met

de staalfabriek die in handen is van ArcelorMittal, zal onderhandeld moeten worden. Toerisme in Nowa Huta blijkt vandaag los te staan van Krakau. Toch kan er een link gemaakt worden. Er bestaat, bijvoorbeeld, een Paus Johannes Paulus II wandelroute in Krakau. Deze wandelroute kan uitgebreid en gelinkt worden met Nowa Huta.

6.2 Verder onderzoek

In dit onderzoek is naar voren gekomen dat er een verschil bestaat in de selectie van sites in Nowa Huta die men aan de toeristen wil tonen. Welke selectie/representatie de toeristen de meest authentieke ervaring of (n)ostalgisch gevoel geeft, kan een onderwerp zijn voor een ander onderzoek.

Tijdens het onderzoek zijn ook nieuwe vragen opgerezen die wegens tijdsgebrek en relevantie niet behandeld werden. De residenten stellen dat toerisme een positieve impact heeft op Nowa Huta, zowel op het imago als het zelfbeeld. Is enkel het opkrikken van het zelfbeeld een bevredigend resultaat? Moet men ook niet opperen voor een verdere ontwikkeling van Nowa Huta op sociaal, economisch en cultureel vlak? Echter, indien het negatief imago over Nowa Huta verdwijnt/vervaagt, namelijk als het niet meer als een gevaarlijk district beschouwd wordt, blijft het dan wel aantrekkelijk voor toeristen? Wat als het communistisch imago van Nowa Huta verdwijnt? Is de aantrekkingsfactor van Nowa Huta niet juist het feit dat het daar mogelijk gevaarlijk is en/of een communistische sfeer te ervaren is?

Speelt de representatie van de formele culture brokers in op de (on)bewuste vraag en verwachting van de bezoekers? Hier wordt het nu oppervlakkig en veralgemeend voorgesteld, maar verwachten westerse toeristen geen grijze gebouwen en armtierige omstandigheden als ze aan een typische socialistische wijk denken? Is het dan een meerwaarde voor de bezoekers om verhalen over de *good old days* te horen? Of zoeken bezoekers naar een bevestiging: gelukkig dat we in het Westen zijn opgegroeid.

Deel 7: Bibliografie

- Balockaite, R. (2012) Coping with the Unwanted Past in Planned Socialist Towns: Visaginas, Tychy, and Nowa Huta. *Slovo*, 24/1: 41-57.
- Bampton, R. & Cowton, C. J. (2002) The E-Interview [27 paragraphs]. In *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 3/2: art 9.
- Banerjee, T. & Baer, W. (1984) *Beyond the Neighborhood Unit: Residential Environments and Public Policy*. New York: Plenum Press.
- Billiet, J. & Waege, H. (2003) *Een samenleving onderzocht. Methoden voor sociaal wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: De Boeck.
- Boeije, H.R. (2009) *Analysis in Qualitative Research*. London: Sage.
- Brenner, L. (2005) State-planned tourism destinations: the case of Huatulco, Mexico. *Tourism Geographies*, 7/2: 138-164.
- Bryman, A. (2001) *Social Research Methods*. Oxford: University Press.
- Caraba, C.C. (2011) Communist Heritage Tourism and Red Tourism: Concepts, Development and Problems. *Cinq Continents*, 1/1: 29-39.
- Czepczyński, M. (2010). Interpreting Post-Socialist Icons: From Pride and Hate Towards Disappearance and/or Assimilation. *Human Geographies*, 4/1: 67-78.
- Fagu, E. (2014) Heritage of Planned Socialistic Towns in Albania "Kombinati i Tekstileve Stalin"-Tirana. *Proceedings of the 2nd ICAUD International Conference in Architecture and Urban Design Epoka University, Tirana, Albania, 08-10 May 2014*, art 305.
- Gaweł, Ł. (2013) Rozwój turystyki a polityka zrównoważonego rozwoju miast historycznych (na przykładzie Krakowa). *Turystyka Kulturowa*, 5/10: 39-52.
- Główny Urząd Statystyczny (2013) *Turystyka w 2013 r. Informacje i opracowania statystyczne 2014*, Warszawa.
- Grafiński T., Borkowski K., Seweryn R. , Wilkońska A., Mazan L. (2012) *Ruch Turystyczny w Krakowie W 2012 Roku, Raport Końcowy*. Małopolska Organizacja Turystyczna i Urzędu Miasta Krakowa.
- Graham, B. J. & Howard, P. (Eds.) (2008) *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Graham, B. J. (2002) Heritage as knowledge: capital or culture? *Urban studies*, 39/5-6: 1003-1017.
- Hughes, H. & Allen, D. (2005) Cultural tourism in Central and Eastern Europe: the views of 'induced image formation agents'. *Tourism Management*, 26/2: 173-183.
- Horváth, S. (2005) Urban Socialism and Everyday life in Sztálinváros. *Alttag und Ideologie im Realsozialismus*, 23/2005: 43-50.
- International New Town Institute (2012) *The New Town Travel Guides: Nowa Huta*. Almere: INTI.
- Ivanov, S. (2009) Opportunities for developing communist heritage tourism in Bulgaria. *Tourism Review*, 57/2: 177-192.

- Jajesniak-Quast, D. (2008) *In the shadow of the factory: Steel Towns in Postwar Eastern Europe*. In Hård, M., & Misa, T. J. (Eds.), *Urban machinery: inside modern European cities*. MIT Press.
- Jennings, G. & Weiler, B. (2006) *Mediating meaning: Perspectives on brokering quality tourist experiences*. In G. Jennings & N. P. Nickerson (Eds.), *Quality tourist experience*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Knudsen, B.T. (2010) The past as staged-real environment: communism revisited in The Crazy Guides Communism Tours, Krakow, Poland. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 8/3: 139-153.
- Knudsen B.T. (2011) Thanatourism: Witnessing Difficult Pasts. *Tourist Studies*, 11/1: 50-72.
- Kurek, W. & Pawlusiński, R. (2009) International Tourism in Malopolskie Województwo: the Present Situation and Prospects for Development. *Tourism*, 19/1-2: 51-56.
- Kurin, R. (1997) *Reflections of a culture broker: A view from the Smithsonian*. Washington, DC: Smithsonian Institution Press.
- Lalicka, M.A. (2000) The city of Cracow – cultural heritage at the time of the system transformation. Workshop 1. Niet gepubliceerd [Online] URL. http://www.cyfronet.krakow.pl/~ncbratas/pdf/full_lalicka.pdf
- Light, D. (2000a) Gazing on Communism: Heritage Tourism and Post-Communist Identities in Germany, Hungary and Romania. *Tourism Geographies*, 2/2: 157-176.
- Light, D. (2000b) An unwanted past: Contemporary tourism and the heritage of communism in Romania. *International Journal of Heritage Studies*, 6/2: 145-160.
- Light, D. (2001) 'Facing the future': tourism and identity-building in post-socialist Romania. *Political Geography*, 20/8: 1053-1074
- Light, D. (2007) Dracula tourism in Romania Cultural identity and the state. *Annals of tourism research*, 34/3: 746-765.
- Macdonald, S. (2006) Undesirable heritage: Facist material culture and historical consciousness in Nuremberg. *International Journal of Heritage Studies*, 12/1: 9-28.
- Macdonald, S. (2010) *Difficult heritage: negotiating the Nazi past in Nuremberg and beyond*. London, Routledge.
- Miasto Kraków (2014) Strategia Rozwoju Turystyki w Krakowie na Lata 2014-2020.
- Miasto Kraków (2006) Strategia Rozwoju Turystyki w Krakowie na Lata 2006-2013.
- Miezian, M. (2010) *The Nowa Huta District Guide*. Municipality of Krakow: Tourism Marketing Department.
- Ministry of Sport and Tourism (2013) *Tourism in Poland*. Warsaw: Ministry of Sport and Tourism, Department of Tourism of the Republic of Poland.
- Murzyn, M. A. (2008) *Heritage transformation in central and eastern Europe*. In Graham, B. J. & Howard, P. (Eds.) *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Otto, J.E. (2008) Representing Communism: Discourses of Heritage Tourism and Economic Regeneration in Nowa Huta, Poland. Niet gepubliceerd. Dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of the University of Minnesota. [Online] URL

conservancy.umn.edu/bitstream/56305/1/Otto_umn_0130E_10022.pdf

Palmer, C. (1999) Tourism and the symbols of identity. *Tourism Management*, 20/3: 313-321.

Pozniak, K. (2011) Reinventing a Model Socialist Steel Town in the Neoliberal Economy: The Case of Nowa Huta, Poland. Contesting the Past in Nowa Huta, Poland. Niet gepubliceerd. Thesis Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. University of Ontario London, Ontario Canada. [Online] URL <http://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1379&context=etd>

Pozniak, K. (2013) Reinventing a Model Socialist Steel Town in the Neoliberal Economy: the Case of Nowa Huta, Poland. *City & Society*, 25/1: 113-134.

Pozniak, K. (2014) *Nowa Huta: generations of change in a model socialist town*. University of Pittsburgh Press.

Rabotic, B. (2012) The Tomb as tourist attraction: The House of Flowers in Belgrade. *1st Belgrade International Tourism Conference: Contemporary Tourism – Wishes & Opportunities, Belgrade 22-24 March, 2012*, Conference Proceedings: 249-262.

Roose, H. & Meuleman, B. (2013) *Methoden en Technieken van Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek*. Cursus Academiejaar 2013-2014, KULeuven.

Salazar, N. B. (2004) *Developmental tourists vs. development tourism: A case study*. In Aparna, R. (Eds.), *Tourist behaviour: A psychological perspective*. New Delhi: Kanishka Publishers.

Salazar, N. B. (2012) Community-based cultural tourism: issues, threats and opportunities, *Journal of Sustainable Tourism*, 20/1: 9-22.

Smith, V. L. (2001) *The culture broker*. In V. L. Smith & M. Brent (Eds.), *Hosts and guests revisited: Tourism issues of the 21st century*. New York, NY: Cognizant Communication Corporation.

Smith, M. & Puczkó, L. (2012) Budapest: from socialist heritage cultural capital? *Current Issues in Tourism*, 15/1-2: 107-119.

Stanek, Ł. (2005) The production of urban space by mass media storytelling practices: Nowa Huta as a case study. Niet gepubliceerd. Paper presented at MIT4, the fourth Media inTransition conference, May 6-8, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge MA. [Online] URL <http://web.mit.edu/comm-forum/mit4/papers/stanek.pdf>

Stenning, A. (2000) Placing (Post-) Socialism: The Making and Remaking of Nowa Huta, Poland. *European Urban and Regional Studies*, 7/2: 99-118.

Stenning, A. (2003) Living in the Spaces of (Post-) Socialism: the Case of Nowa Huta, 1945-2001. Niet gepubliceerd. [Online] URL <http://dx.doi.org/10.5255/UKDA-SN-4713-1>

Szondi, G. (2007) The role and challenges of country branding in transition countries: The Central and Eastern European experience. *Place Branding and Public Diplomacy*, 3/1: 8-20.

Timothy D.J. & Boyd S.W. (2006) Heritage Tourism in the 21st century: Valued Traditions and New Perspectives. *Journal of heritage tourism*, 1/1: 1-16.

Toerisme Vlaanderen – Dienst Evenementen en Cultuur (2007) *Nota Cultureel Erfgoedtoerisme*. Toerisme Vlaanderen.

Tunbridge, J.E. & Ashworth, G.J (1996) *Dissonant Heritage: the management of the past as a resource in conflict*. Hoboken: Wiley & Sons.

Vanneste, D. (2004) The preservation of nineteenth-century industrial buildings near historical city centres: the case of Ghent. *Acta Academia*, 36/1: 157-185.

Van Gorp, B.H. (2003) *Bezienswaardig? Historisch-geografisch erfgoed in toeristische beeldvorming*. Delft: Eburon.

Williams, S. (2009) *Tourism Geography: A new synthesis*. London/New York: Routledge.

Yang, J., Ryan, C. & Lingyun, Z. (2014). The “culture broker” as performer: Tuva and Kazakhs “home visits” in Kanas, China. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 19/5: 493-516.

Young, C. & Light, D. (2001) Place, national identity and post-socialist transformations: an introduction. *Political Geography*, 20/8: 941-955.

Young, C. & Kaczmarek, S. (2008) The Socialist Past and Post-socialist Urban Identity in Central and Eastern Europe The Case of Łódź, Poland. *European Urban and Regional Studies*, 15/1: 53-70.

Internetbronnen

Cool Tour Company (2015) Nowa Huta Red Star Tour [Online] URL <http://www.cooltourcompany.com/redstar.html> geraadpleegd op 5 mei 2015

Cracow Free Walking Tour (2015) Communist Krakow Nowa Huta Tour [Online] URL <http://www.cracowfreewalkingtour.com/page/en/communist-krakow-nowa-huta-tour> geraadpleegd op 5 mei 2015

Crazy Guides (2015) Communism Tour [Online] URL <http://www.crazyguides.com/> geraadpleegd op 5 mei 2015

Doradcy Nieruchomosci Blog (2010) Znamy aktualne preferencje mieszkaniowe w Krakowie. [Online] URL <http://doradcynieruchomosci.blog.onet.pl/2010/08/09/znamy-aktualne-preferencje-mieszkaniowe-w-krakowie-2/> geraadpleegd op 12 oktober 2014

Explore Cracow (2015) Communism Tour [Online] URL <http://www.explore-cracow.com/6-Price-List.html> geraadpleegd op 5 mei 2015

Free Walking Tour Foundation (2015) Communist Krakow Tour [Online] URL <http://freewalkingtour.com/about,city,1,9,16,133,277.html> geraadpleegd op 5 mei 2015

Lonely Planet (2015) Poland, History. [Online] URL <http://www.lonelyplanet.com/poland/history> geraadpleegd op 18 juni 2015

Magiczny Kraków (2013) Visit Krakow: Walk 6 Nowa Huta. [Online] URL <http://www.krakow.pl/english/instcbi/10257,inst,12286,1201,instcbi.html> geraadpleegd op 8 april 2015

Magiczny Kraków (2015) Odwiedź Kraków: Trasa nowohucka [Online] URL http://www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1302,artykul,trasa_nowohucka.html geraadpleegd op 20 april 2015

Nowa Huta Tour (2015) Nowa Huta tours, destination communism [Online] URL <http://nowahutatour.com/> geraadpleegd op 5 mei 2015

Poland Transfer Krakow (2015) Tour no.11 Nowa Huta Tour [Online] URL <http://www.krakow.polandtransfer.com/en/15/5/18/Nowa-Huta-Tour> geraadpleegd op 5 mei 2015

Radłowska, Renata (2000) Sprzedać socrealizm. Gazeta wyborcza archiwum. [Online] URL http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,1201733,20000909KR-DLO,Sprzedac_socrealizm,.html geraadpleegd op 25 februari 2015

SeeKrakow (2015) Communism Tours [Online] URL <http://www.seekrakow.com/communism-basic/#4> geraadpleegd op 5 mei 2015

Spec Trips (2015) Wycieczki Komunistyczne [Online] URL <http://spec-trips.co.uk/pl/inne-uslugi/wycieczki-komunistyczne/> geraadpleegd op 5 mei 2015

Strala, M. (2013) Krakow Boroughs - Municipal Districts and Historic Neighborhoods. Kraków: Kraków Info. [Online] URL <http://www.krakow-info.com/district.htm> geraadpleegd op 11 april 2015

Tourguides Viator (2015) Nowa Huta Steelworks - Communism Tour [Online] URL <http://tourguides.viator.com/sightseeing-tours-poland-krakow-7460.aspx> geraadpleegd op 5 mei 2015

Tours by Locals (2015) Nowa Huta, leave the touristy track [Online] URL <http://www.toursbylocals.com/nowa-huta> geraadpleegd op 5 mei 2015

Vintage Krakow (2015) Vintage Krakow Anna Hojwa Tours [Online] URL <http://vintagekrakow.blogspot.be/p/oferta.html> geraadpleegd op 5 mei 2015

Deel 8: Bijlagen

Bijlage 1: Gidsen en residenten

Overzicht gidsen en residenten

Negen personen uit de lokale bevolking en vier gidsen werden geïnterviewd tijdens het veldwerk dat werd uitgevoerd van 8 tot en met 18 september 2014. Achteraf werd er via een videogesprek of e-mail nog met zeven andere residenten gecorrespondeerd.

Nr	Datum	Gids	Leeftijd	Functie	Organisatie
T1	9/9/2014	Dorota	33	Officiële stadsgids	Cracow Free Walking Tours
T2	12/9/2014	Krzysztof Suskienewicz	32	Officiële stadsgids	Free Walking Tour Foundation
T3	15/9/2014	Gosia (Goshka)	27	Seizoensgids	Crazy Guides
T4	18/9/2014	Bartek	22	Studentenjob	SeeKrakow

Tabel 4. Overzicht interview met formele culture brokers

Nr	Datum	Plaats	Informant	Leeftijd	Functie
L1	10/9/2014	C2 Poludnie Cafe & E-interview	Jakub Bem	23	Student
L2	12/9/2014	Centrum Nowohucki	Ania	65	Vrijwilliger
L3	12/9/2014	Centrum Nowohucki	Bozina	64	Vrijwilliger
L4	13/9/2014	Bambo Kawiarnia	Rafał Gabrych	29	Patissier
L5	13/9/2014	Bambo Kawiarnia	Marcin Mierzwa	20	Student
L6	15/9/2014	NCK	Jerzy Kujawski	61	Vrijwilliger
L7	16/9/2014	Klub Kombinator	Jacek Dargiewicz	32	Eigenaar Klub Kombinator
L8	16/9/2014	Klub Kombinator	Mateusz Beluch	32	Socioloog
L9	18/9/2014	Klub Kombinator	Anna Hojwa	34	Gids
L10	27/4/2015	Videogesprek	Alexandra Tarczydło	22	Student, oprichter Hip Huta
L11	27/4/2015	Videogesprek	Michał Ostasz	24	Student, oprichter Hip Huta
L12	27/4/2015	E-interview	Anna Ratecka	35	Doctoraatsstudente Sociologie
L13	5/5/2015	E-interview	Grzegorz Ziemiański	36	Documentalist
L14	5/5/2015	E-interview	Witek Ryc	33	Assistent Leerkrach in het Bijzonder Lager Onderwijs
L15	10/5/2015	E-interview	Piotr Kapusta	27	Assistent museum Dzieje Nowej Huty en stadsgids in Krakau
L16	22/5/2015	Videogesprek	Paweł Sakowicz	25	Barman Klub Kombinator, student sportmanagement

Tabel 5. Overzicht interviews met informele culture brokers

Voorstelling gidsen en residenten

Gidsen

Dorota werkt als gids voor Cracow Free Walking Tour. Ze is 33 jaar en al 2,5 jaar gids. Ze is geboren en getogen in Kazimierz, de Joodse wijk in Krakau, maar heeft veel vrienden in Nowa Huta. Ze behoort nog tot de groep officiële stadsgidsen die een certificaat/ vergunning van de stad nodig had om toeristen te mogen rondleiden. Ondertussen zijn deze certificaten in Krakau afgeschaft, waardoor iedereen zichzelf op elk moment als een gids kan profileren.

Tijdens de Communist Krakow Tour werden we gegidst door de 32-jarige Krzysztof Suskienewicz. Net zoals Dorota is hij een officiële stadsgids. Suskienewicz had Politieke Wetenschappen gestudeerd. Hij was trots geboren te zijn in het Żeromski hospitaal in Nowa Huta, waar tevens ook zijn dochtertje was geboren. Dit was echter zijn enige connectie met Nowa Huta, want hij was in een dorpje naast Wieliczka (waar de zoutmijnen zijn) opgegroeid. Suskienewicz gaf toe dat de rondleiding in Nowa Huta niet zijn specialiteit was. De wandelingen in het centrum van Krakau doet hij liever.

Gosia was onze gids tijdens de Communist Deluxe Tour van Crazy Guides. Ze heeft fotografie gestudeerd en woonde 6 jaar in Londen, hierdoor sprak ze heel goed Engels. Ze werkt enkel tijdens het zomerseizoen voor Crazy Guides. In het winterseizoen onderhoudt ze skihutten van Belgische families in een niet nadergenoemd skioord. Ze herinnerde zich eigenlijk niets van communisme. Haar kennis van die tijd balanceert tussen verhalen van haar grootmoeder en de boeken die ze gelezen had. In tegenstelling tot Dorota en Suskienewicz is Gosia is geen officiële stadsgids.

De 22-jarige Bartek brengt met de Nysabus van SeeKrakow toeristen naar Nowa Huta. Hij deed het gidswerk als studentenjob sinds de zomer van 2014. Bartek had geen certificaat of voorgaande gidservering. Hij is de zoon van een staalwerker die 35 jaar in dienst was in de staalfabriek van Nowa Huta. Bartek stelde dat hij van zijn vader vele verhalen over het leven in Nowa Huta gehoord had.

Residenten:

De informele culture brokers worden hier op chronologische manier i.e. volgorde van ontmoeting, voorgesteld. Op die manier wordt duidelijk wie welke Nowa Hutter naar de onderzoeker heeft doorverwezen (sneeuwbaaleffect).

Marcin Mierzwa is 20 jaar en studeert Recht en Administratie aan de Pedagogische Universiteit in Krakau. Naast zijn passie voor de Poolse politiek baat hij samen met Rafał Gabrych een patisserie Bambo in Nowa Huta uit. Mierzwa is geïnteresseerd in de lokale politiek en voelt zich enorm verbonden met de socialistische modelstad.

Mierzwa betrok zijn collega Rafał Gabrych bij het interview. Gabrych is 29 jaar en de patissier de Bambo op de Avenue Solidariteit (tijdens het verwerken van de resultaten werd vernomen dat Bambo opgedoekt werd wegens een onvolkomenheid in de administratie). Gabrych is geboren en getogen in Nowa Huta en ook hij voelt zich emotioneel verbonden

met Nowa Huta, mede door het feit dat zijn oom Bogdan Włosik is. Włosik was een 20-jarige student die in Nowa Huta werd neergeschoten tijdens betogingen in 1982, het jaar van de staat van beleg in Polen. De emotionele verbondenheid uit zich onder meer in de acties die zijn familie en hij onderneemt om de geschiedenis en de verhalen over Włosik te corrigeren. Want Włosik wordt nog altijd geprofileerd als een martelaar van Solidariteit, terwijl hij nooit interesse had in deze beweging. Zowel Mierzwa als Gabrych raadden me aan om Jurek Kujawski te interviewen.

Jerzy 'Szpinak' Kujawski is een heel bekend figuur in Nowa Huta. De 61-jarige energieke man won zelfs ooit de prijs 'Inwoner van het jaar van Nowa Huta'. Hij behoort tot de eerste generatie kinderen die in Nowa Huta werd geboren. Hij was jarenlang scoutsleider en is altijd positief ingesteld en verklaarde nooit een slecht woord te zeggen over Nowa Huta. Hij heeft een klein museum in het Cultureel Centrum van Nowa Huta over het plattelandleven van de dorpen die plaats moesten ruimen voor de opbouw van Nowa Huta. Hij zat dertig jaar in de scouts en was elektricien van beroep tot de dag waarop hij begon te werken in het Cultureel Centrum. Vandaag is hij hoofdorganisator van feestelijkheden en andere evenementen in Nowa Huta. Hij organiseert ook vaak fietstochten in Nowa Huta voor Poolse en buitenlandse bezoekers

Via Jacek Dargiewicz, eigenaar van Klub Kombinator in Nowa Huta, werden er ook andere residenten gecontacteerd. Dargiewicz is 32 jaar en studeerde af als socioloog. Aanvankelijk wou hij in het buitenland gaan werken, maar hij vertelde dat hij op tijd door had dat Nowa Huta een interessante en geen gevaarlijke plek is. Deze denkbeelden dreven Dargiewicz om Klub Kombinator op te richten. Dit etablissement wordt in Polen gekwalificeerd als een *kawiarnia* wat in België een bar of café is. Klub Kombinator, gelegen in Teatr ŁazinoŃnia, ontstond in 2008 uit een sociaal experiment. Het was de bedoeling om de Nowa Hutters opnieuw samen te brengen: "we wanted to build a place, for people from Nowa Huta [...] this place (Kombinator) should be for Nowa Huta, without communism, without, they have communism everywhere so" (Dargiewicz).

Dargiewicz verwees me door naar Mateusz Beluch die ook 32 jaar is en een studiegenoot was van Dargiewicz. Hij groeide op in de buurt van de Ark van de Heer. Hij houdt van Nowa Huta en geeft er regelmatig interviews over aan studenten en projectmedewerkers. Nu woont hij net als Dargiewicz in een nieuwer gedeelte van Nowa Huta, in Czyżyny.

Door Dargiewicz werd er ook contact opgenomen met Anna Hojwa. Ze groeide op met Dargiewicz en zaten samen in de middelbare school. Hojwa werkte als gids in Krakau en organiseert vandaag verschillende themafietstochten in Nowa Huta.

Drie residenten werden tijdens het veldwerk, onafhankelijk van het sneeuwbaaleffect benaderd. De eerste is de 23-jarige Jakub Bem die een bachelor Management in de 3de Sector aan de Jagielloonse Universiteit te Krakau volgt. Hij woont al heel zijn leven in het oudste deel van Nowa Huta. Sinds enkele jaren werkt hij naast zijn studies in C2 Południe Café, het café van de Sfinks Cinema. Het café is ingericht met allerlei oude foto's en

hebbedingetjes van Nowa Huta. We ontmoeten hem in C2 Poludnie Café en gingen daarna over tot een e-interview.

Tot de generatie van Kujawski behoren ook de twee dames Bozina en Ania (achternaam werd niet gevraagd). Ze zijn ongeveer 65 jaar en werken in het lokale informatiecentrum van Nowa Huta, het 'lokaal bureau van de associatie voor de ontwikkeling van Nowa Huta'. In dit bureau werden ze ontmoet en geïnterviewd. Ze bieden regelmatig hulp aan studenten en hebben ervaring met interviews. Bovendien stippelen ze rondleidingen uit voor Poolse bezoekers.

Met Kujawski, Bozina, Ania, Gabrych en Mierzwa werden de interviews volledig of gedeeltelijk in het Pools afgelegd. Tijdens de andere interviews was Engels de voertaal.

Na het veldwerk werden er nog zeven personen gecontacteerd. De interviews kwamen tot stand aan de hand van een videogesprek of e-interview. Er werden kennissen van Dargiewicz en Hojwa benaderd. Daarnaast werden jonge twintigers Alexandra Tarczydło en Michał Ostasz gevonden. Dit jong koppel zijn de oprichters van de blogsite 'Hip Huta'. Ze schrijven vooral over bars en restaurants in Nowa Huta en willen Nowa Hutters en toeristen aantonen dat Nowa Huta hip is.

Via Dargiewicz kwam ik in contact met Anna Ratecka, een 35-jarige doctoraatsstudente sociologie. Zij heeft veel ervaring met het rondleiden van vrienden en kennissen in Nowa Huta. Grzegorz Ziemiański is 36 jaar en woonde vroeger in de stadswijk Wanda, het oudste huizencomplex in Nowa Huta. Nu woont hij in een nieuwer gedeelte van Nowa Huta. Hij studeerde fotografie, lichamelijke opvoeding en volgde een specialisatiejaar toerisme. Dargiewicz gaf me ook de contactgegevens van de 25-jarige Paweł Sakowicz. Hij is barman in Klub Kombinator en studeert sportmanagement. Vooral als hij in het buitenland vertoeft, vertelt hij graag over zijn geboorteplek, Nowa Huta. Met hem werd een videogesprek gevoerd.

Ook Hojwa verwees de onderzoeker door naar andere Nowa Hutters. De 33-jarige Witek Ryć is één van hen. Hij is assistent leerkracht in een school voor autistische kinderen en leerkracht in een sociaal huis voor kinderen in Nowa Huta. In zijn vrije tijd is hij dj en speelt hij vaak in Klub Kombinator. Ook met de 27-jarige Piort Kapusta werd er ook een e-interview afgerond. Kapusta werkt als assistent in het museum 'Dzieje Nowej Huty', 'Verhalen van Nowa Huta' en is stadsgids in Krakau.

Bijlage 2: Inventaris excursies naar Nowa Huta vanuit Krakau

De meeste toeristische bedrijven in Krakau bieden een excursie naar Nowa Huta aan. Een groot deel van deze ondernemingen heeft de rondleiding zelf opgesteld. Echter, ondernemingen als Krakow Travel Tours, Cracow Tours, Krakow-Tours, etc. verkopen de tours van de Crazy Guides, de meest bekende onderneming inzake excursies naar Nowa Huta.

Tabel 6 geeft de twaalf meest prominent bedrijven, die zelf een excursie naar Nowa Huta aanbieden, weer. De variërende prijzen vallen meteen op. Daarom werden ze er als illustratie bijgevoegd. De prijzen zijn berekend vanuit de Poolse munteenheid Złoty (PLN) naar Euro, met 0.25 Eurocent = 1 Złoty (koers 26 april 2015). Aan de excursies, die vetgedrukt zijn, werd voor dit onderzoek deelgenomen.

nr	Bedrijf	Naam excursie	Prijs€	Opvallendste kenmerk
1	SeeKrakow	Communism Tour of Nowa Huta	20	Rondrit in Nysa
2	Crazy Guides	Communist Tour	38	Rondrit in Trabant
		Communist Deluxe Tour	45	Rondrit in Trabant
3	Cooltourcompany	Red Star Tour Nowa Huta	22.5	Vervoer met minibusje
4	Tours by Locals (verschillende aanbiedingen)	Nowa Huta: Leave the touristy track!	100	Persoonlijke Gids
5	Tourguides Viator (verschillende aanbiedingen)	Nowa Huta Steelworks - Communism Tour	80	Persoonlijke Gids
6	Cracow Free Walking Tours	Communist Krakow Nowa Huta Tour	12.5	Propagandafilmpje in C2 Południe Cafe
7	Free Walking Tour Foundation	Communist Krakow Tour	15	Propagandaposter als aandenken
8	Nowa Huta Tour	The Blow of the Red Wind Nowa Huta Tour	30	Communistische auto
		The Trails of Uncle Lenin	37	Communistische auto
		Potato and Propaganda	45	Communistische auto
9	Poland Transfer	Nowa Huta Tour	122-66	Persoonlijke chauffeur is gegarandeerd een local
10	Vintage Krakow Tours Anna Hojwa	Nowa Huta per fiets	Nader overeen te komen (n.o.t.k.)	Rondleiding zijn gemaakt op basis van inputs van locals
		Groen Nowa Huta – De natuurroute	n.o.t.k.	
		Heilig Nowa Huta	n.o.t.k.	
		Het pad van de Nowa Hutter	n.o.t.k.	
11	Explore Cracow	Communism Tour Basic	28	In Krakau voorstelling van auto's uit het communisme
		Communism Tour Pro	38	Wodka shots aan de

				grafheuvel van Wanda
12	SpecTrips	Communism Basic	28	Rondrit in Sovjet Volga (communistische auto)
		Communism Pro	38	Na afloop drankje in communistische bar in centrum van Krakau + propagnadafilm op groot scherm

Tabel 6. Overzicht bedrijven met excursies naar Nowa Huta

Een beknopte discoursanalyse van de websites van bovengenoemde ondernemingen gaf hun houding tegenover Nowa Huta weer.

Enkele ondernemingen geven openlijk toe dat ze Nowa Huta en het communisme niet zo serieus nemen. SeeKrakow heeft de volgende niet-aansprakelijkheidsverklaring op een website gezet: “Our tours aim at delivering maximum historic information about Nowa Huta as well as deriding the ‘old system’. It is not going to propagate the Communist system nor to refer to those times in a nostalgic way” (SeeKrakow, 2015). Ze geven toe dat ze meer spotten en kritiek geven op het systeem dan het te verheerlijken.

De bekendste onderneming is Crazy Guides. Hun tours zijn vooral gebaseerd op entertainment en interactie. In hun disclaimer benadrukt Crazy Guides dat hun uitstappen geen geschiedenislessen zijn. Men mag de crazy guide niet beschouwen als een historicus (Crazy Guides, 2015). Hij/zij is enkel de chauffeur van een Trabant die Nowa Huta toont aan de hand van verhalen en anekdoten. Via hun excursies willen de Crazy Guides de toeristen laten ervaren hoe de gewone Pool leefde en werkte onder het communisme. De interactie en entertainment wordt gerealiseerd aan de hand van verschillende activiteiten. Het eerste wodka shot bijvoorbeeld wordt aangeboden in Stylowa. Dit is het restaurant op de Avenue der Rozen waar de tijd is blijven stilstaan. Tijdens het bezoek aan het communistisch ingerichte appartement krijgt de bezoeker opnieuw een wodka shot en worden er augurken aangeboden. In het appartement wordt ook de propagandafilm ‘Richting Nowa Huta’ getoond. Nadien mag de bezoeker ook zelf achter het stuur zitten van de Trabant. Indien men de Communist Deluxe Tour volgt, wordt er ook geluncht in een ‘melkbar’ i.e. een kantine die tijdens het communisme door de staat werd gesubsidieerd. Bij grotere groepen wordt het entertainment aspect nog meer in de kijker gezet. De Crazy Guides verkleden zich dan als staalarbeiders. Daarnaast kan men de toer upgraden met meer wodka shots, een discofeest of een in scène gezette arrestatie door de Poolse oproerpolitie.

Een gelijkaardige organisatie is Cooltourcompany. Bij hun Red Star Tour Nowa Huta wordt men in een hedendaags minibusje rondgeleid in Nowa Huta. Ook hun toer blijkt een ironische bijklank te hebben. Cooltourcompany nodigt namelijk iedereen uit om in de voetstappen van Fidel Castro te treden: “Comrades!!! Capitalism in Poland has not won yet! Our socialistic ideas and traditions have survived! They are waiting for us to unify again on this tour in Lenin's favorite Nowa Huta district.” (Cool Tour Company, 2015)

Het bedrijf Nowa Huta Tour is origineel qua excursienamen. Ondanks deze kleurrijke

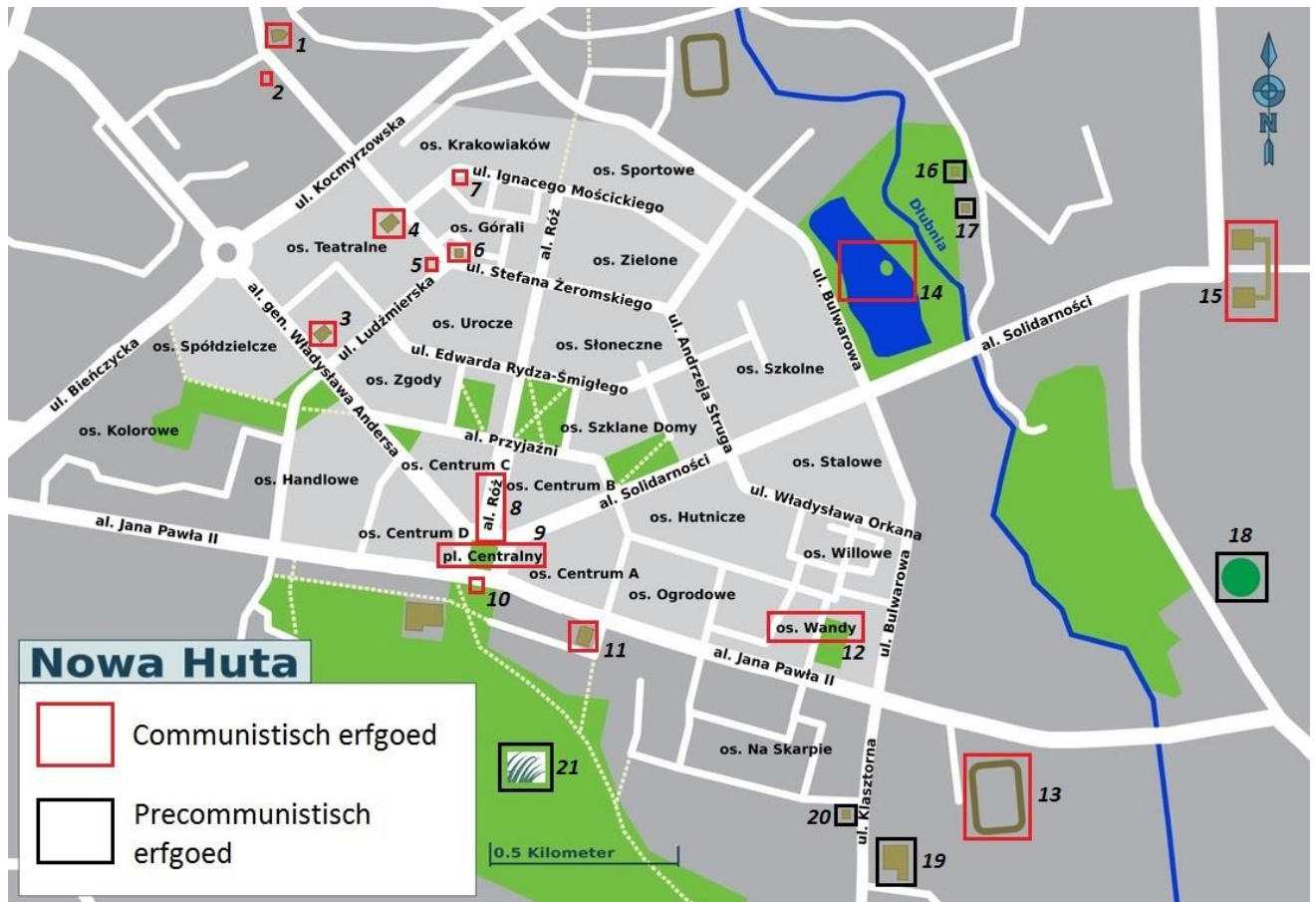
benamingen als “The Blow of the Red Wind Nowa Huta Tour”, “The Trails of Uncle Lenin” en “Potato and Propaganda” proberen ze niet met het systeem te lachen (Nowa Huta Tour, 2015). Via een audiosysteem worden bezoekers geïnformeerd over de geschiedenis van Nowa Huta. Naargelang men meer betaalt, kan men letterlijk proeven van het communistisch leven. De bezoekers krijgen dan de mogelijkheid om producten, die vooral tijdens het communisme geconsumeerd werden, te eten en te drinken.

Nowa Huta wordt ook bestempeld als het bastion van verzet tegen het communisme. Twee organisaties gebruikten dit aspect als aanknopingspunt om bezoekers aan te trekken. Tourguides Viator onderscheiden zich door de link tussen Nowa Huta en de Solidariteit aan te kaarten: “We will follow the route of Solidarity movement and learn about the struggle against communism regime” (Tourguides Viator, 2015). Ook Free Walking Tour Foundation heeft een leuze op hun website geplaatst dat hierbij aansluit: “Join us and see one of the best examples of an ideal communist city. Beware: we will try to brainwash you with propaganda so you will become a true comrade... Just to fight the system at the end!” (Free Walking Tour Foundation, 2015).

Andere organisaties proberen hun tours naar Nowa Huta te verkopen als een alternatief voor Krakau. Poland Transfer schrijft dit duidelijk op hun website: “You have already visited the Market Square and the Royal Castle? You have just walked to Kazimierz and admired the old Jewish district? You want to see a completely different place? Come to Nowa Huta, the socialist part of Krakow” (Poland Transfer, 2015). Ze beloven de geïnteresseerden grappige verhalen over het communistisch leven. Ook Tours by Locals kondigt een alternatieve route aan op hun webpagina: “Nowa Huta: Leave the touristy track!” (Tours by Locals, 2015). De fietstochten van de Vintage Krakow Tours in Nowa Huta van Anna Hojwa kunnen ook beschouwd worden als een alternatief voor Krakau (Vintage Krakow, 2015). Toch is Hojwa het buitenbeentje tussen de rest, aangezien ze in dit onderzoek als informele culture broker beschouwd wordt.

SpecTours had aanvankelijk het plan om alternatieve excursies aan te bieden, maar door de jaren heen zijn ze volgens hen een ‘must-do’ trip geworden in Krakau. Zij brengen de toeristen rond in een authentieke communistische minibus Nysa 522 of een Sovjet Volga. Hun competitief voordeel is dat ze ook een ‘authentiek’ communistisch café in het centrum van Krakau bezoeken en daar iets typisch uit die tijd consumeren (Spec Trips, 2015). De toeristische bedrijven Cracow Free Walking Tour (2015) en Explore Cracow (2015) hanteren de meest neutrale toon in de excursiebeschrijving op hun website.

Bijlage 3: Inventaris bezienswaardigheden Nowa Huta

Figuur 16. Nowa Huta met bezienswaardigheden (commons.wikimedia.org) (eigen bewerking)

Op figuur 16 (zelfde als figuur 9, 3.3.1) staan de belangrijkste bezienswaardigheden van Nowa Huta aangeduid. Deze sites werden geselecteerd op basis van hun veelvuldig voorkomen in (online) reisbrochures, de officiële map van Nowa Huta die gecreëerd werd door de stad Krakau, de brochure over Nowa Huta die door het 'Historisch Museum van de Stad Krakau' opgesteld werd en eigen observaties tijdens de verschillende excursies. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen communistisch en precommunistisch erfgoed, waarbij het laatste hier doelt op attracties/bezienswaardigheden die er zich bevonden voordat de geplande socialistische modelstad werd opgericht. Elke bezienswaardigheid wordt hieronder beschreven en geïllustreerd. Deze korte toelichtingen zijn gebaseerd op inhoudelijke informatie van bovengenoemde bronnen.

Communistisch erfgoed:

Bron: eigen foto

1

De kerk van de Moeder Gods, Koningin van Polen.
Voornamelijk de Ark van de Heer genoemd:

Deze kerk werd gebouwd tussen 1969 en 1977 en ingewijd door de Kardinaal van Krakau, Karol Wojtyła, later Paus Johannes Paulus II. De kerk staat symbool voor het opkomende verzet tegen het communisme.

Bron: Foto Ania L. W., terazhuta.pl

2

Herdenkingsmonument Bogdan Włosik:

Włosik was een student die in 1982 (tijdens de staat van beleg in Polen) werd neergeschoten tijdens een demonstratie aan de Ark van de Heer. Hij werd later als martelaar vereeuwigd door de Solidariteit.

Bron: Wikimedia

3

Bioscoop Świt:

Dit is de tweede bioscoop van Nowa Huta en werd geopend in 1953. Vooral de façade van het gebouw is een attractie. De supermarktketen Tesco kocht de bioscoop in 2013 en transformeerde het tot een supermarkt.

Bron: podroze-pkp.blogspot

4

Volkstheater:

Het theater werd in 1955 geopend. Door de destalinisatie (toenemende liberalisering na de dood van Jozef Stalin) werd dit theater thuisbasis voor de Avant-Gardistische stukken in Polen. Het genoot (en geniet nu nog altijd) van nationale faam.

Bron: eigen foto

5

Herdenkingsmonument Houten Kruis:

Dit is het herdenkingsmonument voor de strijd om het kruis op 27 april 1960. Sinds 1957 stond er op die plek een houten kruis. De communistische autoriteiten hadden toegezegd om daar de eerste en enige kerk in Nowa Huta te bouwen. In 1960 werd er van gedacht veranderd en besloten de autoriteiten om er een school te bouwen. Toen gemeentewerkers het kruis probeerden weg te nemen, kwamen enkele huisvrouwen (de mannen waren in de staalfabriek) in opstand en ontstonden er schermutselingen met de oproerpolitie.

Bron: eigen foto

6

Bioscoop Sfinks:

Deze bioscoop werd in 1959 geopend en behield haar functie tot vandaag. In de bioscoop bevindt zich ook het C2 Południe Cafe. Deze bar werd met allerlei gadgets uit de communistische tijd ingericht

Bron: Foto Jasińska Katarzyna, fakty.interia.pl/

7

IS-2 tank:

Deze Sovjettank, geproduceerd voor de Tweede Wereldoorlog, is gepositioneerd naast het Militair Museum dat in 1970 werd geopend. Niet het museum maar de tank is één van de grootste attracties voor bezoekers. Bij alle georganiseerde excursies staat de tank op het programma.

Bron: eigen foto

8

Avenue/Boulevard der Rozen:

De avenue is de centrale as van Nowa Huta en vertrekt vanuit het Centraal Ronald Reaganplein. Het begin van de Avenue der Rozen is een open plek, waar tot 1989 het standbeeld van Vladimir Lenin stond. Op deze plaats werden ook de parades georganiseerd. Men treft er ook het oudste en nog steeds werkende (en onaangetaste) restaurant van Nowa Huta aan, namelijk restaurant Stylowa.

Bron: Foto Adam Golec, krakow.gazeta.pl

9

Centraal Ronald Reaganplein:

Fungeert als knooppunt voor verschillende tram-en buslijnen. Deze open plek dient als toegang naar Nowa Huta. Kijkt men naar het noorden dan heeft men een mooi zicht op de Avenue der Rozen. In het zuiden ligt het weideland van Nowa Huta.

Bron: Foto Krzysztof Kowalczyk, geolocation.ws

10

Herdenkingsmonument Solidariteitsbeweging:

In Nowa Huta was er een heel sterke en belangrijke tak van de Solidariteit gevestigd in de staalfabriek. Het monument is gemaakt in de vorm van het *Victory* teken. Op de 'V' brachten de kunstenaars enkele data aan die voor Nowa Huta en de Solidariteit belangrijk waren.

Bron: Foto Michał Stawowiak, fakt.pl

11

Żeromski hospitaal:

Het hospitaal werd geopend in 1952 en is vooral dankzij haar architectuur een bezienswaardigheid.

Bron: eigen foto

12

Stadswijk Wanda:

Dit is de oudste wijk van Nowa Huta. Het werd in 1949 opgericht en is gelegen naast het kerkhof van Mogiła.

Bron: Bas, myfootballtravels.com

13

Hutnik Stadion:

Dit stadion werd in 1950 ingehuldigd en diende als thuisbasis voor de voetbalploeg van de staalarbeiders. Het is vlak naast de oostelijke muur van de Cisterciënzerabdij gelegen. Het voetbalgebeuren heeft een belangrijke symboliek voor Nowa Huta en draagt bij tot het lokaal patriotisme. Dit is echter ook de oorzaak voor het hooligan-imago van Nowa Huta.

Bron: Foto Michał Łepecki, krakow.gazeta.pl

14

Park Nowa Huta Reservoir:

Het park werd gecreëerd rond een kunstmatig meer dat aangevoerd wordt door de rivier Dłubnia. Het park was en is een recreatiedomein voor de inwoners van Nowa Huta. Het werd in 1957 aangelegd in een bufferzone van 2 kilometer tussen het residentiële deel van Nowa Huta en de staalfabriek.

Bron: eigen foto

15

Administratieve gebouwen staalfabriek Tadeusz Sendzimir:

In 1955 werden aan de ingang van de staalfabriek aan weerszijden administratieve gebouwen opgetrokken. De architecten haalden hun inspiratie in de renaissance paleizenarchitectuur. De bijnamen voor deze twee administratieve gebouwen zijn 'het Vaticaan' en 'het Dogenpaleis'.

Precommunistisch erfgoed:

Bron: eigen foto

16

Landhuis van schilder Jan Matejko:

Dit zomerhuis dateert van 1826 en was eigendom van de bekende Poolse Schilder Jan Matejko. In 1966 werd het als museum geopend.

Bron: eigen foto

17

Johannes de Doper kerk:

Dit is een houten kerk uit de 17de eeuw. De kerk bleef onaangeroerd tijdens het communistisch bewind. Tijdens het communisme hadden de lokale autoriteiten toegestemd met een plan om het gebied rond de kerk te gebruiken als openlucht folkloremuseum. Het plan werd echter nooit gerealiseerd.

Bron: eigen foto

18

Grafheuvel van Wanda:

De heuvel is één van de grootste archeologische mysteries in Polen. Specialisten speculeren over wie het gebouwd heeft en wanneer en waarom het gebouwd werd. Sommige verwijzen naar de 6de en de 10de eeuw. Toen construeerden de Kelten en de Slaven grafheuvels.

Bron: Wikipedia

19

Cisterciënzerabdij:

De abdij (inclusief de basiliek) dateert uit de 13de eeuw. Deze abdij is één van de belangrijkste religieuze gebouwen in de provincie Klein-Polen.

Bron: eigen foto

20

Heilige Bartholomeus Kerk:

Deze houten kerk uit 15de eeuw bevindt zich tegenover de Cisterciënzerabdij. De klokkentoren en de overdekte toegangspoort zijn uitzonderlijke aspecten in de architectuurtraditie van de houten kerken.

Bron: eigen foto

21

Weideland van Nowa Huta:

Dit is een beschermd natuureservaat aan de oevers van de Wisła. De rivierbank dateert al van de 18de eeuw. Tijdens het communisme had men het plan opgevat om hier een enorm kunstmatig waterreservoir aan te leggen. Dit plan werd echter nooit uitgevoerd.

Eindnoten: Poolse originele tekst.

¹ "Miejsce to zostało natomiast całkowicie zapomniane przez władze miasta, niechętnie pamiętające o najmłodszej dzielnicy. Do dziś nie zagospodarowano go turystycznie, mimo wielkiego potencjału kulturowego, na który składa się kilka elementów" (Gaweł, 2013 p.47).

² "Żyjąca legenda komunizmu. Sztandarowa budowa z czasów, gdy na Kremlu czuwał towarzysz Stalin. A jednak warto spojrzeć na Nową Hutę inaczej – jak na dobrze zaprojektowane, funkcjonalne miasto, z długą, niekiedy dramatyczną historią, która sięga dużo dalej niż tylko do lat 40. XX wieku. Właśnie tu znaleziono najstarszy w Polsce wyrób ze złota – kolczyk z ok. 2 000 r. p.n.e.). Tu zobaczymy jeden z najstarszych krakowskich kościołów i tajemniczy kopiec grobowy córki legendarnego założyciela miasta. Choć socjalistyczna w formie, Nowa Huta fascynuje bogatą treścią" (Magiczny Kraków ,2015).

³ "Krakowianie myślą, że w Nowej Hucie się zabija. I myślą, że Nowa Huta jest szara i nie ma tu nic ciekawego" (Mierzwa).

⁴ "Ogólnie Kraków nie promuje Nowej Huty w ogóle. Wszędzie Oświęcim, Wieliczka, Bochnia, Wieliczka i co? I Kraków. Ważny jest rynek, sukienice i tyle. To jest myślenie prezydenta.." (Mierzwa).

⁵ "Atrakcje są. Znaczą atrakcje są tylko są niewypromowane. Mamy zabytkowy kościół w Mogile. Opactwo Cystersów, bazylika mniejsza jest z XIII wieku. Mamy kościół Arkę, mamy Dworek Jana Matejki. [...], są drewniane kościółki [...]Kopiec Wandy. [...]Fort Mogiła [...]Jest wypromowana Wieliczka, Oświęcim, Kraków, a w Nowej Hucie zabytki są w ogóle niepromowane. Tutaj przyjeżdżają ludzie, Polacy przyjeżdżają na pielgrzymki do Mogiły. A turystów tu w ogóle praktycznie w Mogile nie widać"(Gabrych).

⁶ „Nowohucianie się domagają pokazać swój charakter, że są inni od Krakowa i że warto tutaj przyjechać dla tego klimatu" (Mierzwa, 2014).

⁷ "[I] mówi tak: „To jest osiedle, które budowali nam tu Rosjanie. To jest dar od komunistów”. Ja podchodzę do niego, mówię: „Młody człowieku, to są bloki tak zwane ZOR-owskie, zespół osiedli robotniczych. Projekt polski z 1936 roku. Możesz tylko powiedzieć, że to są mieszkania takie na cztery rodziny"(Kujawski).

⁸ "I to jest takie już utwierdzenie trochę inności Nowej Huty. Ale to nie pokazuje pełnej prawdy. To należy taki klimat wyczuć, jak ludzie mieszkali "(Gabrych).

⁹ "Większość Krakusów nie lubi Nowej Huty i chyba na odwrót. Nowohucianie nie lubią Krakowa. Ja nie bardzo przepadam za Krakowem. Sukienice lubię, ale tych ludzi, którzy

---

tam niektórzy mieszkają. [...] Więc myślę, że tylko Nowohucianie potrafią pokazać to, co jest najlepszego w Nowej Hucie” (Mierzwa).

¹⁰ “Full wypas wszyscy” (Ania).

¹¹ “Tak że wcale nie było aż tak tragicznie w tym PRL-u. Przede wszystkim każdy miał pracę. Mieszkanie w związku z tym. Jak miał pieniądze to mógł kupić, mimo że były puste półki, można było kupić wszystko. A teraz co? Co z tego, że jest w sklepach wszystko, jak nie mam pieniędzy, bo nie ma pracy”(Bozina).

¹² “[J]est taki moment u nas, że po Hucie jeżdżą takie stare trabanty. I oni gdzieś tam jadą do jakiegoś mieszkania, tam piją jakąś wódkę i zjedzą ogórka. To jest ból. To nie jest prawda” (Kujawski).

¹³ “Więc bardzo niedobłą robotę robią dla Nowej Huty, dlatego że ją po prostu ośmieszają “ (Bozina).

¹⁴ “żeby się wszystkim turystom zagranicznym podobało. Czyli wyśmieję tę Nową Hutę i cały ten system PRL-owski” (Ania).

¹⁵ “No mało, faktycznie jest mało osób w Hucie, co chcą ją promować, chcą bardziej upowszechnić z tej pozytywnej strony. Więcej właśnie woli się naśmiewać i jako relikw PRL-u” (Ania).

¹⁶ “W zależności, kto byłby tak naprawdę zainteresowany zwiedzaniem Nowej Huty. Czy osoba, która chce zobaczyć architekturę, czy chce zobaczyć wyjątkowość tego miasta, czy też inność. Mieszkańców poznać. Bo są różne atrakcje. Jeśli chodzi o osoby to można oprowadzać w takich najważniejszych miejscach, gdzie tak naprawdę walczyło się, właśnie bój o Solidarność” (Mierzwa).

¹⁷ “Nowa Huta ma dużo tematów. Powiedzmy. To jest inność mieszkańców, zupełnie kultura. Jest to osobne miasto, cały projekt. No i są takie miejsca, które właśnie zostały po tym, co było przed Nową Hutą. Jak tutaj ludzie żyli, zanim Nowa Huta powstała” (Gabrych).